

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 49 (421) 11 – 17.12.2015 р.

**Віктор
Ставнюк**
про роль
науки
в державній
безпеці

Хто захоплював
луганську СБУ 2014 року

Як розвиватиметься
російсько-турецьке протистояння

Яким може бути новий
міф Дніпропетровська

НАШІ ЗА КАРПАТАМИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ЄДИНИЙ ТАРИФ на дзвінки та СМС в Україні

діє у **>190** країнах

Інфолінія: (044) 225-8008 w.TravelSiM.ua

UNIT

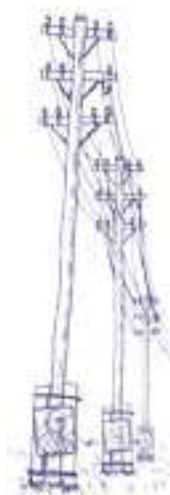
НА ЧАСІ

- 4 Сигнал від Джо
Що показав візит
американського віце-президента
- 7 Едвард Лукас про те,
чому не варто боятися
третьої світової
- 8 Старі «труби» та нові виклики
Чи вдасться Кліматичній
конференції ООН зробити
світ більш екологічним
- 10 «Зрада» у ворожому стані
Де шукають винних російські
блогери-націоналісти

ТЕМА НОМЕРА

- 12 Край нашого світу
Про Закарпаття здалеку і зблизка
- 14 Гостра закарпатська кухня
Якими є позиції клану
Балог у регіоні
- 16 Край контрастів
Про тіньову й реальну економіку
далекого прикордоння
- 18 Тютюнові каравани
Чи змінився масштаб контрабанди
після мукачівських подій
- 20 Геннадій Москаль:
«Балогі після виборів уперше
виявилися в опозиції»
Очільник області про
своїх ворогів і місцеву специфіку
- 22 «Учуйте русинов!»,
або Сепаратизм по-закарпатськи
Як і для чого формувалося
сучасне неорусинство
- 26 Біля європейських воріт України
Як змінювалися геополітичні
орієнтири закарпатців
- 28 Михайло Колодко:
«Ми прагнемо знайти оригінальний
спосіб подачі інформації
про міське середовище»
Ужгородський скульптор про кітч
і монументальне мистецтво

СУСПІЛЬСТВО

- 30 Як захоплювали луганську СБУ
Спогади офіцера
спецслужби про «русскую весну»
- 32 Місто здобутої волі
Як сформувати новий міф
Дніпропетровська
- 36 День Дейтона
Як трактують війну
20-річної давності босняки,
хорвати та серби
- 37 Ярослав Пешек
про безпеку та персональні
дані європейців
- 38 Цар проти султана
Чому Росія вибирає торговельну
війну проти Туреччини
- 39 Леонідас Донскіс
про зло нашого часу

СВІТ

КУЛЬТУРА

- 40 Червоний pulp fiction
Коли народився
український детектив
щоденники окупації
- 44 Віктор Ставнюк:
«XXI століття, попри
інформаційність, схильність
до практичних, прикладних наук,
буде гуманітарним»
Фахівець з античної
історії про сучасні знання
й український контекст
- 48 Заради чого все це було?
Енергетична блокада
як бонус для Путіна
- 49 Кілька сокак про країну «ДНР»
Спроба соціальний портрет
мешканців
окупованого Донбасу
- Р. С.
- 50 Юрій Макаров
про незворотні зміни

Тиждень

№ 49 (421) 11 – 17.12.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: 067-407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-3034
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 9.12.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Сигнал від Джо

Анна Корбут

На візит американського віце-президента в Україні, затамувавши подих (хто від надій, а хто від нервів), чекали всі. Від надій — українці. Вони вкотре відчайдушно сподівалися, що бесіди «животворного Байдена» тет-а-тет за зачиненими дверима з вітчизняними лідерами змусять останніх розібратися з корупційними генпрокурорами, суддями й діячами провідних парламентських партій, які гальмують реформи. Але навряд чи ці очікування були виправдані: політикам, які тримають на посадах скандальних персон, швидше за все, ніким їх замінити так, щоб і свій імідж поліпшити, і не позбутися зручних схем та інструментів. А якщо й знайдуть гнучких людей на заміну, то громадськість відразу розбере їх по кісточках і з'ясує, чий інтересам вони служитимуть: держави чи, як завжди, різних таборів у владі.

»

ФОТО: УНАН

Від нервів — політики. Бо чекали критики на свою адресу, а ще приблизно того самого, що й виборці, тільки зі сподіванням, що розбиратися змусять протилежний табір (і протилежний тут аж ніяк не опозиція), а самі таким чином зміцнять позиції біля керма. Ці очікування, схоже, теж необґрунтовані: поки влада фактично стоїть на двох центрах впливу, Захід навряд чи захоче бачити зсув статус-кво в бік будь-якого з них. Адже ні той, ні той не довів своєї надійності, імунітету до спокуси здобути всю повноту влади, спроможності чи бажання пожертвувати власними амбіціями та інтересами у фінансових потоках, щоб реально будувати міцну демократичну державу, а не імітувати процес, роблячи які-не-які кроки виключно під тиском громадськості й закордонних партнерів.

Незадовго до візиту Байдена в Україні сильно активізувався якийсь дивний інформаційний цирк: скандальні зливи інформації, раптові викриття корупційних схем, які практикують представники уряду й соратники прем'єра, омивання увагою аналогічних практик, тільки з боку тих, кого вважають дружніми до команди президента, відверті інтерв'ю олігархів ні з того ні з сього.

СХОЖЕ, ЩО В НАС НА ОЧАХ ФОРМУЄТЬСЯ НОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС, ЯКИЙ МОЖЕ ПОСТУПОВО Й ДЕДАЛІ ДУЖЧЕ ВИТІСНЯТИ НИНІШНІЙ КОРУМПОВАНИЙ

Не зрозуміло, чи був розрахунок на те, що такі збурення в політичному та медійному просторі справлять враження на Байдена або ж змусять його якось змінити думку про становище України чи розстановку сил у її політиці. Адже він не довідується про тутешній стан справ виключно з короткотривалих поїздок. Усі західні партнери України, зокрема США, поза сумнівом, уважно й постійно стежать за тутешніми процесами, спілкуються аж ніяк не із самими представниками влади чи офіційних структур і вже непогано орієнтуються в цьому хаосі. Тримати руку на пульсі українських проблем Заходу допомагають люди, які сьогодні зосередилися здебільшого в громадських організаціях та ЗМІ й кваліфіковано моніторять діяльність державного керівництва.

І власне тут у всіх цих політично-медійних шапті відкривається один позитивний момент: інформація, яка впливає на поверхню, збурує не так західних політиків, як активну громадськість і виборців (навіть якщо не всіх) в Україні. Коли послухати, хто, що й на кого зливає з різних таборів, можна скласти більш-менш цілісну картинку викликів та проблемних людей у державі. Тоді за цю інформацію беруться ті ж такі представники громадянського суспільства, з якими зустрічаються і яких вислуховують усі західні публічні особи й посадовці.

Схоже, що в нас на очах формується новий політичний клас, який може поступово й дедалі дужче витіснити нинішній корумпований. Що більше зливається інформації про корупцію у владі, то більше роботи для такого класу й відповідно він помітніший в очах електорату. Йому великою мірою довіряє Захід, який, попри всі проблемні моменти, є нині ключовим партнером України.

Поки що різних громадських організацій і груп активістів багато, вони мають свої погляди, але все-таки перетинаються, дискутують і, головне, схоже, усвідомлюють спільну мету. Фінансову підтримку їм забезпечує Захід, тримає їх на плаву й робить незалежними від українських бізнес-інтересів — і така допомога, до речі, за ефективністю чи не нарівні з подіями на кшталт візитів американських та європейських високопосадовців. Останнім часом виявляється тенденція, коли активісти не бояться також критикувати Захід за те, як саме він виділяє і на що спрямовує ці транші в Україні: такий фідбек від реципієнтів, яким довіряють, може виявитися корисним для фінального результату.

Тепер питання в тому, наскільки цей потенційно новий політичний клас зможе консолідуватися (зокрема, разом із деякими вже депутатами чи представниками уряду), щоб сформувати якісну й серйозну протизагальний мейнстрімним політсилом. Хочеться сподіватися, що зможе. Ба більше, з баченням і стратегією розвитку України на довгострокову перспективу, яких бракує нинішній владі.

Іще одне питання — скільки часу є в нашої країни. Підтримка США поки що не припиняється навіть попри провали вітчизняної влади: не було б громадянського суспільства — зневіра в здатності України до змін настала б на Заході, мабуть, значно швидше. Однак у листопаді 2016-го в Америці президентські вибори. Наступний господар Білого дому навряд чи якось кардинально переінакшить позицію щодо нашої держави, але сам процес і перехід влади на якийсь час відволіче увагу від зовнішніх моментів, зокрема й України. ЄС, схоже, продовжить санкції проти Росії до середини 2016 року (це збиралися зробити автоматично, але під час підготовки статті з'явилися новини, що Італія заявила про бажання провести «політичні дебати» з приводу пролонгації, тож тему відкладено до зустрічі міністрів закордонних справ членів ЄС 14-го або до саміту президентів країн 17–18 грудня). А ще, за останніми повідомленнями в пресі, Брюссель може надати Україні та Грузії безвізовий режим — теж усередині наступного року. Плюс продовжуватиме підтримку через свої консульствні місії та фінансування реформ і громадянського суспільства. Але в довшій перспективі Україні важливо не втратити принципового політичного сприяння європейців і західних партнерів загалом, аби вони не почали знову бачити Росію (після скасування санкцій, наприклад) єдиним варіант уваги великоаговиком регіону. А для цього знову ж таки потрібне відчуття прогресу в боротьбі з корупцією в Україні. Поки що домінує відчуття протистояння й опору змінам у владі.

Тому найближчі півроку-рік доведеться, з одного боку, робити все, аби західні партнери не вирішили, що в українського суспільства зникає апетит до реформ, а з другого — не давати вітчизняній владі сформувати таке собі летаргічне середовище, у якому вона зможе знайти двійко-трико компромісних постатей (щоб заспокоїти громадськість і виграти час для дальшого уникання змін). Якщо це вдасться, то за кордоном зміцніє віра в демократичний потенціал України, а вдома — політична вага громадськості, яка сьогодні, власне, і є виразником та представником народу. ■

Ядерний шантаж

Едвард Лукас

«А тоді буде третя світова війна» — такий залізобетонний аргумент в усіх дебатах про те, як діяти стосовно Володимира Путіна, відсуває на другий план решту. Російський лідер контролює колосальний ядерний арсенал. Він демонстрував готовність до застосування сили та ескалації. Тобто військова конфронтація з Москвою може покласти край життю на планеті, а отже, її краще уникати.

Такі дебати відбуваються виключно тому, що ми виграли холодну війну. Якби тоді обрали сучасний підхід, історія склалася б зовсім інакше: ми не врятували б Західної Європи, що й казати про Західний Берлін. Навіть не намагалися б протидіяти комунізму і, як наслідок, зазнали б поразки.

Фанфаронство Росії в питанні ядерного арсеналу видається тривожним. Путін та його високопоставлені посіпаки регулярно згадують про російську ядерну зброю на публічних і приватних зустрічах з іноземними діячами. Невгамовний Володимир Жириновський нещодавно висловив ідею, що можна скинути ядерну бомбу на Босфор і знищити Стамбул. Інші ядерні держави такого собі не дозволяють. Навіть Іран досить стриманий у риторичі щодо гіпотетичного ядерного арсеналу.

Крім того, під час холодної війни ми справді впритул наблизилися до ядерного конфлікту. Та епоха змусила нас засвоїти безліч уроків стосовно політики стримування: вона включала контроль над озброєннями, міжурядові гарячі лінії із цього питання, заходи для зміцнення довіри й дипломатію. Небажання Росії повертатися до цих інструментів викликає тривогу. Крім того, росіяни цілеспрямовано руйнують залишки стратегічної стабільності часів «медового місяця» Заходу і Сходу, який поклав край холодній війні.

Однак найголовніше те, що стримування працювало й досі працює. До того ж нині краще, ніж будь-коли. Сполучені Штати домінують у всіх складових військового спектра (від космосу до кіберпростору) завдяки традиційним і ядерним озброєнням. Західний альянс, сукупний ВВП якого сягає \$40 трлн, а населення — 800 млн осіб, аналогічно. Тож Росія з її \$1,7 трлн ВВП і населенням 140 млн осіб (причому обидва показники зменшуються), вочевидь, пасе задніх.

Путін задержуватий, але не божевільний. Він може бряжчати «ядерною шаблею», але реальна конфронтація із Заходом означає для нього неминучу поразку. Можна ще повірити в його погрози країнам Балтії (бо в моделюванні бойових дій, яке проводить Пентагон, росіяни звикли опиняються на балтійському узбережжі раніше за сили натовських союзників в Естонії, Латвії та Литві). Але тут треба дивитися на ширший контекст. Поки Захід реагуватиме на географічно обмежені провокації масштабніше, Путін буде безсилим. Він може залякувати нас

лише тоді, коли створює конфлікт на своїх умовах, зводячи його до питання: «Чи ризикнете ви почати третю світову для захисту Естонії?».

Вочевидь, для більшості країн Заходу відповідь однозначна: «Ні». Але це відповідь на хибне запитання. Натомість нам треба встановлювати власні межі конфлікту. Наша зброя проти путінського режиму не має нічого спільного зі збагаченням ураном і ракетами. Натомість ідеться лише про ахіллесову п'яту Росії — залежність від західних фінансових ринків та систем. Путінський режим щороку краде у свого народу десятки мільярдів доларів і не наважується зберігати «брудні» статки в ненадійних вітчизняних інституціях. Багатії воліють вкладати гроші в потужні фінансові активи Заходу. Відплив капіталу з Росії сягає \$100 млрд за рік.

Таким чином, у руках Заходу найкращий інструмент (якщо він готовий ним скористатися) проти військових залякувань РФ. Ми можемо заморозити, ба навіть конфіскувати кремлівські активи на Заході. Можемо піддати сумніву, а якщо треба, то й притягнути до відповідальності банкірів, юристів та бухгалтерів, які перекачують «нечисті» гроші

ПОДІЇ В УКРАЇНІ МАЮТЬ СТАТИ ДЛЯ НАС, СИЛЬНІШИХ І БАГАТШИХ КРАЇН, УРОКОМ: УКРАЇНЦІ ВИСТОЯЛИ, БО НЕ БОЯЛИСЯ. МИ ПРОГРАЄМО, ТОМУ ЩО БОЇМОСЯ

через Відень, Кіпр, Лондон і Дубаї. Можемо ініціювати розслідування сумнівної діяльності росіян, що визначають ціни енергоресурсів на світових ринках.

Це не означає, що нам слід нехтувати військовими контрзаходами. Необхідно збільшити військову присутність у Польщі й країнах Балтії, а також подбати про тіснішу інтеграцію Швеції та Фінляндії, що не є членами НАТО. Нам потрібно вдосконалити розвідку (особливо в царині тактичної ядерної зброї), подбати про кібербезпеку, надійні економічні й політичні системи, здатні витримати гібридну війну, в якій поєднуються збройна агресія і санкції, пропагандистські атаки та цільове використання корупції.

Перелічені методи були застосовані в Україні й спочатку видавалися дуже успішними. Однак зрештою не дали бажаного результату. Росії не вдалося ані підбити російськомовні Південь і Схід країни на революцію, ані зламати українську армію (попри її жалюгідне командування та оснащення) й волю українського народу, ані скинути обрану владу.

Події в Україні мають стати для нас, сильніших і багатших країн, уроком: українці вистояли, бо не боялися. Ми програємо, тому що боїмося. Страх перед третьою світовою війною — елемент кремлівського психологічного арсеналу, котрий має вбити нам у голови думку, ніби опір є марним і ризикованим. ■

Старі «труби» та нові виклики

Алла Лазарева, Ярослава Куцай, Париж

Кліматична конференція ООН у Парижі ставить перед людством запитання, до яких виявилися неготовими ані політики, ані вчені

Несподівані повні та засухи, урагани та виснаження ґрунтів... Ані академічна освіта, ані традиційна політика не підготували людство до цих випробувань. Філософія індустріального розвитку, зорієнтована на кількісні показники та зростання валового національного продукту, у принципі не ставить питання про збереження довкілля. Уряди бідних країн, де критично бракує їжі, світла та питної води, без допомоги ззовні просто не можуть собі дозволити відмовитися від дешевої вугільної енергетики. Приміром, влада Індії наполягає на тому, що без викопного палива годі й мріяти про електрифікацію мільйонів віддалених сіл, мешканці яких не мають не лише інтернету, а й елементарних гігієнічних умов.

Найбільша перешкода для запровадження принципово нових підходів до виробництва та споживання — людська психологія. Скажімо, Ісландія повністю могла б обходитися без використання викопного палива. Але країна не бажає відмовлятися від видобутку нафти в шельфах. Чому? Щоб не втрачати конкурентоспроможності, стати багатшою, не дозволити цієї розробки іншим... Таких прикладів безліч.

Отже, дискусії, які тривають нині в Парижі між 195 учасниками, надзвичайно складні. Журналісти мають доступ лише до зали офіційних виступів та прес-центру, де реалізовується парадний бік події. Справжні ж перемовини відбуваються у так званій блакитній зоні. Завдання саміту — ухвалити підсумкову угоду, яка поставила б крапку на продажу квот на викиди CO₂, зобов'язала б усі країни світу зменшити такі викиди й визначила б для реалізації проекту дієвий фінансовий механізм.

Амбіція величезна. Не тільки тому, що знайти вільні мільярди на допомогу бідним і нерозвиненим країнам — справа непроста. Одночасно постають питання відбору проектів із запровадження альтернативних джерел енергії та прозорості звітності за ними, що вимагає компетентії, некорумпованості, екологічної свідомості нового зразка, яка, на жаль, не така вже й поширена. Візьмімо для прикладу рідну Україну. Як розповіла експерт із питань зміни клімату Національного екологічного центру України Ірина Ставчук, наша держава на всіх попередніх самітах «прагнула набрати собі якнайбільшу кількість квот на викиди парникових газів. Натомість метою мало б стати ухвалення глобальної угоди між країнами, яка передбачала б справедливий розподіл обов'язків та реальні власні зусилля щодо зменшення викидів».

Світова кліматична криза щодня поглиблюється, а це доводить, що торгівля квотами, узаконена Кіотським протоколом, вичерпала себе. Документ ставив завдання бодай не збільшувати сумарної планетарної кількості викидів в атмосферу. Система передбачала майже математичний перерозподіл права на вики-

Політика погоди. Учасники COP 21 мають ухвалити довгостроковий план дій, що зупиняє зміни клімату

ди. Заможні індустріальні держави закупували в бідних можливість не надто заморочуватися екологією; бідні на додаткові кітські кошти, замість того щоб піклуватися про довкілля, розвивали прибуткові екстенсивні виробництва...

Чи зуміє Паризька міжнародна конференція ухвалити документ, який зобов'яже планету по-новому ставитися до використання природних ресурсів? Те, що проект угоди був готовий наприкінці минулого тижня, вселяє дуже обережний оптимізм. Остаточну відповідь матимемо 11 грудня, у день закриття саміту. Як повідомляють джерела **Тижня** в Міністерстві закордонних справ Франції, у тому, що бодай якийсь новий підсумковий договір буде підписано, немає сумнівів. Але чи стане документ обов'язковим для втілення, а не рекомендаційним, чи матиме чіткі вимоги щодо зменшення викидів для всіх, багатих і бідних, казати рано. Віра в індустріалізацію, статусність суто матеріального успіху, небажання долати власні автоматизми й ставити до дії нові енергоефективні господарства... Щоб змінити такий підхід, потрібно перевиховати цілі покоління. Як сталося, скажімо, що в Україні серед керівників Міністерства екології та природних ресурсів немає жодного з профільною освітою? Відбір керівних кадрів, можливо, дає відповідь на питання, чому екологічна стратегія держави до 2020 року має розмиті цілі, а брак чітких природоохоронних документів пояснюється виключно економічною скрутою та політичною кризою, у той час як власною неефективністю ніхто не переймається.

Який підхід, така й результативність. Зокрема, і на міжнародних конференціях. Українське профільне

міністерство за весь час переговорів у Парижі спромоглося лише на публікацію короткого анонсу події. «Україна докладатиме всіх зусиль для того, щоб взяти активну участь у роботі COP 21/CMР 11», — йдеться в тексті. Якщо це все, до чого докладатиме зусиль Україна (а це таки все, про що написано), то й не дивно, чому наші промовці не знайшли чим пишатися, окрім як неповністю використаними квотами згідно з Кіотським протоколом. Тобто можемо далі забруднювати, не розвивати альтернативну енергетику, не вкладати кошти в наукові дослідження? Сегмент постачання відновлюваної енергії в Україні — менш як 3%, тоді як світовий показник — 22%. Це відставання чомусь не хвилює офіційний Київ.

На конференції в Парижі була наведена не дуже приємна для України статистика. В Індексі протидії зміні клімату-2016 наша держава опинилася на 46-му місці, хоча ще рік тому була 30-ю. Порівняно з іншими державами вона залишається енергоне-ефективною, з практично відсутньою кліматичною політикою. Як пояснює Ірина Ставчук, усі 195 країн — учасниць переговорів зобов'язані презентувати свій так званий Очікуваний національно визначений внесок (Intended Nationally Determined Contributions, INDC). Позиція України — зниження рівня викидів від показника 1990 року до 2030-го на 40%. «Це неприйнятно, — вважає пані Ірина, — оскільки насправді передбачає зростання парникових газів на 43%. Більшість країн світу зобов'язалися зменшити їх викиди, а Україна хоче знову мати надлишок на них, можливо, сподіваючись потім продати. Проте в новій кліматичній угоді механізму міжнародної торгівлі квотами не буде».

Україна, як і чимало інших не зовсім передових країн світу, отримавши кіотські кошти, витратила їх зовсім не на вирішення екологічних проблем. Згадаймо хоча б скандал, який розкопав за часів правління Януковича журналіст Дмитро Гнап. Гроші, які переказали Україні відповідно до Кіотського протоколу Іспанія та Японія, замість того щоб бути спрямованими на утеплення шкіл та лікарень на Сході, осіли на рахунках структур, керованих Юрієм Іванющенком (Єнакієвським). Експерти з питань екології кажуть, що таких прикладів у світі безліч. Потрібна колективна зміна філософії життя. Чи готова до неї ціла планета? Не факт. Але це не означає, що за такі зміни не варто боротися. Паризькі переговірники видають на-гора мінімальну кількість інформації для преси. Це означає, що позицій, стосовно яких не досягнуто згоди, чимало. Сотні міністрів довкілля, енергетики та закордонних справ вирішують, як саме найкраще заохотити відмову від брудних, але дешевих виробництв. Обговорюються різні можливості — від ідеї компенсувати викиди посадкою лісів у бідних країнах до жорсткого оподаткування підприємств, які працюють на вугіллі. Тоді сам продукт стане таким невідгукним, що спонукає виробника від нього відмовитися.

Нова етика виробництва та нові фінансові засади міжнародної кооперації... Одним із піонерів у цій справі стала Guardian Media Group, що продала всі свої активи, пов'язані з викопним паливом (на хвилюночку: 80 млн британських фунтів) виключно з екологічних міркувань. Якою стане сила цього прикладу? Відразу не спрогнозуєш, але важливо інше: альтернатива бездумному споживацтву існує не лише в теорії. ■

К Н И Г А Р Н Я

14–19 грудня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

- 15 грудня, 18:00** — презентація видання «Як писати про культуру?». Спільно з фундацією CSM.
16 грудня, 18:00 — лекція Світлани Шліпченко «Public art — що таке мистецтво в публічному просторі».
18 грудня, 18:00 — презентація книжки Оксани Луцишиної «Любовне життя». Модератор Олена Гусейнова.
Спільно з Видавництвом Старого Лева.
19 грудня, 12:00 — дитяча субота. Зимові подорожі Україною для наймолодших. Від свята до свята.

Львів (просп. Свободи, 7):

- 14 грудня, 18:00** — «Коли письменник ще й айтішник...»
Розмова з Вікторією Амеліною, Юлією Мусаковською, Наталкою Сняданко, Петром Яценком.
19 грудня, 17:00 — презентація книжки та проекту-конкурсу короткої детективної прози «Це ж елементарно, сер!».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

- 16 грудня, 18:00** — зустріч із воїном АТО Степаном Клімовим у межах проекту «Війна». Діалог вестиме Ірина Рева, науковий співробітник Інституту Олександра Поля.

Харків (вул. Сумська, 3):

- 14 грудня, 19:00** — дискусія «Посмійся з Тоні. Порівняймо український та англійський гумор». Модератор Тоні.
15 грудня, 18:30 — презентація книжки Євгена Медреша «Збережи свідомість». Модератор Дмитро Терновий.
Спільно з видавництвом «Віват».
16 грудня, 18:30 — презентація книжки Маргарити Сурженко «АТО. Нове життя». Модератор Ігор Зарудко. Спільно з літературною агенцією Discursus.
17 грудня, 18:30 — презентація книжки Оксани Луцишиної «Любовне життя».
Модератор Ігор Зарудко. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

- 14 грудня, 19:00** — читання п'єси Леся Подерв'янського шанувальниками творчості автора.

Інформаційний партнер

Тижень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

«Зрада» у ворожому стані

Денис Казанський

Які настрої панують у російській блогосфері

Блоги як барометр—непогано відображають суспільні настрої. Там, де ЗМІ зберігатимуть нейтральний тон і баланс думок, блогер не соромитиметься. Саме за емоціями та суб'єктивними оцінками читачі й приходять у блоги, вважаючи їхніх авторів правдорубами з народу.

Високою є популярність блогів у сусідній Росії, де дуже мало об'єктивних медіа. Тамтешня політична блогосфера ділиться на два табори: ліберальний і червоно-коричневий. При цьому падає в очі цікава тенденція. Якщо раніше в першому таборі владу постійно й нещадно критикували, то в другому після анексії Криму було чимало схвальних відгуків на адресу Кремля. Сталіністи, націоналісти, монархісти разом утворювали так званий віртуальний антимайдан, який проклинав Америку, Майдан і «фашистську Україну» та закликав розправитися з п'ятою колоною всередині РФ.

Після того як Росія загрузла у воєнних діях на Донбасі й вступила у війну в Сирії, градус оптимізму в червоно-коричневій блогосфері помітно знизився. Погіршення економічної ситуації всередині країни та міжнародна ізоляція поступово звели нанівець ейфорію, що вирувала в 2014 році. У середовищі імперців, котрі ще вчора розмірковували про те, як Путін змусив увесь світ поважати Росію, з'явилося розуміння, що «щось пішло не так». Націоналістична блогосфера розділилася на два табори: тих, хто вірить у «хитрий план Путіна», і тих, хто переконаний, що «Путін усе злив». Перші досі впевнені: «цар знає, що робить»—і виправдовують будь-яку дурість російської влади. Другі вважають, що Путін «зрадив Новоросію» і взагалі є «такою самою американською маріонеткою, як і Навальний». При цьому представники обох таборів усіяло висміюють позиції одне одного й обзивають опонентів засланими козачками.

Загалом ситуація дуже нагадує горезвісний антагонізм в українській Facebook-спільноті, що також поділяється на прихильників «зради» та «перемоги», які доводять критику та апологію влади до абсурду.

Публікації авторитетних російських блогерів свідчать про поступову зміну суспільних настроїв. Адже такі настрої зазвичай змінюються згори донизу: від думаючого, читаючого середовища до плебсу. А у творчому середовищі це вже помітно. Автори блогів, що набирають тисячі коментарів і мільйони переглядів, дедалі частіше жорстко критикують правлячий режим.

Градус негативу в червоно-коричневих блогах підскочив після інциденту з Туреччиною. «Кількість танків та інших ядерних боеголовочок Россеюшку не врятують, якщо на плечах немає голови, бо воюють насамперед головою, а

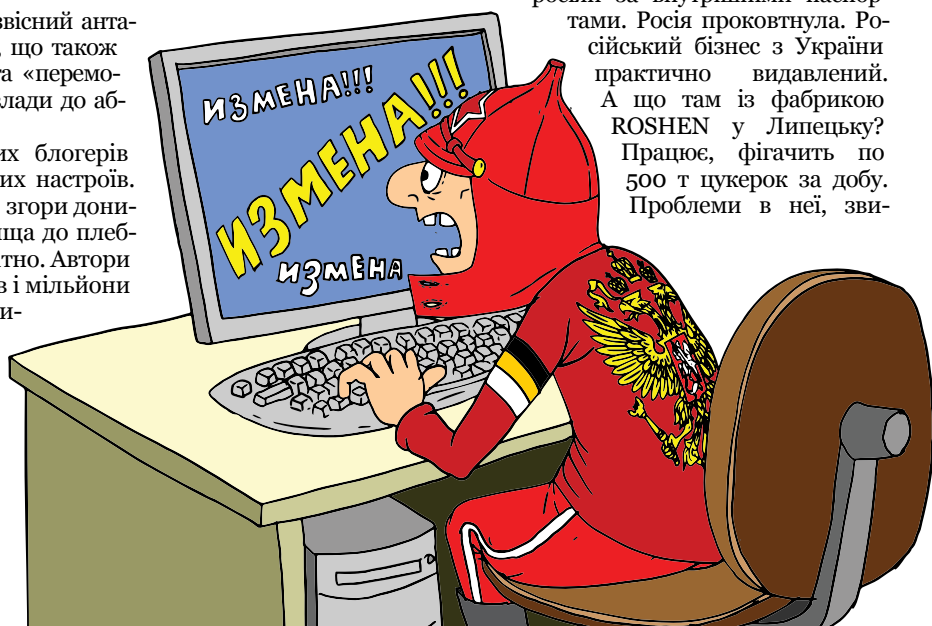
потім уже всім іншим. Поки що ж наші генерали в повний зріст демонструють свою тупість і боягузтво. Щоб програти війну, достатньо, аби твої захисники володіли лише однією з названих якостей. Наші генерали боязливі й тупі однаковою мірою. Іноді вони більш боязливі, іноді більш тупі, але загалом це їхні головні професійні якості, які в комплексі роблять їх профнепридатними.

Отже, війна з Туреччиною вже триває. Почалася вона з того, що турки збили Су-24. Наші боязливі генерали одразу озвучили версію, що літак збитий із землі сирійськими повстанцями. Якби турки промовчали, то ніякої ганьби РФ не було б. Але вони з обуренням пліюнули в пику боягузливим рашкованським генералам, публічно заявивши, що збили російський літак свідомо й збиватимуть ще, якщо ті й далі порушуватимуть священний турецький кордон»,—пише популярний російський блогер-сталініст Алексей Кунгуров.

У його блозі регулярно з'являються статті, у яких аналізуються важке становище Росії та невідворотність катастрофи путінського режиму. Кунгуров, як і практично всі інші прихильники табору «Путін усе злив», є однодумцем і шанувальником Ігоря Стрелкова, якого вважає чесним та ідейним борцем за права росіян. Умовні «стрелковці», як правило, звинувачують у «зливів Новоросії» Владіслава Суркова, якого перетворили на абсолютно демонічну та зловісну фігуру, що стоїть за всіма бідами й нещастями «народних республік».

«У політичній сфері Україна впевнено лупить РФ, яка навіть не намагається дати здачі. Півтора року тому Київ перекрив Північно-Кримський канал. Росія втерлася. Потім Київ в односторонньому порядку скасував режим в'їзду на територію своєї країни росіян за внутрішніми паспор-

тами. Росія проковтнула. Російський бізнес з України практично видавлений. А що там із фабрикою ROSHEN у Липецьку? Працює, фігачить по 500 т цукерок за добу. Проблеми в неї, зви-

чайно, є. Наприклад, холдинг «Об'єднані кондитери» пред'явив липецькій фабриці претензії, мовляв, не по праву ви використовуєте в назві своєї продукції радянські бренди. Смішно?

Чим Росія відповіла на транспортну блокаду Криму? Нічим. Як відреагувала на припинення поставок українського продовольства в Крим? Ніяк. Газовий шантаж теж не працює...

Загалом, хоч як смішно, але факти говорять про те, що Росія поводить себе як країна-васал. Але чий? Васал України! Причина зрозуміла: у руках Києва, образно висловлюючись, яйця Путіна — труба в Європу», — пише Алексєй Кунгуров про російсько-українські відносини.

Характерно, що, як і Кунгуров, російські націоналісти часто схильні демонізувати Україну й представляти її у вигляді якоїсь грізної сили, яка вистояла на Донбасі та ще й змогла дати Путіну по зубах. Як бачимо, актуальне в Росії і питання липецької фабрики Порошенка, що також довго мусується в Україні.

«Можлива зміна правил МВФ, що дозволяє йому кредитувати держави, які допустили дефолт за своїми зобов'язаннями, явно приурочена до 20 грудня, коли Україна може формально стати банкрутом, не сплативши борг Росії. Це повністю знецінює сенс дефолту, який може в такому випадку лише морально втішити Москву. Київ категорично не бажає платити, і МВФ вельми недвозначно дає йому на це добро. До речі, менш як місяць тому рейтингові агенції підвищили кредитний рейтинг України — це теж свідчить про те, що Захід цілком прагматично оцінює наслідки такого рішення. Доки Україна виконуватиме роль загрози для Росії, з нею все буде добре, причому Захід робитиме все можливе, щоб і РФ фінансувала майбутню війну із собою строго за озвученим раніше сценарієм», — пише інший популярний у Росії блогер Анатолій Несміян, який веде блог під ніком Ель-Мюрід.

Несміян також регулярно, як сказали б в Україні, «розганяє зраду», критикуючи Путіна за злив Донбасу.

«За повідомленнями з Донбасу, від Горлівки до Донецька просто зараз тривають серйозні перестрілки з використанням стрілецької зброї, гранатометів, гармат і мінометів. У російських ЗМІ із цього приводу цілковита тиша й тільки виття «помстимося Туреччині». Донбас — уже відпрацьована й міцно забута тема, у нас тепер інші пріоритети. Ми їм нічого не обіцяли, ми обіцяли іншим», — коментує він воєнні дії в Донецькій області.

Розкачує антипутінські настрої в середовищі сталіністів і радикалів і ще один відомий російський письменник та блогер-імперіаліст Максим Калашніков (справжнє прізвище Кучеренко). Він є переконаним українофобом і прихильником відродження СРСР. Зараз підтримує протести далекобійників, а також запевняє, що на Росію Путіна чекає економічний крах.

«Падіння цін на нафту нижче ніж 40 \$/бочка. Протест дальнобоїв. Дедалі більші злидні громадян. Бомбардування в Сирії за відсутності явного успіху військ Асада в наземному наступі. «Пропуск ударів» Кремлем один за іншим: то ніхто не збиває літаки, що б'ють по табору військ Асада, то турки творять те, що хочуть. Усі вже зрозуміли, що влада в РФ — це злодій на злодієві. Інформаційна ініціатива втрачена Кремлем. Причина одна: лінь і бездарність керівництва РФ

у 2000–2014 роках. Час, коли можна було використувати трильйони нафтодоларів, які лилися в країну, щоб побудувати нову індустрію, скинути податки на підприємства й знайти нові (крім вуглеводнів) джерела доходів, втрачено. Становище взялися виправляти зараз, коли потоків більше немає, бюджет тріщить по швах, внутрішній попит зіщулюється. Та ще й за збереження недоступності кредитів. Та їжаку зрозуміло, що ніякої нової індустріалізації не буде! З такими-то умовами і з такими «вождями»! РФ занурюється в цілковитий морок», — типова цитата з творчості Калашнікова. У схожому ключі написані практично всі його опуси за останній рік.

РОСІЙСЬКА НАЦІОНАЛІСТИЧНА БЛОГОСФЕРА РОЗДІЛИЛАСЯ НА ДВА ТАБОРИ: ТИХ, ХТО ВІРІТЬ У «ХИТРИЙ ПЛАН ПУТІНА», І ТИХ, ХТО ПЕРЕКОНАНИЙ, ЩО «ПУТІН УСЕ ЗЛИВ»

Проте не піддається розчаруванню в червоно-коричневому середовищі популярний блогер із Севастополя Борис Рожин (пише під ніком Colonelcassad), якого можна зарахувати до прихильників концепції «хитрого плану Путіна». Рожин переконує своїх читачів, що Росія не кинула Донбас, успішно веде війну в Сирії, а Путін має чітку стратегію, за якою планує всіх переграти.

У дні енергоблокади Криму блогер запевняв, що блокада неефективна, і хвалив Путіна за енергомист. Коли енергоблокада фактично закінчилася, став висміювати її організаторів.

«Енергоблокада Криму очікувано завершилася зрадою.

1. Де-факто блокада була прорвана із запуском першої черги енергомоста в ніч із 2 на 3 грудня. У нас на районі світло вже більш як добу не вимикають. Сьогодні настала пора фінальної енергозради.

2. Татари, не дочекавшись звільнення своїх політників (без звільнення яких вони не давали ремонтувати опори ЛЕП), офіційно погодилися зняти блокаду, але було вже пізно.

3. «Правосеки» це сприйняли як зраду й припинили свою участь у блокаді.

4. Решта активістів вважають, що Джемільєва й Чубарова купив хитрий олігарх Фірташ, який відстібнув «борцям за свободу», щоб енергія пішла на його кримське підприємство.

5. Ну й увінчав всю цю зрадну ганьбу наш улюблениць Ленур Іслямов, який заявив, що вони від самого початку знали, що довго блокада не триватиме», — типовий приклад творчості Рожина.

Щоправда, читачі блогера в коментарях не завжди поділяють його переможні рулади. Наприклад, схожий оптимізм Рожина в описанні ситуації на Донбасі найчастіше наражається на критику насамперед донбаських читачів.

А загалом очевидно, що в середовищі радикалів наростає невдоволення режимом Путіна, який для них виявився недостатньо агресивним і кривавим. Настрої лідерів думок через деякий час поширяться і на російське суспільство, що дедалі скептичніше ставитиметься до політики влади й дедалі агресивніше сприйматиме її невдачі. ■

Закарпаття

Край нашого світу

Роман Малко

Схована за горами, ця чудесна земля надто довго була відділена від решти України. Цілі століття вона жила своїм життям, зазнавала тільки їй відомих випробувань і врешті витворила свій особливий світ, сповнений суперечностей, до яких українцю з-понад Дніпра чи Бугу часто немає діла. І водночас те, що робиться на схід від гір, людям із-понад Тиси та Латориці теж малоцікаве. Як не крути, відстань від Ужгорода до Києва аж 820 км, тоді як до Будапешта чи Відня, в чийх орбітах місто й регіон крутилися чимало століть — лише відповідно 330 км та 555 км. Відстань має значення, і звички, відшліфовані століттями, також.

Що ми знаємо про Закарпаття? Та дуже мало. Там хороші вино й коньяк. Туди можна поїхати на лікування: подихати в соляних шахтах чи попиту мінеральної води. Можна покататися на лижах, відвідати Долину нарцисів або фестиваль сиру. А ще там живуть угорці, цигани й українці, але всі вони говорять якоюсь такою мовою, що годі зрозуміти. Там є Шуфріч і Балоба, а в Мукачевому нещодавно зчинилася стрілянина, бо «Правий сектор» не поділив щось із місцевими бандитами, і внаслідок того країна почула, що цей край живе за рахунок контрабанди, тягаючи через кордон ящики з цигарками. А ще тамтешніх заробітчан можна зустріти в московських потягах, і їх називають гуцулами, хоча більшість із них, звісно, не гуцули і частіше-таки їдуть у західному напрямку, бо не всі задіяні в розбудові Рубльовки.

Серед тих, хто хвалиться, що подорожував Закарпаттям, доволі важко зустріти таких, які хоч раз побували в його столиці — Ужгороді, бо він так уміло схований, що заїхати завжди не по дорозі або бракує часу, хоча більшість переконана, що місто дуже мальовниче і його колись обов'язково варто відвідати. І таки треба, хоча краще робити це влітку чи навесні, коли цвіте сакура. Тоді воно справді дуже гарне й не такі помітні нечищені вулиці.

Як стверджують місцеві, Ужгород і Закарпаття живуть у дещо різних площинах і не є тим самим. Місто завжди собі на умі, у нього своя внутрішня кухня, воно мало залежить від області й регіональних розкладів. Область, мовляв, більш рустикарська, з патріархальними й консервативними традиціями, а Ужгород більш модерний, і в політичному сенсі також. Утім, цей найзахідніший і найменший за кількістю жителів обласний центр України стоїть якраз на кордоні й дуже залежний саме від нього. Значно більше, ніж від Києва, де розподіляються кошти і звідки роздають наганяї.

Власне, все Закарпаття живе кордоном. Ця тонка лінія не так визначає його умовну межу, як годує, будує, вчить. Вона взагалі як повітря, бо прожити без неї в цьому закапелку було б неможливо. Особливо нині.

Під більшовицькою окупацією в Ужгороді функціонували 21 завод та фабрика, з яких до сьогодні залишилося тільки три. З'явилося, звісно, дещо нове. Але індустріалізація не має на Закарпатті такого культу, як, приміром, на Донбасі. Хоча є можливості для виробництва меблів, свого часу фізичний факультет тутешнього університету славився лазерними й волоконно-оптичними розробками на весь Союз. Та це було колись. А нині все живе утікає на Захід включно зі студентами, бо вибір для тих, хто не хоче цього робити, доволі обмежений: кордон з усім від нього похідним. Вибір для мешканців області трохи більший: туризм, виноробство, вирощування помідорів, вирубка лісу, ну і знову кордон.

**ЗАКАРПАТТЯ ЖИВЕ КОРДОНОМ.
ЦЯ ТОНКА ЛІНІЯ НЕ СТИЛЬКИ ВИЗНАЧАЄ
ЙОГО УМОВНУ МЕЖУ,
СКІЛЬКИ ГОДУЄ, БУДУЄ, ВЧИТЬ**

Чи міг би цей край бути успішним? Мабуть, так. Закарпаття набагато колоритніше й оригінальніше, ніж здається. І саме брак справжнього розуміння та звична поверховість у сприйманні роблять йому ведмежу послугу. Та й не тільки йому. Звісно, тут безліч своїх проблем і умовностей, які потребують особливого підходу і які ще довго доведеться долати. Тут свій особливий менталітет, сформований завдяки всім тим катаклізмам, що їх змушений був пережити цей край. Він чудово уписується в байку про трьох братів, які були членами різних партій: хоч би яка з них перемагала, котрийсь обов'язково був при владі. Це багато що пояснює і в нинішніх обставинах, бо, як відомо, політсили мають здатність змінюватись, окупанти також, повинь приходить і відходить, а жити якось треба.

Нині Закарпаття — такий собі край українського світу, відданий на поталу самому собі. Тож ми спробували зазирнути за високі карпатські хребти, аби дізнатися, чим воно живе, чим може похвалитися, на що нарікає, у чому джерело його проблем і яким способом регіон їх намагається долати. І як, зрештою, дає собі там раду пан Москаль. ■

Гостра закарпатська кухня

Роман Малко

Якими є позиції клану Балог та його опонентів у регіоні

Хоч би хто правив у столиці й хоч би що собі ставив за мету, із Закарпаттям у нього мала б бути особлива розмова з огляду на місцевий колорит і в жодному разі не на підвищених тонах. Принаймні донедавна. До липня 2015 року, коли в Мукачевому раптом сталося те, що перевернуло все сторчолів і внаслідок дрібних міжусобиць світ відкрив для себе унікальне модерне феодальне утворення, вибудоване дбайливими руками закарпатської еліти. Саме тоді про регіон знову згадали й заговорили, а шок від одкровення генерував, здавалось би, невідворотні процеси змін. Влада в Києві відреагувала як ніколи суворо, полетіли ключові фігури, область отримала нового-старого очільника Геннадія Москаля з неймовірними повноваженнями, але вже за п'ять місяців виявилось, що всього цього замало.

Понад 15 років із невеликими перервами Закарпаття було вотчиною команди Віктора Балогі. Вона розставляла тут кадри й була основним гравцем, із яким мусили домовлятися усі, хто мав у регіоні якісь справи. Утім, на нещодавньому засіданні обласної ради сталося щось украй несподіване й по позиціях Балогі було завдано важкого удару. Голові ОДА Москалю вдалося перетягти до свого табору на базі БПП «Солідарність» Партію угорців і за допомогою цієї «золотої акції» обрати головою облради колишнього заступника керівника облдержадміністрації, члена «Солідарності» Михайла Рівіса. Схожа історія трапилася і в деяких районах області. Зокрема, у Берегівському та Виноградівському, де позиції Балогі похитнулися. Утім, як стверджують знавці місцевої політичної кухні, святкувати перемогу Геннадієві Геннадійовичу ще явно зарано.

Команда Балогі оформлена в партію «Єдиний центр» — класичний клуб, основу якого становлять три рідні брати Балогі: Віктор, Павло та Іван, а також їхній двоюрідний — Василь Петьовка й до якого входять і численні родичі та партнери. Клуб невеликий. Окрім братів на рівні області є лише з десяток розкручених гравців і ще зо 20 районного масштабу.

ЄЦ — команда, що працює злагоджено й діє як бізнес-структура, кажуть місцеві. Навіть брати один з одним поводяться як класичні бізнесмени. Область між ними чітко поділена, і в ділових колах їх дуже поважають. «Ці хлопці, навіть знаючи, що йдуть із тобою на дно, не кидають». Правда чи ні, але й у непрості часи з команди Балогі, як стверджують, рідко йдуть її адепти. Причина проста — вже не раз, мовляв, була нагода переконатися: хоч би що сталося, Балого залишається, тож який сенс перебігати? За регіоналів із шісти нардепів від Закарпаття троє були членами клубу. Сьогодні до нього належать чотири. У Тячівському й Рахівському районах, які досі під ЄЦ, за розпо-

відями місцевих активістів, навіть муха не літає без відома Петьовки. При тому що з'являється він тут рідко, працює дуже системно, як, зрештою, і всі брати Балогі. «Скоро буде Новий рік, і, хоча вибори минули, а наступні далеко, багато людей отримують подарунки». Розуміють брати й важливість співпраці з церквою, яка в краї відіграє ключову роль. Щотижня відправляють автобуси прочан у святі місця, постійно допомагають громадам і храмам, не зважаючи на конфесії. А тому їм не треба пояснювати, хто вони такі й що робили попередні роки. Усі знають, що в Бога є свої помічники. Врешті, й підтримку Порошенкові на виборах президента організували ці хлопці, а потім цілою родиною примкнули до БПП.

Утім, події в Мукачевому все змінили. Київ, який завжди намагався підкорити область і мати тут сильну руку, вирішив скористатися несподіваною нагодою, тож Москаль отримав не лише карт-бланш на наведення порядку, а й особливе завдання посунути Балог із постаменту. Віктор Іванович і К°, звісно, образились, але в паніку не впали. На це також є свої причини, і одна з них — провальна ситуація з партійним будівництвом в області, зокрема в стані партії влади. БПП, за свідченням очевидців, — мізерна структура, яка ні на що не впливає. Діставши з приходом Москаля чудову нагоду розбудуватися, поставити скрізь своїх людей, вона успішно її провалила й нині дожила до розколу. Тепер у закарпатській партії влади вимагується щонайменше дві голови, і це якщо не враховувати власне Москаля, котрий намагається якось дати тому раду як арбітр від президента.

**У ПРЕЗИДЕНТА НЕМАЄ ІНШОГО ВИБОРУ,
ЯК ТРИМАТИ НА ЗАКАРПАТТІ МОСКАЛЯ
ЩЕ ДУЖЕ ДОВГО**

Загалом політсили на Закарпатті, як і по всій Україні, більше декоративні, ніж справжні, проявляються в момент виборів, а потім розповзаються під конкретні постаті. І БПП тут не виняток. Не краща ситуація й у «Батьківщини»: вона теж нагадує своєрідний клуб імені голови місцевого осередку Олександра Каменяша, який 2010 року так підчистив усіх інакодумців, особливо в Ужгороді, що сьогодні може спокійно на свій розсуд узгоджувати партійні справи, наприклад, із Віктором Івановичем, котрий охоче підтримував його кандидатуру на голову обласної ради. Такі-от місцеві особливості. Після Майдану, щоправда, виникли кілька громадських структур із прицілом на політичну діяльність, але, бажаючи випробувати

Гаряча точка. Найчастіше місцем протистояння в Закарпатті стає Мукачево, вотчина Балоги

свою долю на виборах, вони змушені були влитись у списки БПП, і природно, що у зв'язку зі складною електоральною системою жодного мандата ніхто з них так і не отримав.

Окремої згадки потребують місцеві регіонали, які, за твердженням політологів, тут не такі, як усюди. Обласна парторганізація ПР сформувалася у 2000–2001 роках як альтернатива й опозиція до всевладдя в області СДПУ(о) Медведчука. Бізнесмени середнього й дрібного штибу, незадоволені ним, ішли в ПР із думкою, що Янукович їх прикриє. Потім із таким самим сподіванням туди подалися ті, хто опонував Балозі. Як наслідок — місцева ПР переважно наповнювалася незгодними, а тому конфігурації на Закарпатті дуже відмінні від тих, що існують на всеукраїнському рівні, і робити цим людям якісь серйозні закиди важко, бо вони, мовляв, були борцями з монополізмом. Нині ці борці зайшли в обласну раду під трьома брендами: «Відродження», Опоблок і, звісно, БПП «Солідарність».

Насправді останні перегони не вельми змінили політичні розстановки в області. Справжньою несподіванкою стала хіба що післявиборна ситуація, у якій ключову роль відіграли угорські партії, об'єднані в єдиний фронт. Саме вони сьогодні в деяких радах роблять фінальний штрих під час виборів голови. Так сталося, зокрема, в обласній раді. Але казати, що їхній союз із партією влади надовго, зарано. Угорців на Закарпатті близько 150 тис., понад 10% населення. Це доволі замкнута община, яка довіряє лише своїм лідерам. Ці люди живуть націлені на Будапешт, і їх не хвилює українська політична кухня. Є села, які не знають, хто президент і кого вибирають, але з їхніми лідерами завжди можна домовитись, і політсили цим не раз користалися. У 2010-му максимальну підтримку Януковичу на Закарпатті дали саме угорські райони. Він приїхав сюди тільки раз і лише в Берегове, де виступив на великому мітингу. Сумнівно, що угорці тоді оцінили його ораторські здібності й підтримали саме тому. Ймовірніше, спрацював піар-хід, пов'язаний із певною лінгвістичною маніпуляцією, про який

люблять розповідати на Закарпатті. У мадяр, мовляв, дуже популярні прізвище Ковач та ім'я Ян, а тому, голосуючи за Яна Ковача, вони голосували за свого. У 2012 році на виборах до ВР угорці також «зробили» регіоналам мажоритарника Івана Бушка в Берегівському районі, отримавши навзамін за їхнім списком у ВР свого Іштвана Гайдоша — міського голову Берегового.

Часи змінюються, а «золота акція» залишається, і нині вона спрацювала на користь БПП. Чому? На це відповів сам Геннадій Москаль, розказавши, що їздив до Будапешта, де зустрічався із владними колами. А що закарпатські мадяри завжди оглядаються на столицю Угорщини, то цілком імовірно, що такий вибір їм порадили зробити саме звідти. Звісно, були ще серйозні переговори, обіцяні високі посади у виконавчій владі, можливо, навіть віце-губернатора, але це вже деталі.

Чи зуміє Москаль скористатися нинішньою маленькою перемогою, навіть якщо весь вплив Києва на область зосереджений саме на ньому, наразі не зрозуміло. Місцеві дуже позитивно сприйняли його призначення, пам'ятаючи як він хвацько колись керував міліцією, а потім і областю загалом. Сподівалися, що покладе край всесильно Балогу і приструнить регіоналів, набере нормальних людей і почне їх призначати на посади, будуть перенаправлені потоки і щось-таки піде на користь людей, але всього цього не сталося. Жодної конкретики в справах, контрабанда не зникла, ліс далі вивозять, і навіть розкуркулити Балогу в Москаля не вийшло. Тому переважна частина публіки розчарована, а вибори ще більше все зіпсували. Щоб хоч якось викрутитись і вийти на результат, Москалю, подекуди, довелося співпрацювати з ким завгодно. Партія пережила чимало скандалів, протягуючи за своїми списками регіоналів чи тих, хто їм симпатизував, і часто доходило до абсурду, як у Міжгір'ї, де голова селищної ради Шур із дуже неоднозначною репутацією мусив вести аж три штаби: «Нашого краю», РПЛ і БПП «Солідарність», аби лишень не пройшли в районі люди Балоги.

Реально в президента на Закарпатті на сьогодні немає сильної руки, окрім Москаля, і відповідно іншого варіанта, як тримати його тут ще дуже довго. Утім, самого Геннадія Геннадійовича, на думку місцевих активістів, сприймають в області вже радше як політичного інтригана. У нього, на жаль, не відбулося вживання в образ закарпатського керівника, він не відчуває регіону й перебуває під впливом стереотипів, якими почав мислити, працюючи на Сході. Годає, що, як і на Луганщині, тут можна криком і хохмами щось вирішити. Гра на публіку зі звільненням також не додала йому балів, бо всі розуміли, що йдеться про піар для посилення авторитету. Може, він і зіграв блискучу роль у «договорняках» та дещо посунув Балогу, але не більше. Тепер питання, звісно, вирішуватимуться не на користь останнього, тільки все ще може змінитися. У цьому й полягає політика регіону. Тут дружать із тим, «у кого ковбаска жирніша».

А переломити закарпатський модерний феодалізм можна лише з появою реальної політичної альтернативи, якої наразі бракує. Те, що можливість є, показують результати виборів, особливо парламентських. В округах, де вигравали брати Балоги, дуже низька явка й високі результати. Приходить тільки їхній виборець, а той, хто проти, ігнорує. ■

Край контрастів

Олександр Крамар

Маючи очевидні переваги в контексті євроінтеграції, Закарпаття й досі потерпає від стагнації в більшості секторів економіки, вкрай низької реальної зайнятості та дефіциту бюджетних ресурсів

Закарпаття є чи не найкращою в країні ілюстрацією глибокого розриву між офіційним та тіньовим економічним життям. Валовий регіональний продукт (ВРП) області у 2013-му становив лише \$2,1 тис. на особу (новіших даних Держстат досі не публікував), що вдвічі менше від загальноукраїнського показника, та є одним із найнижчих (поряд із Чернівецькою та Тернопільською областями) по Україні. На тлі сусідніх країн ЄС, між якими Закарпатська область затиснута з трьох боків, контраст ще разючіший: того самого року, за даними Світового банку, ВВП на особу в Словаччині становив \$16,9 тис., Польщі — \$14,3 тис., Угорщині — \$12,6 тис., Румунії — \$7,9 тис.

Найбільший внесок у ВРП краю 2013-го приблизно порівну зробили торгівля (15,9%), переробна промисловість (15,5%) та сільське господарство (14%). При цьому на Закарпатті найвища в Україні частка сільського населення (62,9%), а за межами міст із понад 50 тис. мешканців узагалі проживає 83,3% населення регіону. Великі частка та чисельність населення сіл і містечок у краї поєднуються з обмеженістю придатних до обробітку земель. Ріллі на одного сільського мешканця в 15–20 разів менше, ніж у більшості областей Центральної та Південної України.

Тож у сільській місцевості традиційно спостерігається високе безробіття, якому, на відміну від більшості інших регіонів України, не здатний зара-

дити розвиток агропромислового сектору. У містах краю мешканців сіл не чекають: там також серйозні проблеми з роботою, особливо з прибутковою та ефективною зайнятістю в комерційному секторі.

За виробництвом промислової продукції на одного мешканця Закарпатська область істотно поступається загальноукраїнським показникам: майже вчетверо загалом і втричі за продукцією переробної галузі. Найбільші обсяги промислової продукції припадають на Ужгородський район (41,1% у 2014 році), далі йдуть Мукачеве (14,8%) та Ужгород (11,4%). У решті області випускається її менш як третина. А в східній частині Закарпаття — на Мармарошчині (Рахівський, Тячівський, Міжгірський, Хустський район із Хустом, а також частково Іршавський та Свалявський райони) — промисловість усе ще фактично відсутня. При майже 40% жителів частка Мармарошчини у виробництві промислової продукції регіону в 2014-му ледве перевищувала 5%.

Питома вага Закарпаття в українському експорті приблизно відповідає його частці в населенні країни. Водночас регіон спеціалізується на кількох групах товарів. Так, за перші три квартали 2015 року на Закарпаття припала майже третина (31,9%) усього українського експорту електротехнічної продукції, якої було вивезено на \$452,6 млн. Такі значні обсяги зумовлені роботою підприємств регіону на давальницьких схемах із зарубіжними партнерами: завозяться матеріали й вивозяться вироблені з них комплектуючі для замовників із-за кордону.

За аналогічними схемами працює також більшість інших галузей промисловості області, що зумовлює чималі обсяги й частку в загальноукраїнському експорті відповідних товарів.

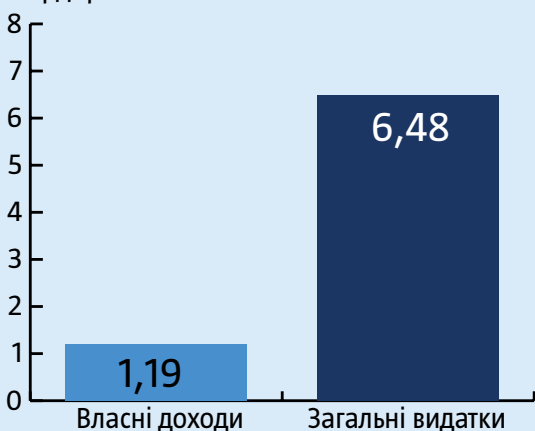
Основний ринок збуту — Угорщина (\$379,93 млн із \$821,23 млн) та інші країни Вишеградської четвірки, на які сукупно припадає понад 2/3 експорту Закарпаття. Також великими імпортерами є Німеччина (\$58,32 млн), Австрія (\$48,83 млн) та Росія (\$38,4 млн), до якої, однак, надходить менш як 5% експорту краю.

Зав'язане на експортоорієнтоване машинобудування, Закарпаття болісно переживає кризові ситуації на світовому ринку.

Якщо аналізувати триваліші тенденції, то відчутна позитивна динаміка спостерігалася лише в хімічній промисловості, де обсяги виробництва у 2014-му були на 50,8% більшими, ніж у передкризовому 2008 році. Приблизно на докризовому рівні перебувають також деревообробна та целюлозно-паперова галузі. У решті, попри активне використання давальницьких схем співпраці з провідними світовими виробниками, обсяги виробництва усе ще на 30–60% менші,

Залежність від зовнішніх вливань

Доходи та видатки місцевих бюджетів усіх рівнів Закарпатської області, 2014 рік, млрд грн

За даними департаменту фінансів Закарпатської облдержадміністрації

ніж у 2007–2008 роках. Наприклад, виробництво у легкій промисловості 2014 року становило лише 46% рівня 2004-го, коли в галузі розпочалася низхідна тенденція. У харчопромі — лише 46,8% докризового рівня 2007 року, а з початку 2015-го спад сягнув ще 16,3% і наразі тільки поглиблюється (–23,6% у жовтні до жовтня 2014-го).

Економічні проблеми та гострий брак ефективних робочих місць у краї є основною причиною найбільш масового в Україні заробітчанства закарпатців.

Загальні трудові ресурси регіону (особи працездатного віку та працюючі пенсіонери, яких офіційно близько 20 тис.) налічують понад 800 тис. осіб. При цьому офіційно зайнятих у комерційному секторі (підприємства усіх форм власності включно з мікробізнесом та ФОП) лише 20% (164 тис.).

237 тис. осіб працездатного віку, тобто значно більше, ніж зайнято в комерційному секторі, офіційно належать до «економічно неактивного населення». Непропорційно велика їхня частка проживає в селі (73,8%). Ще понад 300 тис. формально зайнятих мешканців краю офіційно ніде не працюють, а лише числяться в тих чи інших секторах. За такої низької реальної зайнятості та високого прихованого безробіття в області налічується 292 тис. пенсіонерів, фінансувати які через масштабний дефіцит місцевих ресурсів доводиться за рахунок зовнішніх впливів.

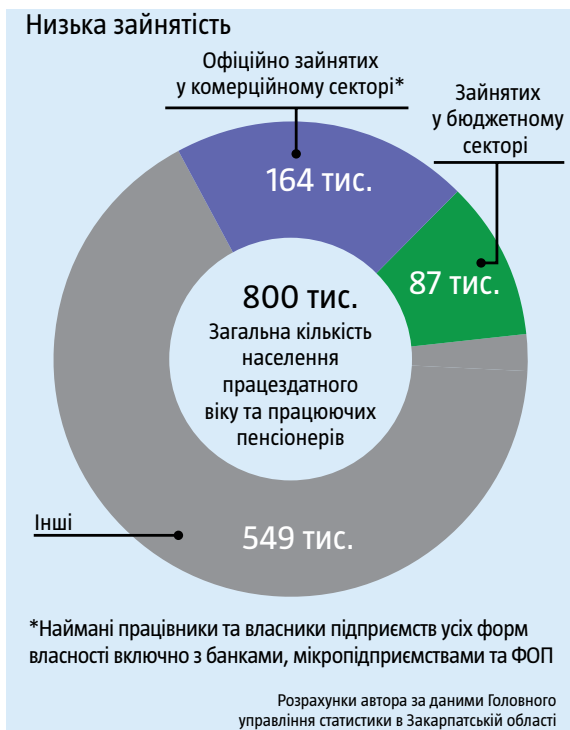
У комерційному секторі за зайнятістю домінує мікробізнес. Із 164 тис. офіційно зайнятих у ньому понад 91 тис. працюють на мікропідприємствах та ФОП. На великих підприємствах — лише 7 тис. осіб. Решта — на середніх та малих (крім мікро-), які мають найбільшу економічну вагу в регіоні. Так, із 43,95 млрд грн реалізованих товарів та послуг у 2014 році на середній та малий бізнес (крім мікро-) припало 26,6 млрд грн, на мікробізнес та ФОП — 11,6 млрд грн, на великі підприємства — лише 5,64 млрд грн.

Природно, що в таких умовах мешканці краю намагаються знайти засоби для існування за його межами. Адже поруч заможні регіони сусідніх держав, потрапити до яких мешканцям не так і складно: більшість із них проживають у межах дії малого прикордонного руху з Угорщиною та Словаччиною, багато хто має угорський паспорт або документи інших країн ЄС.

У прилеглих регіонах сусідніх держав (Польщі, Словаччині, Угорщині) бачимо значно вищий рівень доходів. Скажімо, в Угорщині середня заробітна плата в перерахунку за курсом становить 19 тис. грн, у прилеглих до Закарпаття Пряшівському та Кошицькому краях Словаччини — 18–21 тис. грн, у Румунії — 15 тис. грн, що принаймні вчетверо-вп'ятеро більше, ніж у Закарпатській області (3,8 тис. грн). Навіть мінімальна заробітна плата в сусідніх країнах ЄС становить від 5,9 тис. грн у Румунії (€218) до 10,3 тис. грн у Словаччині (€380). Однак за відповідної структури зайнятості, її загального низького рівня та за збереження нинішнього режиму преференцій мікробізнесу і ФОП громади Закарпаття не зможуть самостійно забезпечити свої бюджети після децентралізації. Зараз власні доходи не покривають у краї навіть 1/5 видатків (не враховуючи видатків Пенсійного фонду), що зумовлює тотальну залежність області від фінансових впливів із державного бюджету. Наприклад, у 2014 році до загального фонду місцевих бюджетів області на всіх рівнях надійшло 1,19 млрд грн, а видатки сягнули 6,48 млрд грн.

Як бачимо, низький офіційний ВВП регіону зумовлений занепадом і стагнацією в основних галузях економіки краю, що знаходить своє відображення і в чи не найкритичнішій в Україні ситуації з офіційною зайнятістю та хронічному й дуже великому дефіциті власних бюджетних ресурсів. Закарпатці значно більше, ніж решта українців, отримують неофіційних доходів, часто за кордоном. Відтак вони не враховуються у валовому регіональному продукті й не конвертуються належним чином у наповнюваності бюджетів та соціальних фондів області. У результаті Закарпаття постає в образі глибоко депресивного та залежного від впливів із центру краю, при тому що реальний рівень життя його мешканців часто не те що не поступається, а, навпаки, суттєво випереджає інші регіони країни. ■

Тютюнові каравани

Станіслав Козлюк

Якщо раніше контрабанду на Закарпатті возили фурами, то тепер «незаконні підприємці» пересіли на мікроавтобуси

Контрабанда на Закарпатті забезпечувала й, певно, забезпечує роботою місцевих жителів. Фактично це великий організм, у якому задіяно безліч ланок: хтось возить товари через кордон, хтось веде їх облік, хтось чергує на перевалочних складах, хтось переказує гроші. Така інтеграція давала регіону змогу почати комфортно почуватися навіть за часів кризи. Щоправда, як переконують активісти (та й місцева влада), нині ситуація почала змінюватися.

ЦИГАРКИ В АВТОКОЛОНАХ

Не секрет, що найприбутковішим товаром контрабанди на західному напрямку лишаються цигарки. Меншу популярність має горілка. Утім, як і через Волинь, через Закарпаття регулярно провозять великі й малі партії тютюнових виробів для дальшого продажу в ЄС. Як переконують місцеві активісти, котрі відстежують ці потоки, спершу контрабандою займалися кримінальні угруповання. Утім, згодом, ринок монополізували брати Балого. Згідно з неофіційною інформацією, вони навіть поділили між собою кордон. Павло Балого лишив за собою частину Хустського району. Іван Балого має контроль над Берегівським. Віктор — над Ужгородом і північною частиною області, біля Словаччини. В той же час, один із соратників Балого по бізнесу й політиці Василь Петьовка нібито отримав Рахівський, Тячівський, частково Хустський райони.

Схема, за якою працювали контрабандисти, була доволі проста. Окрім пунктів пропуску кордон перетинали по «зеленці», себто лісосмугами, й через річку Тиса. На березі були облаштовані спеціальні зони для плотів, а між ними натягнуто трос, за допомогою якого нелегали перебиралися в закордоння. За приблизними оцінками, таким шляхом близько 80% нелегального потоку йшло до Угорщини і ще 20% — до Словаччини.

Частину контрабанди, як переконують небайдужі громадяни, становила продукція Львівської тютюнової фабрики. За попередніми даними, один із цехів підприємства виготовляв контрафакт на експорт. Контрабандний товар вантажили у фури й доправляли у прикордоння нібито в супроводі міліції. За даними активістів, колона могла складатися з десятка вантажівок. Далі товар везли на склади підприємства «Барви», яке пов'язують із Балогоми, після чого малими партіями — до приватних будинків поблизу кордону. А вже звідти цигарки рухалися на Захід.

«Товар транспортували вночі. Після Майдану ми туди навіть ходили з міліціонерами. Показували правоохоронцям сліди, натягнутий через річку

трос, місцепідпліт. Результатів не було», — розповів у коментарі **Тижню** активіст Олесь.

Заробіток на блоці цигарок виходить доволі непоганий. Залежно від місця продажу можна отримати від \$12 до \$20 прибутку: що далі на захід, то вища вартість. Щоправда, як пояснюють місцеві, до трафіку тютюну вглиб Європи причетні вже міжнародні структури.

Можна стверджувати, що після подій у Мукачевому влада вирішила посунути Балого у регіоні. Після призначення нового голови області навіть затримали частину «тютюнового каравану». Після цього, як заявляють в один голос і чиновники, й активісти, трафік із Львівської фабрики зупинився.

ЩЕ КІЛЬКА МІСЯЦІВ ТОМУ ЧЕРЕЗ ПУНКТИ ПРОПУСКУ ВАНТАЖІВКИ ПРЯМУВАЛИ БЕЗ ОГЛЯДУ. ПИТАННЯ ПРОЇЗДУ ТРАНСПОРТУ КОШТУВАЛО БЛИЗЬКО \$500

«Можна припустити, що рішення про припинення контрабанди цигарок зі Львова прийняв сам Балого. Коли вперше затримали колону з нелегальним тютюном, він зрозумів, що справа набирає серйозних обертів. І наразі цей напрямок паралізований», — переконує активіст Віталій.

Нині, за даними ОДА, на кордоні виявляють контрафактну продукцію донецької компанії «Хамадей», що розміщена на окупованій території, та її кримського філіалу.

Буквально ж на початку року на кордоні домінувала продукція Львівської та Гродненської фабрик. Зокрема, білоруська — нібито прямувала до Придністров'я.

Знаходять контрабандні цигарки в дошках, заготовках під меблі, а то й самих меблях. Усі перевірки роблять вручну, бо, як скажуть в області, митники не мають необхідного обладнання. Тому домовляються про співпрацю із закордонними колегами й спільно «ведуть» підозрілі авто.

Великі обсяги нелегального переміщення товарів неможливі в односторонньому порядку. Так, уже з півроку на кордонах Угорщини, Румунії та Словаччини відбуваються перевірки, в результаті яких на сьогодні затримано близько 40 митників. Активісти переконують: доходило до того, що з постів знімали цілі зміни. Утім, влада стверджує, що ці дії не мають стосунку до тютюну.

«Звільнення угорських митників не пов'язане із контрабандою цигарок. Це боротьба з еко-

Нелегальний тютюн. Віднедавна у контрабанді на кордоні все частіше виявляють контрафакт з окупованого Донбасу

номічною злочинністю і транснаціональними групами. Ми співпрацювали по цих епізодах із нашими сусідами і ділилися з ними наявною інформацією. Не через Інтерпол чи Європол, а напямучу», — пояснив голова Закарпатської ОДА Геннадій Москаль.

ІМПОРТНА КОНТРАБАНДА

Якщо з України на Захід прямує здебільшого один вид товару, то в зворотному напрямку завозять усе, починаючи від дрібної електроніки й закінчуючи автотранспортом. Ще кілька місяців тому через пункти пропуску, як зазначає Олесь, вантажівки прямували без огляду. Питання проїзду транспорту коштувало небагато — близько \$500. Митники отримували номери фури і пропускали її. Наразі контрабандисти діють хитріше.

«В Угорщині на прикордонних територіях є стоянки, де паркуються вантажівки. До них під'їжджають мікроавтобуси, в які розвантажують товар. У середньому для перевезення однієї фури потрібно 10 бусів. Таким чином контрабанда перетинає кордон», — пояснює Олесь.

«Свого часу, близько 2 год спостерігаючи за одним із пунктів пропуску, ми налічили 40 мікроавтобусів, які в'їхали в Україну. Це близько чотирьох фур. Після перетину кордону вони розвозять вантаж до перевалочних пунктів, що неподалік», — додає Віталій.

Хоча практично такі товари є контрабандою, активіст пояснює, що юридично порушення законодавства тут не має. Кожен має право провезти через кордон речей не більше ніж на €150 й не більше ніж 500 кг. Цим і користується певний сегмент людей, які заробляють та-

ким чином гроші. Вони заїжджають на територію Угорщини й розписують на себе вміст вантажівок.

«Скажімо, накуповують дитячих колясок на €150, штуки по три на кожного. У мікроавтобус, припустімо, вантажать 20. Хто не вмістився в бус, їде слідом на легковому авто. На митниці дивляться на відповідну кількість паспортів і товару. Фактично це шлях для завезення різної продукції без розмитнення. Навіть якщо прийти із претензіями до представників влади, вони просто розведуть руками. І номінально будуть праві», — каже Олесь.

Аналогічні запитання можуть виникати і щодо митників, які пропускають контрабандистів. Відповідно до Кримінального кодексу, незаконне виготовлення, зберігання чи транспортування піддакцизних товарів карається штрафом. Позбавити волі можуть хіба що за контрабанду культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Про піддакцизні товари не йдеться.

«Якщо митники не помітили кримінального порушення, то настають відповідальність і звільнення. А якщо адміністративного? Портнов же контрабанду декриміналізував. Настає дисциплінарна відповідальність: пониження в посаді, сувора догана. Так визначило українське законодавство. Так, у нас шукають приводи, аби звільнити помічених у причетності до контрабанди. Але притягти порушників до кримінальної відповідальності можна буде лише за умови криміналізації таких дій!» — констатує Геннадій Москаль. ■

Геннадій Москаль:

«Балоги після виборів уперше виявилися в опозиції»

Тиждень поспілкувався з очільником Закарпатської ОДА про монополію клану Балогу в регіоні, місцеві вибори та контрабандні потоки, що йдуть через кордон до Західної Європи.

Наскільки Балоги після виборів контролюють Закарпаття?

— Вони майже втратили область. Голова обласної ради в нас від «Солідарності». Балоги вперше виявилися в опозиції. А контроль зберігають лише в Мукачевому та на Мукачівщині. У решті районів, від Ужгорода й до високогір'я, все впало. Фактично відбулося звільнення Закарпаття від «Єдиного центру». Та й узагалі, якщо це загальноукраїнська партія, то вона недоробка законодавства. Її кандидати мали б балотуватися у двох третинах України. Але «Центр» скотився до містечкового рівня. Можна сказати, що нині є певна втома від одноосібного правління Віктора Івановича (Балоги. — Авт.). Ви ж знаєте, раніше без нього і птахи не лігали, і кабани не ходили, і корови не доїлися.

Але ж ніщо не заважає Балагам перекупити членів облради...

— Якби вони могли, то напередодні голосування це зробили б. Але були переконані, що все контролюють. А коли залунали істеричні дзвінки з Мукачєвого, було пізно. Був момент, який «Єдиний центр» програвив. Вони мали голову лічильної комісії. І в цьому полягала загроза, адже ми на це не впливали. І якби Балоги відчули небезпеку, то він склав би повноваження, а нового обрати не змогли б. І все — комісія паралізована. Але цього не сталося.

Активісти, з якими ми спілкувалися, скаржилися, що «Солідарність» співпрацює з екстремістами...

— А з ким нам домовлятися? Із тими, хто не пройшов на Закарпатті до рад? Зрозумійте, говорити гасла на мітингах — це одне, а боротися на округах і здобути крісло в облраді — інше. Тож і доводиться домовлятися з тими, за кого проголосували виборці. Такі електоральні настрої на Закарпатті. Я не Кашпіровський, не Ванга й не Мессінг, щоб впливати на думки людей і змінити їх.

Як вам вдалося перетягнути на свій бік угорців? Вони фактично стали «золотою акцією», яка й загнала Балагу в опозицію...

Спілкувався
Станіслав
Козлюк

— Домовилися, то й домовилися. За іншої ситуації «Єдиний центр» і надалі правив би на Закарпатті й співпрацювати довелося б із ним. Як на мене, ми зробили неможливе. А що, всі хотіли б, щоб ми домовилися з ЄЦ? Але такого не може бути в природі. Звісно, незадоволені будуть, але неможливо подобатися всім.

Учасники виборчої кампанії в регіоні заявляли про масовий підкуп виборців. Такі випадки були?

— Перед місцевими виборами я звернувся до всіх політсил із проханням узяти участь у виборчій кампанії. Погодьтеся, штаби мають не каву пити, а працювати. Де вони були, якщо на Закарпатті стався підкуп? Чому не захищали своїх виборців і голосів? Де були офіційні спостерігачі, активісти партій? Враження, що вони оговталися, коли почали оголошувати переможців. А доти чому не ловили порушників за руку? Треба йти в народ. Але в багатьох партій представництва могли вміститися на одному дивані у штабі в Ужгороді. Не було ні районних, ні селищних осередків.

Є запитання й до правоохоронної системи. Ну не можна було МВС напередодні кампанії оголошувати, що 80% його працівників звільнять. Це деморалізувало й паралізувало роботу всієї міліції. Мені казали: «До лампочки нам ваші вибори й ваш підкуп. Ми чітко знаємо, що після перейменування на поліцію тут не працюватимемо. То навіщо пупок надиривати?». Я їх підбавлював як міг, але безрезультатно. Ну і третє: облдержадміністрація не є суб'єктом політичного процесу.

Та й узагалі про що говорити, якщо немає фактів підкупу, які можна засвідчити в суді? До мене в ОДА приходили скаржитись активісти. Я просив їх дати хоч щось, що можна передати правоохоронцям. Немає. Кажуть: «От Москаль допустив підкуп». Але це не моя компетенція! Я не слідчий, не суддя, не прокурор, не оперативник і не член народної дружини. Обладміністрація і так багато зробила: ми друкували списки потенційних скупників — тих, хто роздавав гроші, запускали соціальні відео про підкуп тощо.

Можете розповісти про історію з вашою відставкою?

— Не було ніякої історії. Мене постійно то відправляють на пенсію, то переводять на Донбас, мало не щодня кудись їду. Вже із цим змирився. Навіть пресслужбі кажу, аби на таке не звертали уваги. Аж тут ми піймалися на гачок. Вибори закінчились, я заздалегідь домовився з президентом, що піду після них

у відпустку. Робота була виснажлива. Я організовував електоральну кампанію «Солідарності»: вів її команду в обласну. Та й на Закарпатті мене перевели відразу з Луганської області. І тут мені кажуть, що в місцевих ЗМІ з'явилося повідомлення, нібито я у відставці. Вони ще б некролог про мене написали. Принаймні перестали б нісенітничі поширювати. Зрештою, ми це повідомлення проігнорували. А потім окремі політтехнологи «центральнозакарпатських» партій почали це розкручувати по Києву. І процес набрав таких обертів, що зупинити його міг тільки президент. Дійшло до того, що Порошенко вимушений був зі мною зустрітися перед камерами, аби покласти край цим розмовам.

Як на Закарпатті з інвестиціями?

— Це загальноукраїнська проблема. Не можна збудувати соціалізм в окремо взятому Закарпатті. Інвесторів бракує по всій країні, не лише в нас. Так, звісно, певні вкладення є, але ми хотіли б мати великі підприємства — на тисячу працівників. Поки що приходять «дрібні гроші» — до сотні робочих місць. Великі суми бояться інвестувати. І підприємців можна зрозуміти: читаючи стрічку новин, мало хто забажає вкладати свої капітали в Україну.

У нас затребуваний туризм. У цьому плані роботи тривають чи не в кожному районі. А оскільки в Криму після останніх подій зі світлом українців явно не чекають, а Туреччина і Єгипет стають небезпечними через війну з «ІДІЛ», ми можемо отримати певні кошти. Окрім того, ми побачили, що наш зимовий туризм дешевший за Буковель. Фактично наші громадяни обирають: відвідати фірмовий магазин чи піти на ринок «Троещина» й купити скромний костюм.

Нині мене критикують за свята. Називають «фестивальним генералом». Але люди хочуть хліба й видовищ. Без видовищ ніхто до нас не їхатиме, це очевидно. З'їсть турист на обід форель першого, другого, третього дня. А потім питає: «На що тут подивитись?». Думаєте, відомі фестивалі організовують тому, що про свою культуру не знають місцеві? Ні, місцеві їх лише організовують. Це розкрутка держави. І тут потрібно працювати. Але чомусь усе сприймається в багнеті. Однак якщо ми на фестивалях збираємо тисячі людей, то це їм потрібно.

Після подій у Мукачевому «Правий сектор» присутній на Закарпатті?

— Ні. А хто хоче побрязкати зброєю, то в нас немає бойових дій. Таких людей ласкаво просимо на Донбас: «ЛНР», «ДНР», російський агресор. На Закарпатті мирне населення. Нам не потрібен ні правий, ні лівий, ні середній сектор. Хто хоче воювати, хай їде на Схід.

Як вас сприймають місцеві?

— Ми певною мірою в інформаційній блокаді. Коли виступаємо з різкою критикою Віктора Івановича (Балоги. — Авт.) чи «Єдиного центру», нас не публікують. Але страх — це погана штука, яка минає. Потрібен час.

Яка ситуація з контрабандою в регіоні?

— Парламент ніяк не ухвалить її криміналізацію. Фактично Україна віддала піддакцизні товари, які могли б наповнювати бюджет, контрабандистам.

Припустимо, везе людина фуру сигарет. Її спіймали. Так, заберуть машину й товар. А водію випишуть 640 грн штрафу. Це ідіотизм. І ми досі не знайшли способу з ним боротися. Хоча все не так критично, як два місяці тому. Місцевих порушників трохи притисли. Як раніше, «зеленим коридором» у коробках контрабанду не носять. Але полізли контрабандисти з-поза меж регіону. Не хочу нагловорювати, може, просто використовують водіїв і транспорт звідтіля, але це факт: ми майже щодня затримуємо великі партії контрабанди з інших областей України. І майже все вмонтовано у вироби з деревини. Зазвичай ці товари їдуть до Угорщини. Але схема, яка вела до Італії, Англії, Франції, Німеччини, завалилась як доміно. Швидко відновити її неможливо. Так, деякі нині йдуть на пролом. Але тільки через прогалини в законодавстві.

Митники співпрацюють із колегами з інших країн?

— Так. У нас усі перевірки робляться вручну. Немає ані навантажувачів, які витягали б контрабандний товар, ані сканерів, щоб перевіряти транспорт. Усе, що було, кинули на Одеську митницю. Тож коли наші митники не можуть провести огляд самі, повідомляємо угорців чи словаків про підозру щодо контрабанди. Вони обстежують транспорт і зазвичай щось-таки знаходять. І після цього можна бути певним: ми вже не побачимо ні машини, ні сигарет, ні водія, який це віз.

МИ ТРОХИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЛОКАДІ. КОЛИ З РІЗКОЮ КРИТИКОЮ ВИСТУПАЄМО В СТОРОНУ ВІКТОРА БАЛОГИ ЧИ ЄДИНОГО ЦЕНТРУ — НАС НЕ ПУБЛІКУЮТЬ ЗМІ

Як щодо Львівської тютюнової фабрики? Здається, там цілий цех працював на контрафактну контрабанду?

— Стосовно цього я писав кілька разів. Пан Насіров (Роман Насіров — голова Державної фіскальної служби. — Авт.) відповів, що провели перевірку, підприємство оштрафували приблизно на 3 млн грн. Але на тій фабриці чиста корупційна складова. Дивіться: ніхто з виробників такої продукції самостійно її не реалізовує. Є компанія «Мегаполіс-Україна», яка збуває цигарки. Але Львів продає їх сам. Узагалі в Україні за документами фіскальної служби загубилося 15 ліній із виготовлення цигарок. Вони розмитнені, але куди поділися, ніхто не знає.

Якщо говорити про ринок контрабанди, то на кордоні в нас ловлять донецький і кримський «Хамдей». З'явилися цигарки із Близького Сходу. Можу сказати, що їх завозять морем, іншого шляху немає. Раніше була присутня Гродненська фабрика «Неман» (Білорусь). Коли на наше прохання Кабмін закрив пункти пропуску «Платонове» й «Кучурган», їх поменшало. До того ж, за офіційними даними Гродненської фабрики, вони у Придністров'я постачали стільки цигарок, що все тамтешнє населення мало б викурювати в день по 30 пачок. Явно через непрозорі кордони цей тютюн заходив назад в Україну й рухався далі на Захід. ■

«Учуйте русинов!», або Сепаратизм по-закарпатськи

Любомир Белей

Як і для чого формувалося сучасне неорусинство

Прикро помиляються ті, хто вважає, що серйозні загрози українському етнічному простору існують тільки в зоні українсько-російського пограниччя, адже згубний вплив дезінтеграційних тенденцій очевидний і на крайньому заході України — в Закарпатській області. Тут знаряддям дезінтеграції українства, місцевим різновидом концепту «Новоросії» стало неорусинство. Ідея дезінтегрувати український етнічний простір, що лежить в основі цієї концепції, об'єднала, здавалось би, непримиренних супротивників: окремі політичні партії та рухи сусідніх центральноєвропейських країн і російських реваншистів на зразок Александра Дугіна, Константина Затуліна; впливові сили греко-католицької та православних (МП) єпархій; закарпатську бізнесово-правлячу верхівку — від знаного родинного клану державотворців до регіоналів та комуністів. Не залишаються осторонь підтримки неорусинства й органи місцевої та державної влади, вони надають фінансову підтримку русинським акціям, а нинішній керівник ОДА, не встигши як слід обтрисати луганський порох зі своїх генеральських чобіт, поклавився на відкриття фестивалю русинської культури «Червена ружа», де навіть проголосив промову «мало-по-русинськи», чим усіх водночас насмішив та засмутив.

КОРІННЯ «ІНАКШОСТІ»

Секрет такої об'єднувальної сили неорусинства криється в тому, що ця концепція доводить не просто інакшність, а винятковість Закарпаття в порівнянні з іншими регіонами України. Якщо міф про винятковість «Новоросії» базувався головним чином на ідеї економічної самодостатності Донбасу («Донбасс кормит Украину»), то в Закарпатській області з її досить скромним промисловим та аграрним потенціалом ставку було зроблено на гуманітарну сферу: відкриття нового слов'янського народу русинів, прабатьківщиною якого є нібито саме Закарпаття і який зазнає на своїх землях нещадної українізації.

Навколо цієї ідеї ще наприкінці 1980-х років сформувалася група активістів — за фахом лікарів, компартійних функціонерів, письменників, інженерів, які в місцевій пресі, зокрема й у компартійних офіційних виданнях, вперто почали нав'язувати думку, що автохтонним населенням

Закарпатської області, як і суміжних регіонів Словаччини, Польщі, є не українці, а русини, бо, мовляв, саме русинами, руснаками, або руськими називали себе закарпатці в дорадянські часи. Після приєднання Закарпаття до СРСР усі закарпатські русини «за одну ніч» стали українцями. Невизнання русинів як окремої нації та їх безжалісна українізація — це злочини тоталітарної системи проти русинів. Справді, на перший погляд, такі прості тези історії «окремішньої русинської нації» можуть підкупити своєю правдоподібністю. Адже кому не відомі злочини СРСР проти кримських татар, ічкерців, поволзьких німців? Тож, мабуть, до цього мартиролога тоталітаризму належать іще й русини Закарпаття, про що не втомлювалися повторювати батьки нової «нації».

ПІДГОТОВЧОЮ ЛАНКОЮ В ЛАНЦЮЗІ ВІТВОРЕННЯ ОКРЕМІШНЬОГО РУСИНЬСЬКОГО ЕТНОСУ СТАЛО БЕЗПІДСТАВНЕ ТРАКТУВАННЯ БОЛІСНОЇ СОВЕТИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ЗАКАРПАТТЯ ЯК УКРАЇНІЗАЦІЇ

Щоб розпочати русинський націєтворчий процес, його ідеологи мусили, однак, виконати надзавдання: оголосити хибними усталені наукові уявлення про належність автохтонного населення історичного Закарпаття до українського етносу (йдеться про сучасну Закарпатську область разом із суміжними територіями Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії). Оскільки науковими методами виконати це завдання було неможливо, то вибір зробили на користь технологічної стратегії, яка цілком ігнорує наукові знання, а натомість спирається на дуже широкий інвентар технологічних прийомів, ретельно дібраних та систематизованих із метою досягнення наперед визначеної мети (висновків).

Підготовчою ланкою в технологічному ланцюзі витворення окремішнього русинського етносу стало безпідставне трактування болісного процесу советизації історичного Закарпаття як українізації. Ідеологи неорусинства стверджують, що після приєднання колишньої Підкарпатської Русі до УРСР розпочався безжалісний процес українізації місцевої автохтонної людності. На підтвердження тези про насильницьку

українізацію мешканців Закарпатської області УРСР вони наводять такі факти. По-перше, всі мешканці Закарпаття, які за часів Чехословаччини та гортистської Угорщини вважалися русинами, з волі керівництва УРСР були записані як українці. По-друге, на території Закарпатської області було заборонено місцеву літературно-мовну традицію, місце якої посіла українська літературна мова. По-третє, під заборону потрапили найважливіші набутки власної духовної культури закарпатців: греко-католицька церква була оголошена поза законом, творчість більшості місцевих письменників, істориків, мовознавців стала або заборонена, або ж замовчувана. Значна частина представників місцевого духовенства, вчителства, творчої інтелігенції була репресована, масового характеру набула практика насильницької депортації закарпатської молоді на примусові роботи на шахтах Донбасу.

Справді, всі перелічені факти були, однак немає найменших підстав вважати їх українізацією автохтонного населення Закарпаття, адже таким був стандартний набір заходів із советизації регіонів, що приєднувалися до СРСР. Політику советизації Західної України, як і Латвії, Литви, Естонії, розробляли, як добре відомо, не в Києві, а в Москві та втілювали її в життя під пильним оком центральних партійних органів. Щоб пересвідчитись у цьому, досить пригадати заходи, які супроводжували приєднання до СРСР інших українських земель. Так, шістьма-п'ятьма роками раніше від закарпатців автохтонні мешканці Галичини, а потім і Буковини також масово «змінити» свою національність із русинів на українців. На Галичині та Буковині так само замість місцевого галицько-буковинського варіанта літературної мови було запроваджено наддніпрянський варіант української мови, а місцеві діалекти оголошено пережитком минулого, який треба наполегливо викоринювати. Греко-католицька церква на Галичині була заборонена двома роками раніше, ніж на Закарпатті, а безпощадні репресії проти галицької та буковинської інтелігенції розпочалися з перших днів приєднання цих регіонів до СРСР. Репресії органів НКВД та МГБ на Галичині й Буковині були набагато жорстокішими, ніж це спостерігалось на Закарпатті. Усі ці факти чудово відомі ідеологам неорусинства, проте їм ідеться не про пошук істини, а про реалізацію чітко спланованої технологічної операції: на підставі підміни понять «українізація» та «советизація» створити підґрунтя для наступних технологічних операцій щодо легітимізації русинів як окремого слов'янського етносу.

ОДНИМ СЛОВОМ

Номінальний «батько» нового слов'янського народу Пол-Роберт Магочі для свого дітища не обирає нову назву, а віддає перевагу давньому етноніму «русин», яким, як відомо, називалися мешканці не лише історичного Закарпаття, а й до XVIII — початку XX століття решти українських земель: від галицьких князів Данила й Романа, гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи аж до Степана Бан-

Виконавці й замовники. Часто речниками неорусинства стають священники УПЦ (МП) й функціонери, близькі до Віктора Медведчука та інших російських агентів

дери. При цьому канадський автор ніяк не пояснює, звідки або як український етнонім «русин»/«руський» потрапив на «неукраїнське» Закарпаття. Зробивши вибір на користь реального, широковідомого як серед самих закарпатців, так і між їхніми найближчими сусідами — угорцями, поляками, словаками — етноніма «русин», творці русинського етносу здійснюють наступну технологічну операцію: вихолощують первинне значення етноніма «русин»/«руський» як первісної назви українців і пропонують розглядати його лише як назву мешканців історичного Закарпаття, тобто представників «четвертого самобутнього східнослов'янського етносу». Така антиісторична маніпуляція продиктована технологією неорусинського націєтворення: вигаданий етнос обов'язково мусить мати щось справжнє, у випадку з русинами — це назва. Так само чинять, наприклад, окремі нечисті на руку виробники, які традиційними назвами «молоко», «масло» чи «сир» називають харчові продукти, що не містять ні молока, ні масла, ні сиру, а лише пальмову олію та всякі хімічні домішки.

Ключову роль у системі творення неорусинського міфу відіграє мовна проблематика. Особливий статус мовного аспекту русинського міфу зумовлений не лише тим, що саме мова традиційно розглядається як основний етноідентифікуючий елемент, а й тим, що південно-західне наріччя, зокрема й «русинський мовний ареал», досить ретельно досліджене, причому ніхто з визнаних учених — чи то українських (Михайло Лучкай, Володимир Гна-

тук, Йосип Дзендзелівський та ін.), чи неукраїнських (Олаф Брех, Ласло Деже, Здзіслав Штібер та ін.) — ніколи не піддавав найменшим сумнівам належність «русинського мовного ареалу» до українськомовного простору. Тому перед ідеологами неорусинства постало надскладне завдання: на тлі усталеної мовознавчої традиції, яка заперечує існування окремішньої «русинської мови», показати, що «русинська мова» таки існує. Із цією метою вони намагаються маніпулятивно довести відрубність граматики, фонетики та лексики найзахідніших українських говорів або ж місцевої літературно-мовної традиції. Оскільки таке завдання не має нічого спільного з лінгвістикою та не лежить у науковій площині, то для його вирішення ідеологи неорусинства послідовно використовують технологічні прийоми, що лише імітують наукові методи.

Показовим прикладом маніпулятивних паралінгвістичних технологій є «русинське» словникарство. Протягом минулої чверті століття побачили світ близько 30 «русинських» словників різних типів. Навіть під час поверхового ознайомлення із цими виданнями впадає в око їхній солідний реєстр, що нерідко налічує 40–70 тис. слів, і це при тому, що укладали їх не групи професійних лексикографів, а аматори-самітники. Проте після ближчого ознайомлення з «русинськими» словниками стає зрозуміло, що це українські або «українсько-українські» словники, у яких лише частково представлена місцева діалектна лексика, а також окремі релікти язичія та власні новотвори укладачів. Це й не дивно, бо основне технологічне завдання укладачів «русинських» словників — створити грубі книги й назвати їх «словниками русинської мови». Не зміст, а саме обсяг — основна мета укладачів таких словників. Так, щоб розширити «Словник русинсько-руський» до «верх 58 тис. слів», його укладач Ігорь Керча безсоромно залучає до числа основних «жерел» свого словника «Словарь української мови» Бориса Грінченка, хоча, як відомо, у цій видатній лексикографічній праці практично не представлені закарпатські джерела. Не менше здивування викликає залучення до «жерел» цього «русинського» словника й текстів Івана Франка, зокрема в переліку фігурує 16-й том його 50-томного видання, який і справді містить оповідання «Як Русин по тім світі товкся», проте навряд чи можна цей твір розглядати як джерело «русинської» лексики, оскільки тут йдеться про «неправильного» русина — галицького, тобто українця. У результаті загальноукраїнська лексика словника Керчі становить понад 90%. До речі, 90% загальноукраїнської лексики в «русинських» словниках — це своєрідний стандарт «русинської» лексикографії: приблизно саме такий відсоток загальноукраїнської лексики фіксують в інших «русинських» словниках, бо лише завдяки українській лексиці можна укласти «русинський» словник на 50–60 тис. слів. Зрештою, про словники в традиційному значенні нікому не йдеться, бо основне призначення таких видань не фіксувати самотутню лексику закарпатців, а лише своєю назвою та вражаючим обсягом свідчити про існування окремої «русинської мови».

Аналогічними маніпуляційними прийомами послуговуються укладачі «русинської» енциклопедії, автори підручників «русинської мови» та «історії русинів», однак це мало хвилює ідеологів неорусинства, бо і для них найважливішим є сам факт існування об'ємних фоліантів чи багатотомних видань, які називаються енциклопедією, «історією русинів» чи словниками або підручними «русинської мови». Коли зважити на технологічну сутність як таких видань, так і діяльності майже двох десятків русинських громадсько-політичних організацій, 27 русинських недільних шкіл, змісту «русинських» телепрограм на Закарпатському обласному телебаченні, є очевидним, що всі зусилля неорусинських активістів спрямовані не на збереження та примноження культури місцевої людності Закарпатської області, а на витворення ілюзії, що за Карпатами українців ніколи не було, бо земля там споконвічно русинська.

КОМУ ЦЕ ЦІКАВО?

Теперішні зусилля неорусинського активу сфокусовані на підготовці до проведення Всеукраїнського перепису населення, який, за його розрахунками, має продемонструвати Urbi et Orbi численність русинської громади Закарпаття. Зважаючи на буденність практики підкупу виборців на Закарпатті, можна легко прогнозувати, що суттєве збільшення кількості закарпатців, які запишуться русинами (у 2001 році таких було близько 10 тис. осіб), не становитиме відчутних труднощів, тобто коштуватиме зацікавленим силам не дуже дорого.

РУСИНСЬКА СПІЛЬНОТА ВИГІДНА Й ЗАКАРПАТСЬКІЙ ВЕРХІВЦІ:

**ТА ДОБРЕ НАВЧИЛАСЯ ВИКОРИСТОВУВАТИ
ЇЇ ЯК РОЗМІННУ МОНЕТУ В ТОРГАХ ІЗ КИЄВОМ**

Кому вигідний русинський рух? Для державних органів Словаччини, Польщі, Угорщини та Румунії це вигідний інструмент *divide et impera*: значно зручніше мати справу з нечисленною бездержавною меншиною «нізвідки», ніж із часткою сусіднього 45-мільйонного народу. До того ж активісти русинської меншини в центральноевропейських країнах мають можливість непоганого підзаробітку на європейських грантах із підтримки міноритарних спільнот.

В Україні ситуація трохи інша. Окрім закордонних агентів впливу, зацікавлених у поділі українського етнічного простору (їх присутність неодноразово доведена), русинська спільнота вигідна й закарпатській верхівці: та добре навчилася використовувати її як розмінну монету в торгах із Києвом. Мовляв, дивіться: ось зародок нестабільності. Ви нас не чіпайте — і вони сидять тихо, а якщо наважитесь посягнути на русинську специфіку, то Закарпаття вже має готовий «русинський» переклад відомого гасла «Услышать Донбасс!» — «Учуйте русинов!». ■

КИЇВ Премію започатковано
03/12 Польським Інститутом
2015 у Києві 2007 року

ЛАУРЕАТ

СОФІЯ
АНДРУХОВИЧ

ЗА ПОСЛІДОВНІСТЬ
У РЕАЛІЗАЦІЇ
ТВОРЧОГО ШЛЯХУ,
ІННОВАЦІЙНІСТЬ
ФОРМИ, ЛАМАННЯ
СТЕРЕОТИПІВ
ТА УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ
ПОСЛАННЯ

ЖУРІ:

ЗУРАБ АЛАСАНІЯ (UA)
БОГУМІЛА БЕРДИХОВСЬКА (PL)
АНДРІЙ КУРКОВ (UA)
ТАНЯ МАЛЯРЧУК (UA)
АДАМ ПОМОРСЬКИЙ (PL)
РОСТИСЛАВ СЕМКІВ (UA)
ЕВА ФІГЕЛЬ (PL) - ГОЛОВА ЖУРІ

UA:ПЕРШИЙ

Біля європейських воріт України

Ігор Лосєв

Хроніки геополітичних настроїв закарпатців

Карпатська Україна 1938. Центром опору на Закарпатті став Хуст

Закарпаття, або, як його інколи поетично називають, «Срібна земля», справді є унікальним регіоном України. Яка ще область межує одразу з чотирма країнами Європейського Союзу: Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею? Це особливе геополітичне розташування Закарпаття добре розуміли працівники колишнього Закарпатського обкому КПУ, які на початку 90-х років XX століття намагалися політичну географію свого краю капіталізувати у вигляді автономної республіки за прикладом Кримської області. Проте на той час, на відміну від Криму, Москві було не до Закарпаття, тому з його автономізацією нічого не вийшло. Здається, у цьому автономістському проєкті тамтешніх «достойників» найбільше приваблювала автономна митниця... Однак, як продемонстрували наступні події, централізм зовсім не завадив місцевим спритникам ефективно адаптувати до своїх інтересів відділки центральних відомств на теренах «Срібної землі»... Але автономія залишилася «запасним бронепотягом» закарпатської еліти, і час від

часу ця ідея на торгах із центром тією чи тією мірою актуалізується.

Унікальне становище Закарпаття робить його особливо чутливим до того, що відбувається в сусідніх державах. Адже дуже часто закарпатцям доводилося робити свій геополітичний вибір, а нерідко його робили без них і за них, як, приміром, на початку XI століття, коли угорський король Стефан I прилучив Закарпаття до Угорщини, що майже на тисячу років визначило його національно-політичний розвиток.

Другий фундаментальний вибір Закарпаття зробило в 1848-му, коли Європою прокотилася хвиля революцій, що здобула назву «Весна народів». Тоді закарпатцям треба було визначитися щодо угорської революції. Незважаючи на століття мадяризації, вони справедливо не вбачали в тій революції жодних перспектив для себе. Тому спробували вибороти більше прав у межах Австрійської імперії для свого краю.

Зусиллями українських діячів Олександра Духновича (1803–1865) й Адольфа Добрянського (1817–1901) Головна руська рада — національний український орган самоврядування у Львові — висунула ідею автономного «коронного краю» у складі об'єднаних Галичини й Закарпаття в межах території монархії Габсбургів. Потім Добрянський очолив делегацію до імператора Франца Йосифа I з проханням про створення у складі Угорщини («корона Святого Стефана») «Руського воєводства» з національно-територіальною та культурною автономією.

Під впливом того ж таки Добрянського під час проведення в Празі Слов'янського конгресу учасники його словацької секції зажадали, щоб у складі Угорщини була створена автономна словацько-українська область. Цікаво, чому це зробили саме словаки, бо в роботі Слов'янського конгресу брала участь русинська секція...

В українському освіченому середовищі Закарпаття відбувалися процеси деконсолідації: частина інтелігенції мадяризувалася, сформувався навіть особливий прошарок мадяризованих українців, яких називали мадяронами, а друга частина переходила на москвофільські позиції.

Москвофільство в них дивним чином поєднувалося з лояльністю до Австрії. На відміну від Галичини на Закарпатті воно практично не мало опонентів у середовищі місцевої русинської інтелігенції. Однак москвофіли дедалі більше відривалися від русинської народної маси й ніяк не могли зашкодити потужній мадяризації.

1867-й — рік «великої згоди» між Австрією та Угорщиною, що призвела до перетворення «дунайської монархії» на дуалістичну австро-угорську, — аж ніяк не сприяв закарпатським українцям. Навпаки, після 1867-го ще більше посилювалася мадяризація, адже Будапешт прагнув мати на контрольованих ним

територіях етнічно, культурно й мовно гомогенне населення. Усі національно-культурні здобутки закарпатського українства було зліквідовано.

Шалене посилення мадяризації, зокрема закон Аппонї про угорську мову в церковних школах, призвело до перетворення останніх де-факто на угорські. Ця мова запанувала в греко-католицьких церквах краю як богослужбова, всупереч, між іншим, умовам Ужгородської унії 1646 року. Будапешт запроваджував для українських видань угорську абетку. Все це надзвичайно активізувало закарпатських українців, і після 1900-го на Закарпатті заявляє про себе національно-українська духовно-політична течія народовців. А в 1918-му там почався справжній геополітичний калейдоскоп: за цю територію змагалися чехословаки, угорці й румуни. У ньому мало взяти участь і корінне населення. За приєднання до України висловилися народні з'їзди в Любовні, Сваляві, Сиготі та Хусті, де 21 січня 1919 року зібрався «Собор всіх Русинів, живущих на Угорщині». З'їзд заявив про своє бажання приєднатися до УНР. Водночас Ужгородська народна рада висловилася за Угорщину, а рада Пряшева — за Чехословаччину. Напевно, ентузіазм прашівських діячів суттєво стимулювався тим, що на той момент Пряшів уже окупували чеські війська. Схід Закарпаття — румуни (за винятком низки сіл, де було утворено «Гупульську республіку»), західну частину — чехи, а Березький комітат — угорці. Останні намагалися домовитися із закарпатцями, пропонуючи культурно-адміністративну автономію. 8 травня 1919 року ужгородська, хустська і прашівська ради утворили «Центральну Руську Народну

Раду» й оголосили об'єднання Закарпаття з Чехословаччиною. У цей самий час закарпатська діаспора в США вела інтенсивні перемовини з чехословаками, насамперед із лідером Томашем Масариком. Понад те, у середовищі закарпатських громад у США навіть організували плебісцит, і 2/3 його учасників висловилися за приєднання до Чехословаччини. Мирна конференція в Парижі 10 вересня 1919 року санкціонувала це приєднання, але з умовою надання автономного статусу.

З автономією Закарпаття Прага зволікала до 1938-го, а там уже не судилося... У 1939 році в умовах угорської навали Закарпаття чітко й однозначно заманіфестувало українство, пожертвувавши багатьма життями своїх людей під час оборони Карпатської України. Геополітичне становище Закарпаття, наявність москвофільського «русинського» політичного руху, специфіка місцевих еліт роблять регіон вельми привабливим для антиукраїнських центрів, передусім східного сусіда України.

Нинішня центральна влада в Києві поки що не демонструє глибокого розуміння закарпатської проблематики, а отже, й ефективних пропозицій та дій. Не треба забувати, що так званий русинський рух підтримували офіційні керівники Закарпаття, фінансували його протягом багатьох років, зокрема й за президентської каденції Ющенка. «Русинські» діячі відкрито виступали з провокаційними антиукраїнськими заявами, брали участь в антиукраїнських форумах, які організували структури Російської Федерації, а деякі з них нині знайшли собі притулок у Москві. ■

КАБЕЛЬНІ МЕРЕЖІ

електрика, комп'ютерні та телефонні мережі, відеонагляд,
системи доступу, сигналізація, wi-fi

ІНСТАЛЯЦІЇ
+СЕРВІС

телефонуйте, щоб дізнатися про послугу більше:

Михайло Колодко:

«Ми прагнемо знайти оригінальний спосіб подачі інформації про міське середовище»

Співкувалась
**Іванка
Когутич,**
Ужгород

Однією із цікавинок Ужгорода в останні кілька років стали майже три десятки міні-скульптур у різних куточках міста. Автором цих робіт є 37-річний скульптор-ентузіаст Михайло Колодко, з яким **Тиждень** поговорив про новітню культуру Закарпаття.

З чого почалося. У мене виникло бажання допомогти вирвати Закарпаття з культурного забуття, яке збіглося з такими самими прагненнями однодумців, зокрема завідувача кафедри туризму Ужгородського національного університету Федора Шандора.

Ми хочемо знайти оригінальний спосіб подачі інформації про міське середовище для не підготованого глядача. Держава мусить виділяти великі гроші на серйозні монументи, а результат часто сумнівний. Міні-скульптура — це своєрідна альтернатива.

Колись я вважав, що без держави скульптура не може існувати. Монументальна скульптура потребує великих вкладень. На власні кошти я їх робити не можу, треба бути великим бізнесменом, щоб мати такі гроші.

Зараз роблю великі, у натуральну величину, скульптури на замовлення. Зокрема, це пам'ятник

ліхтарнику, який запаливав колись газові ліхтарі в центрі Ужгорода, скульптура Ігнатія Рошковича на Театральній площі, фонтан в угорському Егері, скульптури у Виноградові, Івано-Франківську тощо. Це буває нерегулярно й нечасто. На це йдуть місяці. А маленькі скульптури — моє життя в Ужгороді. Ужгород — малий, замкнений культурний центр, у якому неможливо розправити крила, розмахнутися й зробити щось велике дуже легко, швидко, дорого, щоб усі ахнули. Місця немає, та й невелике коло поціновувачів.

Про «кітчевість» малих скульптур. Кітч — синонім до слова «гарно». Це як фарба на палітрі. Кітч, комікс, гротеск, навіть якась попса — я від цього не відмовляюся. Але спробуймо поглянути ширше. Хоча б на перші роботи Джефа Кунса. Зараз ми ним захоплюємося. Цілі заводи працюють над створенням його скульптури, це величезні гроші. А до того як він знайшов меценатів, ліпив те, над чим сміялися б усі ті, хто іронізує з моїх робіт.

Звичайно, можна було б поставити всім цим видатним людям меморіальні дошки, і це значно інформативніше, але не бачу тут оригінальної мистецької цікавинки.

Я не страждаю від того, що мої роботи комусь не подобаються. Не маю часу й бажання думати над причинами нелюбові. Не літаю в мрії, добре знаючи Ужгород і його масштаби. У маленькому містечку художникам затісно, тому й такі емоції.

Про «покриття» інших міст. Якщо в чужому місті побачать нашу скульптурку, то мали б упізнати подарунок з Ужгорода. Наприклад, Ференц Ліст «сидить» у Чернівцях та Ужгороді. У Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині є фігурки Швейка, який побував у всіх цих регіонах тоді однієї держави. Зараз плануємо встановити скульптурки Імре Текелі й Ліони Зріні, кохання яких вплинуло на долю Європи. Це скульптури людей, які так чи інакше пов'язані із Закарпаттям. Чимало творчих особистостей із сусідніх країн проходило через наш край.

Про інший масштаб. Хочеться ці міні-скульптурки зробити монументальними. Але без допомоги міста й держави це неможливо, особливо в Ужгороді. Спочатку тут слід зробити першочергові справи: цілодобове водопостачання, дороги, прибирання сміття тощо. Тому найближчим часом Ужгороду скульптури не світять. Можливо, ужгородські фігурки постануть у повен зріст (якими їх я і уявляв при задумі) на площах інших міст. Бо монументальне мистецтво має бути в гармонії із

ФОТО: ZAHOLOVOK.COM.UA

середовищем. Через брак місця в Ужгороді ми знайшли малий формат мистецької комунікації.

Про нове обличчя міста. Тут є сліди Австро-Угорщини, Чехословаччини, а потім Радянського Союзу й тепер України. Вони вплинули на самобутність культури, архітектури, навіть кулінарії. Ті впливи співіснували, природно й поступово розбудовували місто. Завданням України нині є прибрати все зайве, реконструювати, бо збереглися фото, ескізи, описи. Має прийти розуміння: все, що псує вигляд міста, можна змінити. Наприклад, розібрати будинок і звести інший в одному стильовому ансамблі із сусідніми. Все треба робити поволі та з розумом.

Про сучасний стан. Місто у стані «гірше нікуди». Хто більше винен, влада чи мешканці, не знаю. Треба перейняти девіз Чернівців і спільними зусиллями виходити з тупика. Золота епоха Ужгорода минула. Можливо, цей застій, тупцювання на місці пододала б туристична хвиля. З'явилося б розуміння, що в цьому прикордонному місті можна заробляти не тільки контрабандою. А для того слід будити бажання ужгородців цікавитися своєю культурою. Тому мої роботи мають стояти поміж людей. Це символи. Якщо вони стануть непотрібними, їх легко можна демонтувати.

Про Ужгород на мистецькій мапі України. Місто дуже оригінальне, часто поза шаблонами. Цій інакшості сприяє відмінний клімат, який позитивно впливає на творчу, надзвичайно чутливу людину. З одного боку, нас придавлюють гори. З другого — кордон не дає легко, без зусиль рухатися. Ми сидимо на місці й варимось у власному соку. Водночас ми на перетині потоків інформації. У цьому теж наша унікальність. Ми щось середнє між українським і європейським мистецтвом. Це і є нашою фішкою. Наприклад, диньки Манайла — це вже скульптура. Але середовище не шептало йому на вухо, що він робить класні об'ємні речі і їх можна винести на вулицю. Не було потреби робити скульптуру інакше в добу шаблонних Ленінів. А його диньки могли би бути гігантських розмірів, у сучасному розумінні певною інсталяцією, перформансом. Можливо, для пропаганди закарпатського мистецтва зроблю колись диньки Манайла в такому дво-триметровому розмірі з легкого матеріалу, щоб їх можна було перевозити й засипати ними європейські площі. Ці диньки надзвичайно цінні, природної форми, з густими первісними візерунками.

Мені легко зрозуміти українського художника, бо я українець. Маю й угорські корені, тому розумію і колег по той бік кордону. І, коли треба оцінити яку-небудь мистецьку проблему, можу це зробити під двома кутами зору й знайти оптимальний варіант. ■

ФОТО: МАРІАН ПОГОДА, СЕРГІЙ ДЕНІСЕНКО, УКРАЇНОРИ

МУЗИКА

для ресторанів, кафе, барів, торговельних центрів,
супермаркетів, магазинів, азк...

КАТАЛОГИ
+ ЛІЦЕНЗІЯ
+ ЩОДЕННА ПІДТРИМКА

телефонуйте, щоб дізнатися про послугу більше:

Як захоплювали луганську СБУ

Богдан Буткевич

Офіцер спецслужби про «русскую весну»

Усі процеси початку 2014 року на Сході країни й досі достатньо не досліджені. Сьогодні **Тиждень** розповідь, як захоплювали будівлю луганської СБУ, чому напали саме на неї і як так сталося, що в цьому управлінні в Севе-родонецьку й досі працюють сепаратисти. Нашим свідком є оперативний працівник Служби безпеки, який перебував під час штурму в будівлі й брав участь у її захисті. Розповідь буде від його особи. Деякі подробиці ми тут оминемо, але обіцяємо повернутися до них найближчим часом.

Підготовка до війни в Луганську стартувала ще з початку Майдану: істеріку стали нагнітати заздалегідь, ще в 2013-му. Однак із початку січня 2014-го й загострення в Києві місцева еліта робила кроки, які безпосередньо свідчили про її наміри. Наприклад, було створено так звану Луганську гвардію на чолі з Арсеном Клінчаєвим, давнім соратником Єфремова. Людей почали вже конкретно накручувати за регіональним принципом, мовляв, якщо до влади прийдуть западенці, то нас усіх будуть різати.

Наше місцеве керівництво СБУ мало дуже тісні зв'язки з росіянами. Мова про Третяка, який колись був начальником охорони в Партії регіонів і думав, що стане головою СБУ за Януковича. Але зрештою керівником став Хорошковський, а Третяк поїхав заробляти на внуків до Луганська, зокрема кришував контрабанду. Зв'язки з ФСБ були постійними. Вони приїздили до нас у гості, Третяк з очільниками їздив до Ростова. Доходило до того, що в нашому управлінні постійно висіла реклама відпочинку у відомчому санаторії ФСБ. Аж до середини березня 2014 року! Не знаю, може, когось здивував його нещодавній перехід на бік «ДНР», але не мене. Він просто очікував, доки виміняють його сина-зрадника, якого затримала контррозвідка.

Паралельно відбувався ще один дуже загрозливий процес. Росіяни почали поступово підминати під себе контрабандистів, які завжди працювали на кордоні. І дістали доступ до всієї нашої агентури. Особливо важливим моментом було те, що, коли в березні 2014-го Третяк утік, а на його місце призначили Олександра Петрулевича, останній, прийшовши до СБУ, побачив, що зникли всі оперативні-розшукові справи, списки агентури, багато агентурної інформації, майже вся документація. Як казав мені Петрулевич, коли він викликав начальника секретної частини, той почав м'ятися, мовляв, ми все спалили. Але коли новопризначений начальник вимагав показати точне місце або діжки, де все це було спалено, той став казати, мовляв, ми не в Луганську палили, у Стаханові, потім про Красний Луч згадав. Коротше кажучи, зрозуміло, що Третяк вивіз документацію до Росії. І саме наша агентура, яку ми

Шестигодинний штурм. Спочатку сепаратисти пробували залізти через другий поверх — там ми їх відбили й навіть кількох захопили в полон

вели та вербували, відіграла потім чималу роль у захопленні СБУ.

Власне, вся перша половина березня — це була спроба Єфремова поторгуватися з Києвом. Тоді ситуацію «качали» саме його люди. Вони не до кінця розуміли, з чим граються, коли звозили сюди на ці мітинги людей з області та з Росії. Думали, що контролюють усе, що просто використовують натовп у своїх цілях. І до певного моменту це діяло. Однак потім, після завершення анексії Криму, Росія переключилася на Донбас, і тоді все дуже швидко змінилося.

Після призначення 13 березня начальником луганської СБУ Олександра Петрулевича в нас розпочалася реальна робота. Слід віддати належне й центральному керівництву, яке дало нам нову апаратуру для прослуховування, тому досить швидко ми знали про все, що діялося в області.

Ми зрозуміли, що Росія активізується. Але бачили, що тоді було достатньо нейтралізувати Єфремова та його поплічників. І ми готували арешт, наприклад, комуніста Спірідона Клінкарова, який, за агентурною інформацією, отримав щонайменше \$500 тис. особисто від лідера КПУ Петра Симоненка на роздмухування сепаратистського руху. На початку квітня провели велику операцію із затримання сепаратистів. Так, 4–5 квітня затримали «народного губернатора» Харитонову й кількох його поплічників, арештували майора ГРУ РФ, який приїхав інспектувати угруповання майбутнього першого очільника «ЛНР» Валерія Болотова. Самого Болотова, на жаль, арештувати не вдалося: за оперативною інформацією, про те, що група вже виїхала на

арешт, його попередив особисто Третяк, якому доповіли про це його люди в СБУ. До речі, довго ходив міф, що, мовляв, напередодні штурму до луганського управління звезли зброю з усієї області. Це маячня. По-перше, у наших управліннях в області було по 10–12 співробітників зі звичайними пістолетами Макарова, нічого іншого в них не було. Натомість купа зброї справді була в Луганську, але вона там лежала роками. Це й автомати, й кулемети, й навіть гранатомети. Ми заздалегідь замінували збройну кімнату, але муляжем: боялися, що один необережний рух нас усіх підірве.

Щодо зрадників, то може сказати, що в нас ситуація від початку була трохи кращою, ніж у Донецьку. Там, за моїми підрахунками, на бік ворога перейшло понад 80% особового складу. З мого управління — близько 60%. Цікаво інше: як так сталося, що наступне після Петрулевича керівництво СБУ в особі Михайла Грека повернуло на посади майже всіх сепаратистів. Зокрема, колишнього заступника Третяка Тушукова, його кадра Данильєва та інших. Усі ці люди й далі працюють у луганському управлінні СБУ. Хіба що окрім Тушукова: він, здається, пішов у відставку. Але до того встиг відпочити в Криму влітку цього року. Перебуваючи на службі в СБУ. Ось такі спецслужби. Нічим, окрім як пряма зрада, я це пояснити не можу.

Повернуся до захоплення. Одразу після того як ми відправили до Києва заарештованих Клінчаєва, Харитонову, майора ГРУ та інших, там вирішили діяти. Річ у тому, що цими арештами ми збивали їхній план. А він полягав у тому, щоб одночасно влаштувати штурми ОДА в семи областях запланованої «Новоросії». Точна дата варіювалася й змінювалася кілька разів. Але розпочинати вони хотіли пізніше, ніж вийшло. Тож вважаю, саме луганська СБУ зірвала плани сепарів. Власне, те, що нас штурмували першими в країні, це тільки підтверджує.

Отже, події розвивалися так. З раннього ранку 6 квітня ми знали, що нас штурмуватимуть. І почали просити допомоги в міліції, бо в управлінні разом з усім персоналом було тільки 60 осіб. А за оперативною інформацією, штурмувати нас не вдовзі висунулося близько 5 тис. людей. Серед них ми одразу чітко виокремили групу бойовиків: там були і наші колишні переверовані інформатори, і кілька емісарів ГРУ. Але попереду йшла масовка: навезені з області пролетарі, добряче напідпитку, жінки й навіть діти. Ми попросили допомоги в міліції, але нам прислали кілька десятків хлопців зі щитами, яких так швидко відкинули від будинку, що ми навіть помітити не встигли. І розпочалося майже шестигодинне протистояння. Спочатку вони пробували залізти через другий поверх — там ми їх відбили й навіть кількох захопили в полон. Поговорили з ними, відпустили. А паралельно й далі просили допомоги в ментів. Але Гуславський (на той час керівник луганського МВС. — **Ред.**) постійно казав, що в нього немає людей. Хоча поруч, за рогом, ми бачили купу ментів, які спокійно стояли, курили, спілкувалися з мітингувальниками.

Ще гірше стало, коли Гуславський розпорядився, не порадившись ні з ким, випустити із СІЗО тих, хто був затриманий напередодні нами й кого не встигли відправити на Київ чи Харків. Вони миттєво приєдналися до штурму й навіть очолили

його. Це до питання, чи варто було те робити й чи міг такий крок зупинити всі події. Так само добре пам'ятаю, як ми кілька разів телефонували до Києва особисто тодішньому голові Валентині Наливайченку й той так само при нас дзвонив до Арсена Авакова. І матюкався на нього, мовляв, допоможи. Той обіцяв, але так нічого й не було зроблено.

Ми відбивалися як могли. Використовували пожежні плани. Навіть сам Петрулевич у дверях із нами стояв і намагався відбиватися. Чи була в нас зброя? Так, звичайно, всі автомати були з магазинами. Але ми так і не почали стріляти, бо в аналогічній ситуації в Хмельницькому, місяцем раніше, коли наші співробітники на абсолютно законних підставах відкрили вогонь по натовпу, який прийшов захоплювати СБУ, їх зробили винними. Ми розуміли: якщо відкриємо вогонь, то нас швидше згноять у тюрмі, ніж дадуть Героя України. Та й, за агентурною інформацією, у них вже була зброя, і якщо ми почали стріляти, вони просто почали б її використовувати в натовпі, серед звичайних людей.

ВСЯ ПЕРША ПОЛОВИНА БЕРЕЗНЯ — ЦЕ БУЛА СПРОБА ЄФРЕМОВА ПОТОРГУВАТИСЯ З КИЄВОМ. ТОДІ СИТУАЦІЮ «КАЧАЛИ» САМЕ ЙОГО ЛЮДИ

Зрештою, вони таки змогли нас відтіснити від дверей і відразу кинулися до збройної кімнати. Так кинулися, що було зрозуміло, що їм відомо, де вона. Наші співробітники миттєво вдягнули балаклави, розчинилися в натовпі й стали вдавати, ніби самі є мітингувальниками. Навіть намагалися відганяти від «оружейки», мовляв, там небезпечно, відійдіть усі. Петрулевича захопили в полон й потягли кудись на верхні поверхи. Спочатку ми сподівалися, що, може, його змусять написати рапорт на звільнення та підуть собі. Але коли побачили контингент, який набився в будівлю, а це були аж ніяк не ті п'яні, за якими ховалися бойовики, то зрозуміли, що все серйозно. З Києва надійшов наказ виводити людей і техніку. Техніку ми майже всю одразу же до штурму відправили, людей теж усіх вивели. Через кілька годин після того, як вибралися, намагалися вмовити Гуславського відправити-таки міліціонерів відбити будівлю, де нападники ще не встигли укріпитися. Але той знову відмовився.

Через кілька днів до Луганська прилетів Валентин Наливайченко з «Альфою». Вони готові були штурмувати будівлю, мали план, чекали в повному бойовому спорядженні. На заваді знову став Гуславський. Від нього вимагалось просто забезпечити оцеплення навколо луганської СБУ та кварталу, бо як можна йти на штурм, якщо в тебе почнуть стріляти зі спини? Але він вкотре відмовився, мовляв, немає людей для цього. А ще за кілька годин надійшла інформація про те, що сепари дізналися про наше місцеперебування й збираються до нас. Довелося скасувати штурм, і згодом «Альфа» й Наливайченко поїхали. Це втратили. Потім ще понад місяць я зі своїм помічником жив на конспіративній квартирі. Ми намагалися виконувати завдання. Далі вихід на українську територію й війна. Але це вже інша історія... ■

Місто здобутої волі

Дмитро Архірейський, Дніпропетровськ

Кожне місто крім імені повинне мати свій міф, ґрунтований на його історії та характері

Українські міста, звісно, не виняток. Одеса, наприклад, — це «перлина біля моря», Львів — «столиця П'ємонт», Харків — «друга столиця», Київ — «перший Київ» і «другий Єрусалим», а нещасний Севастополь — «город русской славы».

А ДНІПРОПЕТРОВСЬК?

Сьогодні мешканці міста практично не переймаються уявним фактом заснування його за наказом імператриці Єкаторіни II, який, на думку апологетів «русского міра», мав би символізувати «новоросійський» характер регіону. Тут більше закріпився козацько-український, а не імперсько-російський родовід.

Однак теперішня назва міста на Дніпрі відображає його пролетарський міф: мовляв, із появою наприкінці XIX століття численних заводів і фабрик тут виник пролетарський центр, який під час революції початку XX століття став південним бастионом більшовизму-комунізму (правда, місцеві пролетарі, доки мали незалежні профспілки, чинили в цілому опір диктатурі). «Пролетаризація» не рахувалася з тривогами місцевого люду з приводу масштабного зросійщення міста, адже боротьба за права трудящих усього світу має

мислитися виключно у вселенсько-інтернаціональному масштабі, а тому для просування справи трудящих цілком вистачить російської мови — мови комуністичного месіанства. Сьогодні Росія відмовилася від комуністичної ідеології, але російська мова залишилася функцією і зброєю російського імперіалізму.

ЗАПОРУКОЮ ОМРІЯНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСТА МАЄ СТАТИ ПОВНЕ Й ПУБЛІЧНЕ ПОРОЗУМІННЯ НОВОЇ МЕРІЇ ТА СПІЛЬНОТИ МІСЦЕВИХ ПАТРІОТІВ-АКТИВІСТІВ

Більш стійким виявився міф, закорінений у брежнєвському застої. То був золотий і ситий вік для партійно-промислової номенклатури Дніпропетровська. Місцеві «еліти» або «завойовували» Київ слідом за Володимиром Щербицьким, або напяму контактували з Москвою. Саме тоді були закладені традиції, які пізніше радянські «батьки» міста й регіону перенесли в незалежне сьогодення і стараннями дніпропетровців Леоніда Кучми та Павла Лазаренка нав'язали всій країні.

Літо 2014-го. Небайдужість і громадянська активність вагової частини дніпропетровців стали основою для народження сучасного й у цілому позитивного міфу про місто на Дніпрі

Брежнєвський період породив міф про «міцного господарника». Під цим прапором у 1994 році йшов до влади керівник-«господарник» Кучма. А оскільки цей міф народився в регіонах зі значною концентрацією промислового виробництва та перевагою технічної інтелігенції, яка значно більше за гуманітаріїв була денаціоналізована, то й зміст міфу не міг бути україноцентричним.

Міф про золоту добу брежнєвського застою був і є апіорі програвшим для Дніпропетровська, адже застій у принципі не може бути ознакою прогресу, прориву, креативу. А сьогодні він став орієнтиром тільки для людей, які бояться майбутнього, тому вперто чіпляються за минуле. Міфологізація брежнєвського застою об'єктивно формувала консервативний характер міста, а звичка місцевих «еліт» продовжувати кар'єрне зростання у столицях розвивала провінціалізм і меншовартість решти містян.

МІСТО НЕБАЙДУЖИХ

Але бурхливе сьогодення виявило надзвичайний потенціал Дніпропетровська, який помітний передусім у молодшому поколінні містян, вільних від радянської міфології. В умовах розв'язаної Росією війни проти України місто на Дніпрі несподівано для багатьох у країні стало справжнім форпостом опору «руському міру». В експансії російської неоімперії Дніпропетровськ мав стати «новоросійським» ключем до всієї України. Не вийшло і на-вряд чи вийде. На щастя, через місто не пройшов фронт, його не закидали снарядами та мінами, але це тільки тому, що дніпропетровці стали на захист

своїєї країни. Вони відправили на війну багатьох своїх дітей, прийняли на лікування безліч поранених, сповна відчувши на собі смерть і кров. Місто стало bastionом завдяки своїм небайдужим людям-патріотам: активістам, волонтерам, добровольцям.

Небайдужість і громадянська активність вагомої частини дніпропетровців стали основою для народження сучасного й у цілому позитивного міфу про місто на Дніпрі як надійний осередок рішучих патріотів України, одностайно готових до жертвової оборони Вітчизни. Міф про місто-Фенікс, зросійщене місто, у якому прокинувся дух українських предків, місто, яке не просило допомоги в інших, а саме почало допомагати, — очевидно, саме такий міф був надзвичайно потрібний для всієї України, яка охоче підхопила його і зробила своєрідним прапором боротьби. Дніпропетровцям подекуди дивно чути від сторонніх ці, хоч і щирі, але дещо наївні філіпські на свою адресу. Бо слід визнати, що місто у своєму ставленні до того, що відбувається в країні протягом останнього часу, не є однорідним. Нещодавні місцеві вибори, зокрема мера міста, показали, що міська громада розколота за сприйняттям ідеологем «руського міра» і ставленням до поточної війни. Треба твердо констатувати, що дніпропетровський форпост не є монолітом. Зробити його таким можна лише способом здійснення багатьох малих і великих повсякденних справ, спрямованих на трансформацію суспільної свідомості місцевого населення.

За два останні роки небайдужі люди Дніпропетровська, як і їхні однодумці в усій країні, почали розуміти, що поруч із зовнішньою війною проти

»

НОВОРІЧНІ ВИСТАВКИ!

НА ТЕРИТОРІЇ
стадіону НСК "Олімпійський"
"Олімпійська" "Палац Спорту"

Українські книги за
цінами видавництва

ПЕРЕДНОВОРІЧНИЙ КНИЖКОВИЙ ЯРМАРОК

МЕДВІН: КНИЖКОВА КОЛЯДА 18 - 20 грудня

НСК "Олімпійський", вул. В. Васильківська, 55 (зал на території стадіону)

Зустріч зі Святим Миколаєм!

ВИСТАВКА-ЯРМАРОК ТОВАРІВ ДЛЯ РУКОДІЛЛЯ ТА HAND-MADE ПРОДУКЦІЇ

РУКОДІЛЛЯ. НОВОРІЧНИЙ ПОДАРУНОК

19 грудня - ДИТЯЧИЙ ДЕНЬ

ВИСТАВКИ ПРАЦЮЮТЬ: з 11.00 до 19.00 (ВХІД ВІЛЬНИЙ)

Упорядник - виставкова
компанія "МЕДВІН"
(044) 501-03-42, моб. (050) 358-75-92;
E-mail: mail@medvin.kiev.ua;
www.medvin.kiev.ua

Росії відбувається ще одна, більш серйозна — внутрішня війна проти залишків СРСР у вигляді хворої свідомості манкуртів і колаборантів, продавних державних діячів і корумпованих чиновників. І хоча, будьмо відверті, значна частина населення України, зокрема й дніпропетровців, не розуміє цілющого значення закону про декомунізацію, цей нормативний акт дає шанс вичавити залишки радянської міфології зі свідомості українців. Південь і Схід є найбільш ураженими бацилою совка, тож Дніпропетровську доведеться, зважаючи на його географічне розташування, й далі бути форпостом боротьби українців проти «російсько-радянського світу». Завдання для міста складне, якщо зважити на відсутність консолідації містян у розв'язанні актуальних проблем сьогодення. Роздвоєну або розмиту свідомість подекуди демонструють навіть лідери суспільної думки дніпропетровців: новий мер міста, Борис Філатов, зокрема, до останнього часу публічно захищав радянську назву міста, аргументуючи свою позицію повагою до мас, мовляв, більшість за цю назву, а більшість треба поважати. Можна лише гадати, про що насправді йдеться: про популізм одного з лідерів місцевих патріотів чи його недооцінку загрози совково-ідеологічної бацили?

ОСТАТОЧНЕ ДИСТАНЦІЮВАННЯ ВІД «РУССКОГО МІРА» ВІДБУДЕТЬСЯ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ НЕ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ, А ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

СТАТИ МІСТОМ ВІЛЬНИХ

Аби дніпропетровський форпост був надійним, треба залучати до його оборони якомога більше небайдужих людей, чий моральний імператив сформований на основі нового, прогресивного й життєздатного міфу. Наприклад, про те, що екс-Дніпропетровськ — це місто вільних людей. Вільних духом, вільних від малоросійської закомплексованості й «моєї хати скраю», від імперсько-російського кретинізму й провінційного жлобства, від безвідповідальності місцевого чиновництва і щоденної корупції та бідності. Те, що дніпропетровці обрали мером представника патріотичних сил, свідчить принаймні про відмову міста на Дніпрі робити такий вибір, унаслідок якого вибір зникне як явище. Бо по-справжньому вільна людина навряд чи вибере добровільно цінності «руського міра» з його божевільним месіанством неосвічених холопів та обожнюванням своїх живих вождів, зі всесильним самодурством начальства, казенною духовністю та ігноруванням права взагалі та права власності зокрема.

Дніпропетровці мають згадати, що їхнє місто історично є частиною вільного Великого Степу, Вольностей Війська Запорозького Низового, вільної «республіки» батька Махна, зрештою. А щоб згадати, треба вивчати історію, краєзнавство, вітчизняну культуру, однак у місті, де гуманітарії відсувалися місцевою владою на маргінес, більшість населення, на жаль, не звикла перейматися культурно-гуманітарними проблемами та сюжетами. Вочевидь, новому меру (гума-

нітарію, до речі, за базовою освітою) необхідно буде серйозно коригувати курс подальшого розвитку мегаполіса.

Великою помилкою дніпропетровських активістів-патріотів було б заспокоїтися, довірившись у всьому Борисові Філатову та його команді. Були в нас уже і «десять кроків назустріч людям», і «почую кожного». Сьогодні Дніпропетровськ словами не проїняти, потрібні реальні справи. І повага з боку міської влади до добровільної та жертвовної діяльності громадського активу. Сьогодні Дніпропетровськ гостро відчуває фальш, навіть якщо й не одразу показує своє ставлення до неї. Після пролитої крові й утрачених життів місто не вибачить теперішній владі, хоч би якою була її партійна належність, чергові рейдерські перерозподіли, земельне мародерство, диктаторські замашки, ігнорування людських потреб і громадянських прав. Запорукою омріяної трансформації міста мало б стати повне й публічне порозуміння нової мерії та спільноти місцевих патріотів-активістів.

Завдання, які життя ставить перед дніпропетровцями, у цілому є подібними до завдань усієї країни. Стрімке й остаточне дистанціювання від «руського міра» можливе через посилення не державного апарату, а передусім громадянського суспільства. Саме громадянське суспільство, а не чиновний клас має стати становим хребтом і новонародженої нації, і держави, що постає на наших очах. Громадянське суспільство, а не президент, прем'єр-міністр чи вождь нації має стати тим сучасним українським Гераклом, який здійснить свої «12 подвигів» (починаючи з люстраційного чищення вітчизняних авгієвих стаєнь) і забезпечить нову якість країни.

У громадського активу Дніпропетровська, підживленого конструктивним міфом про місто вільних людей, з'явився унікальний шанс стати локомотивом модернізаційних процесів цілої країни. Треба створювати нові й різнопланові громадські організації, підвищувати і їхню компетентність, і їхнє право на контроль влади. Створювати різнопланові дискусійні майданчики й реанімувати культурно-гуманітарну сферу, не забуваючи при тому про проблеми технічної. Треба налагоджувати серйозну роботу молодіжних проектів і підтримувати ініціативу молодих активістів, за якими майбутнє країни. А ще встановлювати потужні горизонтальні зв'язки з громадськими активними іншими містами і регіонами. Треба деполітизувати українську справу й саме життя людей, які не повинні бути довічними статистами в безкінечних водевільях наших політиків. А ще треба навчитися висувати й делегувати у владу не «професійних» політиків, а професійних менеджерів. Громадським організаціям — зайняти активну позицію в інформпросторі, аби вітчизняний олігархат не мав шансу на зомбування суспільства через свої приватні ЗМІ.

Треба, треба, треба... Щоденної, кропіткої, іноді нудної, а часом ризикової роботи в міста на Дніпрі, як бачимо, попереду багато. Дніпріани, які повертаються до свого коріння, терплячі й по-хорошому впевнені. Вони витримують і переможуть. Приймуть нову назву міста й наповнять її не штучним, а життєдайним змістом. Вони прагматичні, а тому не прогавлять свого шансу. Подолують свої страхи й допоможуть усій країні.

Повірте, місто на Дніпрі ще здивує цей світ! ■

Авіаперельоти з та ДО Івано-Франківська

Відень	від 1769	грн
Київ	від 1500	грн
Одеса	від 1650	грн
Харків	від 2063	грн
Дніпропетровськ	від 1875	грн

Якщо зима – то Буковель!

День Дейтона

Єдине, у чому дійшли згоди босняки, хорвати й серби: війна закінчилася

Боснійська війна закінчилася чи то 21 листопада 1995 року, коли на американській військово-повітряній базі в Дейтоні (штат Огайо) досягнули мирної угоди, чи то 14 грудня, коли її підписали в Парижі. Власне, дата не має особливого значення: офіційного святкування 20-річчя не було. Здебільшого це пояснюється тим, що боснійські серби, хорвати й босняки (мусульмани) мають свої, абсолютно розбіжні трактування цієї війни.

Дейтонська угода дала змогу боснійській державі вижити, хоч і в розділеному вигляді. Одна її частина — це населена переважно сербами Республіка Сербська (РС). Друга — Федерація Боснія і Герцеговина: союз десяти кантонів, населених переважно босняками й хорватами. Є ще округ Брчко — місто з автономним статусом, яке існує ніби само собою. На папері устрій Боснії не складніший, ніж Бельгії. Та на практиці він фактично не функціонує, бо розділеність заважає загоїтися ранам війни.

Вона проявляється в тому, як країна відзначає річницю Дейтонської угоди. Якщо 21 листопада не припадає на суботу чи неділю (як цього року), то вихідний мають лише жителі РС. Босняки (але не хорвати) святкують не 21-ше, а 25-те — дату заснування сучасної Боснії партизанами-антифашистами в 1943 році. У РС це свято ігнорують, натомість відзначають 9 січня — заснування власне Республіки Сербської в

1992 році, внаслідок чого й розділилася Боснія та утворилася Велика Сербія.

26 листопада Конституційний суд Боснії скасував цю червону дату на підставі того, що вона, зокрема, збігається із сербським православним святом, а отже, дискримінує хорватів-католиків і босняків. Войовничий лідер боснійських сербів Милорад Додик назвав суд «мусульманським» і запропонував йому «запхати своє рішення самі знаєте куди».

НА ПАПЕРІ УСТРІЙ БОСНІЇ НЕ СКЛАДНИЙ, ТА НА ПРАКТИЦІ ФАКТИЧНО НЕ ФУНКЦІОНУЄ, БО РОЗДІЛЕНІСТЬ ЗАВАЖАЄ ЗАГОЇТИСЯ РАНАМ, ЗАВДАНИМ ВІЙНОЮ

Боснійці не доходять згоди не лише щодо дати закінчення війни — вони не можуть домовитися, який день вважати її початком. Для сербів ним стало вбивство їхнього одноплемінника на весіллі в Сараєві в березні 1992 року. Для босняків і хорватів — двох жінок, боснячки й хорватки, п'ять тижнів потому. Кожна сторона оплакує лише свої жертви. Сараєво, нині переважно босняцьке, рясніє пам'ятниками полеглим від рук «сербських злочинців» під час облоги міста. Убиті боснійськими силами під час облоги цивільні серби, чийі тіла скидали в яр поблизу, і досі не мають офіційного меморіалу. Влада міста Прієдор (РС) не дозволяє встановити пам'ятник переважно босняцьким дітям, загиблим там під час війни.

У нових поколіннях цей розкол відтворюється через освіту: в усіх окремі навчальні системи. Соціолог Ерік Горді каже, що всі три сторони «намагаються виставити себе найбільшими жертвами». Проте боснійці, хоч і голосують переважно за етнічні партії, є не аж настільки націоналістами, як часто вважається. За словами Бояна Шолая, директора Центру міжнародних зв'язків у столиці РС, місті Баня-Лука, серби, босняки й хорвати погоджуються, що війна була помилкою, і на особистому рівні живуть здебільшого мирно: «Це проблема не людей, а політики».

Усі ці 20 років пророки-песимісти віщують, що боснійці знову почнуть воювати. Цього не трапилося. Попри всі свої вади, Дейтонський угоди вдалося покласти край війні, хоч вона й не змогла зробити з боснійців єдину націю. Такою розваленою їхня недієздатна держава, схоже, прокульгає ще через чимало річниць Дейтона. ■

Великий Брат

Ярослав Пешек

«Великий Брат за тобою стежить!» — так у нас кажуть про використання найсучаснішої техніки для прослуховування людей. Ситуація, спричинена терактами в Парижі та неконтрольованим напливом до Євросоюзу понад мільйона біженців із країн Близького Сходу, викликає гарячкову активність європейських держустанов. Тепер вони прагнуть створити електронні бази даних з усією інформацією про пересування людей повітряним транспортом та перетин кордонів Шенгенської зони.

Створення кількох спільних баз даних ЄС уже законодавчо врегульоване, але й досі не реалізоване на практиці. І лише жертви теракту в Парижі змусили європейських політиків пришвидшити процес. База даних, яка має моніторити пересування пасажирів в європейському повітряному просторі, дасть змогу з'ясувати його ім'я, дату й маршрут польоту, дані про кредитну картку, якою розраховувались за квиток, а також ІР комп'ютера, з якого його купили. Поки що не вирішено, як довго має зберігатися інформація про переліт пасажирів.

Директиви PNR (Passenger Name Record — так називається ця база даних про перельоти) для боротьби з тероризмом замало. Тому її доповнять системою, де фіксуватимуться дані про в'їзд до ЄС та відбуття за його межі (Entry-Exit System, EES), — вона замінить печатки в закордонних паспортах, що їх ставлять під час перетину сухопутних кордонів. Електронна система стежить, як довго іноземець гостює в конкретній країні Євросоюзу, а також звідки й коли туди потрапив. Уміє працювати вона і з біометричними даними. Ідею подали французькі спеціалісти. Вони пропонують запровадити електронний контроль не лише для іноземців, а й для громадян ЄС. Тож на кордонах Шенгену можуть виникати прикрі черги.

Третя база, що саме готується, — це Європейська система даних про відсутність чи наявності

судимості (European Criminal Records Information System, ECRIS). Ідеться про оперативну заміну записів у національних реєстрах. Європейська комісія рекомендує доповнити її ще й біометричними даними, а окрім громадян ЄС база мала б містити відомості ще й про іноземців.

Загалом на впровадження електронної реєстрації даних тих, хто подорожує через зовнішні кордони ЄС, до 2020 року буде витрачено €1,1 млрд.

Звісно, у Євросоюзі не вщухають дискусії про потребу в згаданих інформаційних системах та обмеження ними прав і свободи людини. «Європа нині у стані війни з терористами організації «Ісламська держава». А це вам не чаювання в дівочому пансіоні. І якщо ми хочемо цю війну виграти, то мусимо урізати декотрі аспекти свободи», — прокоментував ситуацію депутат Європарламенту Яромир Штетіна.

Європейський комісар із юстиції Вера Юрова уважно стежить за розвитком ситуації в царині безпеки та реалізацією заходів,

У ЄС ПРАГНУТЬ СТОВРИТИ ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ З УСІЄЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ПРО ПЕРЕСУВАННЯ ЛЮДЕЙ ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ ТА ПЕРЕТИН КОРДОНІВ ШЕНГЕНСЬКОЇ ЗОНИ

спрямованих на її покращення. «Оскільки частина паризьких терористів були громадянами ЄС, необхідно вести контроль і за європейськими громадянами. Водночас ми не можемо собі дозволити суворіші заходи, бо йдеться про охорону персональних даних. Інтерес збереження безпеки має бути зрівноважений із правом на захист сфери приватного життя», — зазначає єврокомісар.

Новий розвиток ситуації в Сирії, зокрема ускладнення відносин між Москвою та Анкарою у зв'язку зі збиттям російського бомбардувальника на турецько-сирійському кордоні, диктує необхідність створення широкої військової коаліції проти «Ісламської держави». Політики континенту припускають, що 2016 року біженців, які прямують до ЄС, стане вдвічі-втричі більше. Із такою хвилею європейські служби не впораються, і для самих біженців це обернеться проблемами.

Тож знову на передній план виходить пропозиція зупинити втікачів іще на території Туреччини, забезпечивши їм там достойне існування впродовж періоду, який знадобиться на те, щоб силою зброї та політики покласти край громадянській війні й нестабільності. Таким чином має бути створено умови для повернення їх додому й залучення до відновлення демократичної Сирії. ■

На думку європейців, одним із джерел екстремізму є соцмережі та великі інтернет-компанії, адже це простір, де активно поширюються нетолерантність і мова ненависті, розпалюються радикальні настрої. Ве-летні на кшталт Facebook уже відчувають у Європі чималий тиск саме через екстремізм у мережі. У Німеччині, наприклад, у жовтні відбувалося розслідування з приводу звинувачень керівництва регіонального офісу Facebook у тому, що вчасно не видалялися дописи, спрямовані проти мігрантів, котрі містили образливі висловлювання. Тоді Марк Цукерберг запевнив Ангелу Меркель, що компанія докладе зусиль, аби запобігти таким випадкам. А взагалі Facebook пропонує боротися з ксенофобією і расизмом у мережі аргументованими фактами та обґрунтованими відповідями, які мали б спростовувати зміст нетолерантних дописів. Влада Британії намагається тим часом з'ясувати, як в інтернеті поширюється пропаганда джихадистів. У 2014 році уряд зобов'язав мережевих провайдерів фільтрувати екстремістські сайти.

Цар проти султана

Росія не хоче бойових дій проти Туреччини. Альтернатива — торговельна війна

Ембарго на помідори. Чим тепер кидатися у політиків?

На лавочці під російським міноборони два портрети, обставлені червоними трояндами та свічками. Це імпровізований меморіал у пам'ять про військових, убитих минулого місяця «посіпаками «ІДІЛ» — так тепер у Росії обзивають Туреччину. Після того як Володимир Путін назвав збиття турками російського бомбардувальника поблизу сирійського кордону «ударом у спину», відносини між Москвою та Анкарою прохололи. Путін звинуватив президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана в покровительстві «Ісламській державі» й заробітку на торгівлі нафтою з нею. Ердоган пообіцяв піти у відставку, якщо Росія доведе останнє. 2 грудня Міністерство оборони РФ представило інформацію, яка нібито містить докази. Ердоган назвав це «наклепом».

Турецька ракета за лічені секунди звела нанівець багаторічну дипломатію. До цього інциденту Кремль вважав Туреччину стратегічним партнером. Для звичайних росіян вона була країною, куди вони недорого їздили у відпустку на море. Двостороння торгівля процвітала, особливо в галузі енергетики, а турецькі будівельні компанії допомагали споруджувати об'єкти для зимової Олімпіади в Сочі. Торік Путін нагородив Ердогана чи не найвищим компліментом, похваливши за «силу», з якою турецький лідер підтримував контакти з Росією навіть тоді, коли Захід відвернувся від неї через конфлікт в Україні.

Аж тут раптом Анкара стала першим ворогом Москви. Головний кремлівський пропагандист Дмитрій Кісєльов більшу частину недільної вечірньої передачі

нещадно критикував Туреччину й звинувачував Ердогана в потуранні терористам і фашистам. Туреччина «тепер справді небезпечна», застеріг він своїх глядачів. На кліматичному саміті в Парижі Путін мав приватну розмову з Бараком Обамою, а Ердоган обходив. Російський уряд оголосив також про економічні санкції проти Туреччини, здебільшого в галузях сільського господарства й туризму.

Напруження самою лише політикою не обмежилось. Російський міністр спорту наказав футбольним клубам не укладати контрактів із турецькими гравцями в новому трансферному періоді. Десятки російських університетів обірвали зв'язки зі своїми турецькими партнерами, а російських учнів і студентів, які навчаються в Туреччині за програмами обміну, відкликали додому. Турецькі вантажівки затримують на російському кордоні, адвокати подають скарги від турків у РФ, які стикаються з переслідуванням міграційних служб. «Це відбувається від Владивостока до Калінінграда», — каже московський адвокат Мурад Мусаєв. «Колективна відповідальність за національною ознакою увійшла в правило».

Від санкцій страждатимуть обидві сторони, хоча економічні наслідки від них будуть не ударом кинжала, а швидше уколом шпильки. Ембарго на продукти Туреччини й заборона чартерного авіасполучення зашкодять кільком її компаніям. Але, за словами економіста турецького банку Akbank Фатми Мелек, на торгівлю з Росією припадає лише 1% ВВП країни. Збитки від санкцій будуть іще меншими. Своєю чергою, РФ може очікувати стрибка інфляції від 1% до 1,5%, як вважає економіст російського Альфа-Банку Наталія Орлова. Схоже, ембарго розраховане більше на те, щоб вразити телеаудиторію. Турецькі літаки (а їх 90% усіх цих цитрусових в основних роздрібних торгових мережах Росії) не включили до списку заборонених продуктів. Постачання газу — основа двосторонньої торгівлі — поки що залишилося без змін, хоча будівництво спільного трубопроводу «Турецький потік», найімовірніше, заморозять.

Поліпшаться відносини між Анкарою та Москвою ще не скоро. Збитий літак проявив глибокі й непримиренні розходження між державами щодо Сирії, які простежувалися вже довгий час. Сирійські опозиційні угруповання, які підтримує Туреччина, займають щораз сильніші антиросійські позиції, тому мирні перемовини щодо Сирії, на думку директора Інституту східних досліджень при Російській академії наук Віталія Наумкіна, стають дедалі проблематичнішими. Конфлікт із РФ змусив, окрім того, турецьких політиків, які в останні роки нерідко дозволяли собі різкі висловлювання на адресу Заходу, переглянути свої пріоритети. «Тепер вони зрозуміли, що в інтересах безпеки Туреччини співпрацювати із Заходом, із НАТО, — каже Суат Кінікіоглу, директор неурядової організації «Центр стратегічної комунікації». — Вони повернулись у початковий режим». ■

«Плинне» зло нашого часу

Леонідас Донскіс

Що таке «плинне» зло? Воно, на відміну від так званого твердого (ґрунтованого на чорно-білому сприйнятті, яке чітко простежується в нашій соціальній і політичній реальності), набуває подоби добра й любові. Понад те, «плинне» зло видає себе за нейтральне й безсторонне пришвидшення життя—безпрецедентний темп життя й соціальних змін, що передбачає втрату пам'яті та моральну амнезію. А ще воно маскується під нібито брак і нереальність альтернатив. Громадянин стає споживачем, а нейтралітет стосовно цінностей приховує факт відстороненості.

«Плинне» зло не допускає альтернативи. Приватизуючи утопію, воно проголошує нові умови, у яких жодне суспільство не вважається добрим і справедливим: історії успіху можуть бути тільки індивідуальні. Так вони стають нашими новими утопічними мріями у вільному від утопії (чи охопленому антиутопією) світі. TINA—акронім гасла Маргарет Тетчер «There Is No Alternative» («альтернативи немає»)—позначає відправний пункт цього унікального й безпрецедентного явища, безпеліційної віри в соціальний детермінізм та ринковий фаталізм. Якщо кілька десятиліть тому визначальною теорією було запропоноване Зіґмундом Фройдом «біологія—наша доля», то нині теорія така: «економіка—наша доля».

Джордж Орвелл чітко усвідомлював, що нові форми зла носять маску добра й любові. Маєш возлюбити Великого Брата. Мучеництво за партії Океанії, яacobінів, більшовиків і нацистів, на відміну від доби їхніх попередників, не пройде. Твоє життя залишиться непоміченим, і ніхто не дізнається, що ти існував. Або ж тебе швидко й тихо змінять, аби ти заговорив вокабулярієм, від якого тривалий час завзято й послідовно відмовлявся. І тепер уже зло стає не таким очевидним і беззаперечним. «Негарячі» політичне переслідування та порушення прав людини й такі самі воєнні конфлікти стирають і приховують межі між війною і миром. Війна—це мир, а мир—це війна. Нині й добрі, й погані новини неоднозначні й незрозумілі: навіть якщо не йдеться про війну чи інший конфлікт, їх стає неможливо обговорювати без нагнітання паніки та страху. Тому добрі новини й не новини зовсім. А лихі стають новинами.

Таким чином, в епоху «плинного» зла ми живемо в детерміністському, песимістичному, фаталістському суспільстві, яким керують страх та паніка і яке, втім, досі прагне перевірених часом, нехай і невчасних та оманливих, ліберально-демократичних цінностей. На мою думку, брак мрій, альтернатив й утопій є серйозним елементом «плинного» зла. Плинність зла—це розбіжність між принципами уяви та реальності, причому вирішальне слово за останньою.

На звабливі сили зла накладається ще й відстороненість. Як відомо, багато століть символом й уо-

собленням зла був диявол, який поставав у найрізноманітніших подобах: від Мефістофеля в легенді про Фауста, розказаний середньовічним автором Крістофером Марло в «Трагічній історії життя і смерті доктора Фауста» та Йоганном Вольфгангом фон Гете у «Фаусті», до Воланда в «Майстрі і Маргариті» Михайла Булгакова. Та це вже застарілі новини. Той старий «добрий» диявол уособлював «тверде» зло і його символічну логіку—полювання на душі й активну участь у людських та земних справах. Він просто домагався своїх цілей, коли старався перевернути й знівелювати встановлений соціальний і моральний лад.

Тому, гадаю, справжнім символом «плинного» зла має бути хтось на зразок Анонімуса або колективного Дон Жуана. На думку Зіґмунта Баумана, Дон Жуан—справжній герой сучасності. Він є обличчям нашої доби; його сила в безперервних змінах, однак водночас і в маскуванні та втечі заради силової асиметрії. «Тверда» сучасність полягала в завоюванні територій та їх вико-

«ПЛИННЕ» ЗЛО СПРЯМОВАНЕ НА ТЕ, ЩОБ ЗАВДАТИ УДАРУ ЕКОНОМІЦІ Й ЖИТТЮ ТЕРИТОРІЙ ЧИ СУСПІЛЬСТВ, СПРИЧИНИВШИ МАКСИМАЛЬНИЙ ХАОС, СТРАХ, НЕПЕВНІСТЬ, НЕБЕЗПЕКУ ТА НЕЗАХИЩЕНІСТЬ

ристанні для потреб держави чи будь-якої іншої структури влади. «Плинна» сучасність—це гра влади в піжмурки, що виражається, наприклад, військовим наступом, а потім відступом чи будь-якими іншими дестабілізуючими діями.

Таким чином, коли йдеться про збройні протистояння, «плинне» зло спрямоване на те, щоб завдати удару економіці й життю певних територій чи суспільств, спричинивши максимальний хаос, страх, непевність, небезпеку та незахищеність, а не на те, щоб узяти на себе відповідальність і виявити готовність до реформування та відновлення цих соціумів. У такому ракурсі чистою формою «плинного» зла видається тероризм. Імперіалізм—це «тверді» владні ігри, тоді як тероризм завжди «плинне» зло (не обманюймося його моторошною логікою, що захищає одне суспільство на тлі зневаги до іншого, яке приносить у жертву заради індивідуальних владних ігор). Героєм «плинного» зла є спокусник, що відступає, лишаючи по собі пустку, розчарування або смерть.

Усе це ми вже бачили, чи не так? Дозволивши такому пройти непоміченим, ми допустили б величезну втрату для людства. І тут у пригоді стає ще один український урок, здатний допомогти нам позбутися самонавіяної моральної сліпоты. ■

Червоний pulp fiction

Ярина Цимбал

У 1920-х роках українці так само любили кримінальне читиво

У книгарнях і бібліотеках частіше запитували сицицьку літературу: Ната Пінкертон і Ніка Картера, ніж Енгельса з Каутським, і з цим треба було щось робити. Ніколай Бухарін у 1923 році через газету «Правда» звернувся до радянських письменників із закликом: дайте нам «червоного Пінкертон»! Партія хотіла замовити літераторам популярне читиво для масового читача про події революційної історії в захопливій формі пінкертонівщини. А отримала дещо інше.

В українській літературі детектив, кримінал, пригоди вабили письменників не менше, ніж їхніх читачів. Це були неосвоєні жанри, яких не знала ні народницька, ні модерністська література. Нечуй-Левицький і Коцюбинський детективів не писали. Досі книжка повчала й розповідала, але ніколи не розважала: не до того було письменникам. Українська література вирішувала безкінечні соціальні й національні проблеми, страждала, вболівала й боролася. А коли затихли революції й визвольні змагання і сформувався такий-сякий книжковий ринок, спраглий читач почав вимагати легких жанрів. Володимира Сосюру обурювали неспомани: «...Я б нагана знову взяв і стріляв би в кожні жирні очі, в кожну шляпку і в манто стріляв». Тим часом невідомі йому мішені хотіли читати пригоди, детективи й мелодрами.

«МИСТЕЦТВО ЯК ЛИМОНАД»

Цю фантастичну теорію в 1920-х роках приписували сміливому й іронічному Майку Йогансену, який у нібито поважному посібнику «Як будувати оповідання» весело спростовував марксистські постулати: «Соціальна вартість мистецтва дорівнюється приблизно вартості мороженого й сельтерської води літом та гарячого чаю взимі. Соціальна виробнича функція мистецтва така, як каруселі чи невинної гри; словом, це один із способів відпочивати. Читач уже бачить, що ми збираємося процитувати Державина:

*Поэзия тебе любезна,
Приятна, сладостна, полезна,
Как летом вкусный лимонад.*

Так це і є найближче визначення мистецтва, яке є взагалі в науці».

Потреба розважального читива в 1920-х аж так назріла, що коли воно нарешті з'явилося, то все й одразу, без розмежування жанрів. Хоча критики совісно намагалися вичленувати в потоці гостросюжетної прози фантастичну повість, кримінальну новелу чи авантюрний роман, їм це вдавалося не завжди. Якщо автор сам не давав якихось підказок, доводилося за допомогою нудного літературознавчого аналізу рахувати: якщо у творі більше елементів детективу,

Дмитро
Бузько

то це детектив, а якщо стрілянини й перевдягання, то радше пригоди. І тому перший український детектив — це ще й автобіографічний роман.

ПРОФЕСОР І «ЛІСОВИЙ ЗВІР»

На початку 1920-х одеські чекісти збилися з ніг, гаяючись за «бандою Заболотного». Уже три роки як губернію охопив масштабний анти-більшовицький повстанський рух. Отаман Семен Заболотний величає себе ватажком Чорноморського повстанського козацького війська — великого з'єднання українських повстанських загонів, які діють у Балтському повіті Одеської губернії та Ольгопільському повіті Подільської губернії. Південь України вирує, а чекісти нічого не можуть вдіяти. Нарешті їм вдалося заслати в повстанський загін свого таємного агента на прізвисько Професор.

Пам'ятає радянський детектив братів Вайнерів «Місце зустрічі змінити не можна» (роман називався «Ера милосердя»)? Молодий зелений міліціонер Шарапов потрапляє в самісіньке лігво закоренилих убивць і грабіжників. У чекіста Професора за спиною аграрний інститут у бельгійському Жамблу, Копенгагенський університет, життя в Німеччині, Швейцарії, Італії, Швеції, посади в уряді УНР. Чекісти недаремно придумали йому прізвисько. Та Професор зумів здобути довір'я ватажка «чорних гайдамаків». Згодом Семена Заболотного заарештували, а його «банду» ліквідували.

Чекіст Професор — майбутній український письменник Дмитро Бузько, людина з фантастичною біографією есера-каторжанина-засланця-політемігранта-чекіста. Його перший твір — пригодницький детектив «Лісовий звір» (1923). Автор зсередины описує повстанське середовище, малює непростий психологічний портрет отамана Заболотного. Ось тут у пригоді стали його освіта, ерудиція, закордонний досвід. «Лісовий звір» читається як захоплива авантюра, а не сухий чекістський звіт завдяки хорошему виробленому стилю та свіжим, а подекуди й вигадливим метафорам. «Наші втрати незначні. Ворог більше загубив, — відповів отаман тоном полководця, який дає інтерв'ю журналістові», — писав Бузько, наче інтерв'ю і журналісти вже 1923 року були набридлим щоденним явищем.

Повість просто просилася на екран. Кіносценарій написав сам Бузько, який з Одеського ЧК перебрався на Одеську кінофабрику. Фільм «Лісовий звір» вийшов на екрани Радянського Союзу в 1925-му й мав тріумфальний успіх. Однак це ще був не чистий детектив, у ньому бракувало розслідування таємничої події та розгадування загадки.

У ЖИТТІ ЯК У КІНО

Дмитрові Бузьку сам письменницький бог велів писати детективи. У його реальному житті було стільки всього: каторга, втеча із закинутого тайгового села, закордонне життя, еміграція, нелегальна есерівська діяльність, шпигуни, стеження, переховування, підпілля, робота в органах, що сюжетним матеріалом він був забезпечений на багато років. На цьому фантастичні пригоди Бузька закінчилися, і він віддався суто творчій праці. Жив переважно в рідній Одесі, працював на кінофабриці, писав сценарії, одружився з артисткою.

Його романи та оповідання майже всі автобіографічні. Детективний елемент вельми потужний і в автобіографічній пригодницькій кіноповісті «Про що розповіла ротаційка» (1929) з життя російських емігрантів та агента царської охоранки на прізвисько Мавпа у Швейцарії. Це моменти з ранньої «закордонної» біографії Бузька. В оповіданні «Льоля» (1925) детектив переплітається з мелодрамою, а кінець залишається відкритим. То вже історія з досвіду Бузька-чекіста.

Бузько ніколи не приховував свого чекістського минулого, можливо, тому не боявся різко виступати й критикувати на письменницьких зборах. У липні 1937 року на засіданні одеських літераторів він заявив: «Мы еще не умеем критиковать без оглядки на личность, у нас есть еще чинопочитание. Когда Косиор ошибется, мы скажем: ты ошибся. Когда наш великий мудрый Сталин ошибется, мы — демократия — скажем: ты ошибся». Його тут-таки вигнали зі Спілки радянських письменників України, а вже через місяць арештували. Під час трису в Бузька вилучили квиток політкаторжанина. Звісно, на допитах йому пригадували контрреволюційну націоналістичну діяльність, а чекістські заслуги не мали жодного значення.

ЖОРЖ, КОРОЛЬ І ВУНДЕРКІНД

Гео Шкурупія друзі називали Жоржем, а критики — вундеркіндом. Він хотів спробувати все, пробував — і йому все вдавалося. Шкурупій не лише започаткував жанр експериментального роману, а й уперше в українській літературі дав чисту детективну новелу.

Зовні в біографії Шкурупія не просто немає нічого прикметного, а й узагалі нічого немає. У бурхливі роки визвольних змагань він ходив під стіл пішки, а точніше до Другої київської класичної гімназії. Після школи трохи повчився на лікаря, потім на дипломата, але вчитися йому не хотілося, освіти він так і не здобув. Зате рано дебютував у літературі й одразу вибрав радикальний шлях — авангард. Йому було тільки 17 років, коли з'явилися друком його перші твори: проза й вірші. Перша збірка віршів вийшла 1922-го, на обкладинці юний Гео, якому не виповнилося ще й двадцяти, величав себе королем футуроперій. Злостивці кинулися обзивати його жалюгідним наслідувачем Семенка, а серйозні критики помітили в молодого нахаби власне обличчя і хай не до кінця вироблений, але власний стиль.

Та справжня бомба вибухнула 1925-го, коли вийшла перша збірка Шкурупієвих оповідань «Переможець дракона». Жорж перевершив усіх: Хвилювого, Підмогильного, Головка, Панча й іже з ними.

Це була міцно збита, сюжетна, переважно пригодницька проза без модного тоді орнаменталізму та психологізму. Народ ахнув, того року всі тільки й говорили про книжку Шкурупія. Критики роздавали компліменти, навіть сам професор Білецький назвав її явищем в українській літературі, а автора — вундеркіндом.

Літературознавці довго рахували й зрештою серед багатьох оповідань і повістей Шкурупія з детективними елементами справжньою детективною новелою визнали тільки «Провокатора» (1927). Здається, її написано за рецептом детектива, якби такий існував.

На початку новели є загадкове вбивство, труп і четверо підозрюваних, які нікуди не можуть вийти, бо автор організував їм страшну грозу й замкнув у приміщенні. Під час страшної грози в поштово-телеграфній конторі просто на робочому місці вбито телеграфіста. Роль слідчого бере на себе комсомолец Павлюк: «Він напружено згадує прочитані кримінальні романи, згадує детективні засоби Шерлока й ніяк не може зрозуміти, як це сталося, навіщо, з якою метою». Ніщо людське комсомольцеві не чуже, навіть читання пригодницької літератури. Павлюк розуміє, що вбивця серед присутніх, і, ще не раз згадуючи «засоби Конан Дойла», майже дедуктивним методом його вираховує. Новелу присвячено розкриттю загадки: Павлюк думає, припускає, вивчає обстановку в кімнаті, доходить логічного висновку й викриває провокатора, а автор кілька разів охоче посилає йому на допомогу дощ і вітер.

КРИМІНАЛЬНИЙ ТАЛАНТ

Юрій Смолич у літературній творчості компенсував усе, чого бракувало в житті: пригод і фантастики. Вистачало йому тільки театру в прямому й переносному сенсах. Смолич скаржився на відсутність акторських здібностей, але ціле життя вдавав із себе іншу людину. Навіть ім'я — Юрій Корнійович — у нього несправжнє: у метриці він записаний Георгієм (Юрій уважалося розмовним), а батька його звали Корнелієм — надто складно для радянської міліції, яка 1931 року видала йому паспорт як Корнійовичу.

Багато років Смолич писав театральні рецензії під псевдонімом Жорж Гудран (ніби Юрій Смолич у дослівному перекладі на французьку). Про нього Майк Йогансен і Василь Хмурий склали пародійного вірша, який закінчувався так:

*Одягається, як денді,
Не горілку п'є, а бренді, —
Хто ж такий цей Жорж Гудран?
Європейський вуркаган!*

Хворобливий, сутулий, короткозорий гімназист в окулярах, типовий ботан і мрійник, любитель географічних карт і сицилійської літератури — таким ріс автор першої кримінальної новели в українській літературі. Таке жанрове означення Смолич дав своїй новелі «Мова мовчання» (1927), хоча це радше психологічний міні-детектив. Її написано від імені слідчого, перед яким сидить убивця. Слідчий не кваплячись розповідає читачеві про свої методи роботи (звичайно, не про побої й катування, бо до терору ще майже 10 років), аж потім з'ясовує, що вбивця — жінка, а жерт-

ва — незнайомий їй чоловік. З якогось дива стать злочинниці стає обтяжувальною обставиною: «Вона вбивця і жінка до того ж. А вбивці й жінки вміють добре приховувати свої таємниці».

Звісно, від прозирливого детектива й тонкого психолога подітися нікуди. Формально в новелі дотримане головне правило детективу: є загадковий випадок — незрозуміле вбивство, що протягом твору розплутується. У Смоличевій кримінальній новелі героїня сама розповідає про причини та обставини злочину, тому тут головний елемент розслідування — з'ясування минулого й вивчення особистості вбивці.

Перу Юрія Смолича належать ще й такі жанрові різновиди кримінального читива, як шпигунський детектив («Півтори людини», 1927) та фантастичний детектив («Господарство доктора Гальванеску», 1928). І якщо ви думаєте, що «Вор должен сидеть в тюрьме! Я сказал» — це Глеб Жеглов, то дуже помиляєтеся. Це сказав суворий чекіст Мадюдя, у якого 10 років стажу і який що хоч викриє, навіть спробу контрреволюціонерів викрасти плани спорудження Дніпрельстану. У повісті «Півтори людини» Смолич ставиться до своїх героїв поблажливо й навіть із гумором. Він не претендує на висміювання чи пародіювання детективних штампів, однак іронічний елемент у нього помітний: «Розділ четвертий, що в ньому старий чекіст Мадюдя муляє собі мозок і хоч ти йому роди дошкується контрреволюції».

ДОКТОР І МОЛДАВСЬКІ ЗОМБІ

Доктор Гальванеску — злий геній тоді ще румунської Бессарабії. У своєму маєтку він перетворює людей на зомбі, переливаючи їм замість крові спеціальну рідину, і спокійно їх визискує. Гальванеску викриває українка Юлія Сахно, яка приїздить сюди за відрядженням Берлінської академії вивчати передовий сільськогосподарський досвід. Уже з перших сторінок починаються загадки: люди не хочуть навіть згадувати про доктора, наче він лихий дідько. На відміну від комсомольця Павлука Сахно не знається на дедуктивному методі, принаймні не згадує про нього. Вона просто заінтригована загадками, а відтак починає стежити, зіставляти спостереження, робити висновки. Вона смілива, відважна, не боїться ризикувати, ходити поночі самотою та роззиратися в бінокль, попри застороги місцевих мешканців.

Сам Смолич не вважав «Господарство доктора Гальванеску» детективом через виразний крен у бік фантастики. Зрештою, продовження роману, а він перший у трилогії «Прекрасні катастрофи», справді належить до суто наукової фантастики. Проте в історії українського детективу його не можна оминати саме як сплав кримінальної та фантастичної прози.

TRUE DETECTIVE

Парадокс у тому, що біографія автора перших справжніх українських детективів нічим не видатна. Може, про «українського Шерлока» тому й забули, що він був як невольовимий Джо з анекдоту: попросту нікому не потрібен.

«Універсальний журнал», який умів про все на світі цікаво розповісти, вже в першому числі представив читачам проникливого лікаря Піддубного, який крім лікарської практики вмів

Юрій Шовкопляс за роботою

розплутувати загадкові історії. Автором серії детективних оповідань, найближчих до класичного детективу, був молодий прозаїк Юрій Шовкопляс. Смолич у своїх знаменитих мемуарах згадував: «У редакції Юрій Юрович [Шовкопляс] посів відділ художньої літератури, і ми з ним удвох зачали в «УЖІ» два літературні жанри, широко розповсюджені в усіх літературах світу, однак до того часу зовсім відсутні в українській літературі (на нашу думку, це шкідливо обмежувало українську літературу виключно традиціями сільської сюжетності та стилістики і тим самим заганяло українську літературу у провінціальний закутень): я почав серію науково-фантастичних романів («Господарство доктора Гальванеску»), Шовкопляс — кримінальний роман, детектив («Записки лікаря Піддубного»)».

Спершу Михайла Григоровича Піддубного, який працював десь у туберкульозному санаторії під Харковом, супроводжував навіть свій Ватсон — наївний і простакуватий старший міліціонер Пересада, котрий чудово відтінював тямущого лікаря. Проте автор швидко зрозумів, що після подвійного вбивства й провокаційного підпалу в селі біля санаторію вже навряд чи станеться щось варте уваги, і швиденько відправив лікаря Піддубного до Харкова, а згодом і на південні моря.

Як і в його знаменитих попередників Шерлока Холмса й патера Брауна, у Піддубного є навіть неомінімні чудні риси. Він безуспішно намагається крутити свої рідкі біляві вуса, а ще має добряче черевце, яке, однак, не заважає йому швидко бігати й спритно вибивати зброю з рук. Він розплутує різноманітні справи: вбивства, крадіжки, провокації, шантаж, самогубство, спланований нещасний випадок. І просто дивом дивуєшся, що всі вони трапляються довкола однієї цілком звичайної людини.

ДЕТЕКТИВ І ПРОЛЕТАРСЬКІ КРИТИКИ

Пролетарським критикам український детектив не сподобався. Ну а як же! Чому оповідання будуються на конфлікті головний герой — радянська міліція? І міліціонери, і працівники карного розшуку в оповіданнях здебільшого прямолінійні й недоумкуваті, тому функцію боронити справедливість бере на себе проникливий лікар. Хоча в Шовкопляса, за законами жанру, був не лише свій Холмс, а й Ватсон — дільничний Пересада, у нього не було свого Лестрейда. Дедуктивні таланти лікаря увиразнювали недалекі, тупуваті, невиразні, безіменні представники радянської міліції. З якої це радості лікар розумніший за міліціонерів?

Друге, що безмежно хвилювало критиків, — злочини. Це що, радянські люди крадуть, убивають, привласнюють чуже? Де це автор таке побачив — питався обурений рецензент. Звісно, у ранньому радянському детективі не могло бути маніяків, гвалтівників і розкрадачів соціалістичної власності. Та навіть за такі невинні побутові сюжети Шовкоплясові добряче перепало, мовляв, немає в радянській дійсності цих жажливих трафаретів буржуазного детективу. Література мала не розважати, а обслуговувати ідеологічні потреби радянського читача, зокрема й детектив. Понад те, де це бачено, щоб радянська міліція так ганьбилася раз за разом, а її ставив на місце якийсь там лікар-товстопузик!

КІНЕЦЬ КРИМІНАЛЬНИХ ДВАДЦЯТИХ

Кінець 1920-х років ознаменувався появою україномовних Шерлока Холмса й патера Брауна: вийшли двотомні «Вибрані твори» Конан Дойла (1928–1929) і «Пригоди патера Брауна» Честертон (1930).

Кримінальний жанр не давав спокійно спати й Володимирові Ярошенку. Рік у рік він видавав то збірку оповідань «Кримінальна хроніка» (1927), то повість «Гробовище» (1928). У повісті щедро наплутано містики з детективом і бойовиком. Саме бойовик треба, напевно, вважати найпопулярнішим тогочасним жанром, адже навіть «Арсенал» Довженка йшов у кінотеатрах як «грандіозний історичний бойовик». «Кримінальна хроніка» — спроба перевести

газетний жанр у художні оповідання — надто повчальна, як для pulp fiction.

Навіть Народний комісаріат юстиції, у якого було своє юридичне видавництво, не гребував кримінальним читивом і взявся видавати художню серію детективів та «судової» літератури. Крім Шовкопляса й Смолича у цій серії вийшли «Присуд» Олекси Слісаренка, оповідання «Явдо-ня» Георгія Каннеля з підзаголовком «Із судової практики», повість «Чорна вода» Арона Утевського в перекладі з російської Юліана Шпола.

Збірка «Проникливість лікаря Піддубного» (1930) Юрія Шовкопляса закрила тему. Далі виходили тільки шкідницькі романи, які нічого спільного з детективною літературою не мали. У 1930-х смаки публіки й накладі видань визначав агітпроп, згодом відділ ідеології. Книжковий ринок помер, а детектив загинув від підступної кулі партійних ідеологів. Відродився він уже у формі міліцейського детективу, як-от серія гостросюжетних пригодницьких романів Володимира Кашина про інспектора карного розшуку Дмитра Ковалю. Полковник міліції Коваль очолює оперативну групу, яка успішно розслідує злочини на Черкащині. Кашин, термінологією радянських літературознавців, показує нелегкі будні працівників міліції. Проте у 1920-х роках соцзамовлення звеличувати радянську міліцію ще не було й героями раннього українського детективу ставали вдумливий комсомолец, активна та розумна дослідниця-біолог чи кругленький лікар із гострим розумом. ■

ФІЛОСОФІЯ ДАРУНКУ ПО-УКРАЇНСЬКИ

НОВА КРАМНИЦЯ ПОДАРУНКІВ ТА СУВЕНІРІВ «МРІЙ МАРІЙ» НА АНДРІЇВСЬКОМУ УЗВОЗІ

Тільки зроблене руками:
вироби з гутного
та вітражного скла,
кераміка,
етноодяг,
взуття,
аксесуари,
головні убори,
прикраси,
іграшки,
картини,
меблі
та багато іншого.

Радо зустрінемо!

Київ, Андріївський узвіз, 30-А, крамниця «Мрії Марії», тел: +38(098) 014 81 74, mriimarii.com

ФОТО: АНДРІЙ ЛОМАКН

Віктор Ставнюк:

«XXI століття, попри інформаційність, схильність до практичних, прикладних наук, буде гуманітарним»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Укrajнський фахівець з античної історії, перекладач «Нікомахової етики» Арістотеля професор Віктор Ставнюк розповів *Тижню* про те, що Україна втратить, якщо позбудеться власної фундаментальної гуманітарної і точної науки, про гуманітаристику як один із важливих аспектів оборони в сучасних гібридних війнах та потребу нострифікації всесвітньої історії для українців.

В Україні останні кілька років точаться активні дискусії щодо потреби в НАНУ й відповідно зменшення фінансування державою фундаментальних наукових гуманітарних, природничих і точних досліджень. Що втрачає країна, яка намагається заощадити на науці?

— Думаю, що можна говорити про певний постгуманітарний синдром у Старому світі. В освіченій, університетській Європі відбувалися певні трансформації, в основі яких лежали намагання окремої особистості та всього суспільства визначити прагматичний сенс історії та всієї гуманітаристики як такої. У прагматичному суспільстві кожна сфера життя так чи інакше піддається випробуванню ринком і грішми. Плата за університетську та шкільну освіту меркантилізує їх, а разом із тим усю фундаментальну науку. Без фундаментальної науки й досліджень неможливий поступ не лише окремого суспільства, а й усього людства, його прогрес і розвиток.

У нас співвідношення між суто практичними напрямками досліджень і суто теоретичними дуже давно піддається випробуванню ринком. Усі намагання реорганізувати НАНУ не є великим секретом. Це прагнення зробити українську фундаментальну науку конкурентоспроможною, переорієнтованою на прибуток, на ринок. Фактично це шлях до руйнування науки.

Людство ніколи не зануриться повністю тільки в ті науки, які мають суто прагматичне спрямування. Людина не зможе обійтися без філології, поезії, історії.

Отже, пошук нової раціональності в науці безпосередньо зачіпає гуманітаристику, має вести до її подальшого розвитку, а не занепаду? Звідки ж тоді береться потяг до скорочення таких досліджень?

— Гуманітаристика завжди була в дуже делікатному становищі. У суспільстві її поцінювали тоді, коли цінністю вважали такі якості особистості, які розвиваються завдяки студіям, вивченню рідної мови та мов інших висококультурних народів, що стояли на чолі цивілізаційного прогресу, а також класичних. Адже вся Європа вибудовувалася на фундаменті класичної греко-римської античності. Європейська цивілізація — це результат моделювання античного елемента, спадщини іудео-християнськими вченнями, а також тим, що із собою принесли германські та слов'янські народи. На цьому виростають середньовічна християнська Європа та європейська цивілізація як така.

Розуміння самоцінності класичного, антично-го спадку завжди спонукало європейські суспільства й народи до вивчення латини й греки. Такий тренд зберігався до кінця XIX століття. Перша і Друга світові війни поставили перед інтелектуальною елітою Європи питання осмислення, звідкіля взялися ці напасти. Дуже багато закидів тоді було зроблено саме гуманітаристиці, передусім історії. Протягом XVIII–XIX століть історія як наука є сумою національних історій, тобто намаганням кожної нації утвердити себе як першу й не менш рівну серед своїх сусідів. Це сприяло тому, що багато народів поводитися так, ніби претендують на більше територій, ніж мають. Нажахані скоєним, багато хто став тоді шукати можливість переписати історію, що мало зовсім зворотні, негативні наслідки. Згодом у суспільстві постало питання: а що ж таке історія і в чому її цінність, коли її переписують кожні 10–15 років? Чим вона є, коли провозь країни й народи на страші вчинки, як-от війна? Це породило скептицизм другої половини XX століття, що вибухнув на зламі зі століттям XXI. У цей час стали шукати такі форми історії, що не зачіпають тектонічних процесів. Зокрема, знайшли історію повсякденності.

У наукових колах побуває думка, що XXI століття, попри всі свої тренди, як-от інформаційність, схильність до практичних, прикладних наук, буде гуманітарним. Я залюбки стежу за дискусіями довкола цієї теми, в основі якої лежить непогана ідея. XXI століття є часом після століття XX з його тотальною дегуманізацією суспільства й мас. Наше сторіччя потенційно має цікавість до людяності, до окремої людини та всього, що становить її сутність. А сутність людини формується не тільки її практичними вміннями, навичками, а й тими якостями, які наповнюють її духовність, світогляд. Це те, що дають гуманітарні науки, виховує гуманітарна освіта.

Франція відома у світі завдяки не лише Ейфелевій вежі, парфумам і вину, а й історичній науковій школі Анналів, тобто Люсьєнові Февру, Марку Блоку, Жаку Ле Гоффу та ін. Чому в Україні наявність таких наукових осередків, зокрема в антикознавстві й решті гуманітарних наук, лишається мрією?

—Оскільки я антикознавець, розкажу про свою царину та історію як науку. Щоб говорити про XXI століття, треба поглянути, а що ж було в середині XIX. Дуже часто можна почути, що від середини XIX століття криза, яка тоді починалася в гуманітаристиці, на тлі успіхів природничих і точних наук призвела до переорієнтації досліджень, що триває до сьогодні. Тоді була величезна спокуса виміряти всі гуманітарні науки законами природничих, точних. Пріснопам'ятний позитивізм зводив роль історії до того, що історик має здобувати факти. Фактами, на думку Огюста Конта та його послідовників, мали оперувати соціологи, філософи й решта. Сталася грандіозна криза наративу. Після Моммзена й Гіббона говорили про те, що про античність уже все написано. Постало питання: чи потрібно писати далі, а якщо потрібно, то як осмислювати?

Радянське суспільство уникло цих колізій своєрідним чином. Історія стала головною з наук, а

Віктор Ставнюк — український антикознавець, доктор історичних наук, завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 1987 року в Московському державному університеті захистив кандидатську дисертацію на тему «Суспільно-політична діяльність Фемістокла», а 2006-го — докторську дисертацію «Становлення та еволюція афінського поліса (від занепаду ахейської цивілізації до реформ Ефіальта і Перікла)». 2002 року переклав українською твір Арістотеля «Нікомахова етика».

історики — шанованими людьми, бо партія і радянське суспільство через них прагнуло утвердити новий світогляд, показати його як результат історичного прогресу. Скрізь, окрім історичних факультетів, історія була історією КПРС. Античність там мала свою нішу у вигляді однієї з перших суспільно-економічних формацій. Існували цілі інститути, переважно в Москві, де ніколи не забували греку й латину. Чи були Аверінцев і Лосєв суто радянськими вченими — величезне питання. Усіх в одну купу краще не змішувати. Але зробили вони надзвичайно багато.

Після методико-теоретичного однострою в історичній науці утворився певний вакуум. Усі якось різко почали займатися цивілізаційною історією, стали прибічниками Арнольда Тойнбі, часто його не прочитавши так, як треба. Інколи кажу своїм колегам, що якби Тойнбі дізнався, що вони йому приписують, він жажнувся б, бо ніколи такого не писав. Усі цивілізації, культури є самоцінними, рівними й непроникними для дослідника, своєрідними «речами в собі». Такий підхід призводить до відсутності загальнонаукового методологічного підходу, який бачив би розвиток людського духу в гегельянському сенсі цього терміна.

Проблема в тому, що методологічні напрями та школи не з'являються за один рік. В Україні вирішили повернутися до наукових стратегій середини XIX століття, наукового позитивізму. Тобто шукають певний корпус джерел, щоб на ньому щось собі писати, не надто вдаючись до теоретико-методологічних пошуків.

Українське антикознавство — болюча тема. Насправді одна з найдраматичніших сторінок у розвитку історії як науки та гуманітаристики загалом — знищення великої кількості кафедр класичних мов під час приходу до влади більшовиків. Вони лишалися в центрах, які легше було контролювати: у Москві, Петербурзі, навіть Казані. У Києві Університет Св. Володимира було закрито, і до того часу, коли він відродився у вигляді Національного університету імені Тараса Шевченка, минули роки. Все те середовище, яке викладало й досліджувало класику, тобто греко-римський світ, не маючи роботи, або емігрувало, або з часом вимерло. Щоб відновити втрачене, потрібно дуже багато часу. Нині практично відсутнє культурне середовище, у якому б зростали люди, котрі професійно займалися б дослідженнями античності та середньовіччя на основі оригінальних текстів. Річ у тім, що давні мови повинні вивчатися централізовано на рівні держави. У кожному університеті, де є кафедра історії, мали б читати греку й латину. Цього майже ніде не робиться, окрім як у Львові й Харкові, трохи в Одесі.

КОЖНЕ ПОКОЛІННЯ МАЄ ІСТОРІЮ НОСТРИФІКУВАТИ, ЗРОБИТИ ЇЇ СВОЄЮ. БЕЗ ЦЬОГО НАРОД, ЯКИЙ ПОВЕРНУВ СОБІ ДЕРЖАВНІСТЬ, УСПІШНИМ БУТИ НЕ МОЖЕ

Усе це складові нинішньої російсько-української війни, яку багато хто визначає як гібридну. Таким чином, поглиблені українські історичні та гуманітарні студії можуть стати нам у значній пригоді?

— Власне, без знання своїх сусідів від найдавніших часів ми не можемо протистояти в інформаційних війнах. Для України гуманітаристика не є чимось таким, чим можна знехтувати. З огляду на актуалізацію всіх проблем історичної пам'яті вона набуває першочергового значення. Без неї ми не зможемо конкурувати зі своїми сусідами, зокрема й тими, що налаштовані агресивно й самі прагнуть нам розказати всю історію людства й про наше місце в ній, якщо воно взагалі там є (як вони вважають). Щоб вести дискусії на рівних, треба мати фахівців, які можуть це робити. А в нас їх немає. Медієвістика й антикознавство не виростають на ґрунті історії партії. Історія України — це частинка історії людства. І для нас історія людства є частинкою вітчизняної історії.

Історія нині перетворилася на поле протистояння ідеологій і політиків, які трактують її на власний розсуд. Це мають розуміти ті, хто вирішує долю гуманітарної освіти в Україні. Загубивши гуманітаристику як таку, що не дає прибутку, ми прирікаємо себе й далі бути не суб'єктом міжнародних процесів і відносин, а об'єктом у руках потужних гравців, які маніпулюють нами.

Якщо наша країна крокує до Європи, то й історія наша має бути вписана в європейський контекст, принаймні на рівні шкільної освіти, якою охоплені всі українці. Чому цього не відбувається?

— Я маю своєрідне щастя бути членом методкомісії МОН зі шкільних підручників. Під час дискусій мені доводиться переконувати колег, що Україна — частина Європи. Для нас Європа — це не чужий світ, бо в нас є спільне античне, греко-римське підґрунтя, на якому ми розвивалися. Ті європейські цінності, які сповідуємо, виростають на античному спадкові та його іудео-християнських й інших модуляціях.

У наших шкільних підручниках з історії до перебування Дмитра Табачника на посаді міністра освіти і науки було хоч якось втілено принцип, що історія України має включати всесвітню історію. У часи Табачника вектор змінився, посиливши зовсім інші настрої, спрямовані на зближення з нашим північно-східним сусідом. Якщо чесно, ту концепцію, що сторінки історії України мають перегукватися зі всесвітньою історією, у шкільних підручниках для шостих — сьомих класів реалізувати не так просто. Річ у тім, що для цієї групи школярів розповідати про античність у широкому значенні досить важко. На міністерських колегіях, коли затверджували програму викладання історії для середньої школи, я наполягав на тому, що перша частина курсу повинна охоплювати історію Стародавнього Сходу та первісності, а друга — греко-римський світ. Я зауважував, що викладання другого блоку має починатися з виділення спільних рис у розвитку цивілізацій Стародавнього Сходу й античної греко-римської цивілізації. Мені казали, що в такій формі історію дітям викладати не можна.

Власне, чому не можна? Спільними в економічній сфері для всіх цивілізацій Стародавнього Сходу були практична відсутність приватної власності, монополізація державою всіх форм виробничої діяльності та експлуатація нею окремої людини й цілого суспільства через податки, розгалужений бюрократичний апарат та армію. Для греко-римської античності приматом є приватна власність, а головними діячами — вільні виробник і підприємець. У політичній сфері Стародавній Схід монархічний (деспотичний чи тиранічний), що спирається на розгалужений бюрократичний апарат та армію, яка контролює величезні території, підвладні єдиному центру. У такій системі людина є об'єктом керування відірваної від неї влади. Що є держава для греко-римського світу? Це грецький поліс чи римський цивітас, що політично оформлюється як республіка, тобто є громада, яка стає державою. Як сюди вписується Александр Македонський? Античність є динамічною, такою, що сходиться до імперії, коли народ не втримує свободи, втомлюється від відповідальності за неї. Так з'являються спочатку полководці, а далі імператори. І з підкоренням сусідів такі суспільства лише збільшують рівень власної несвободи. Класична ж античність вибудована на свободі, не на рабстві. Без неї не було б здобутків цієї доби, філософії не було б теж, як і Європи, якою ми її знаємо. Про все це можна було розказати українським школярам.

Я згоден із тим, що коли Україна йде до Європи й коли ми визнаємо себе частиною європейської спільноти, то мусимо сприймати європейську історію як частинку своєї національної, рідної, а не як зовнішню, чужу, протилежну у всьому історії вітчизняній. Сподіваюся, що на це будуть спрямовані ініціативи МОН. ■

ЕКСКЛЮЗИВ

The
Economist

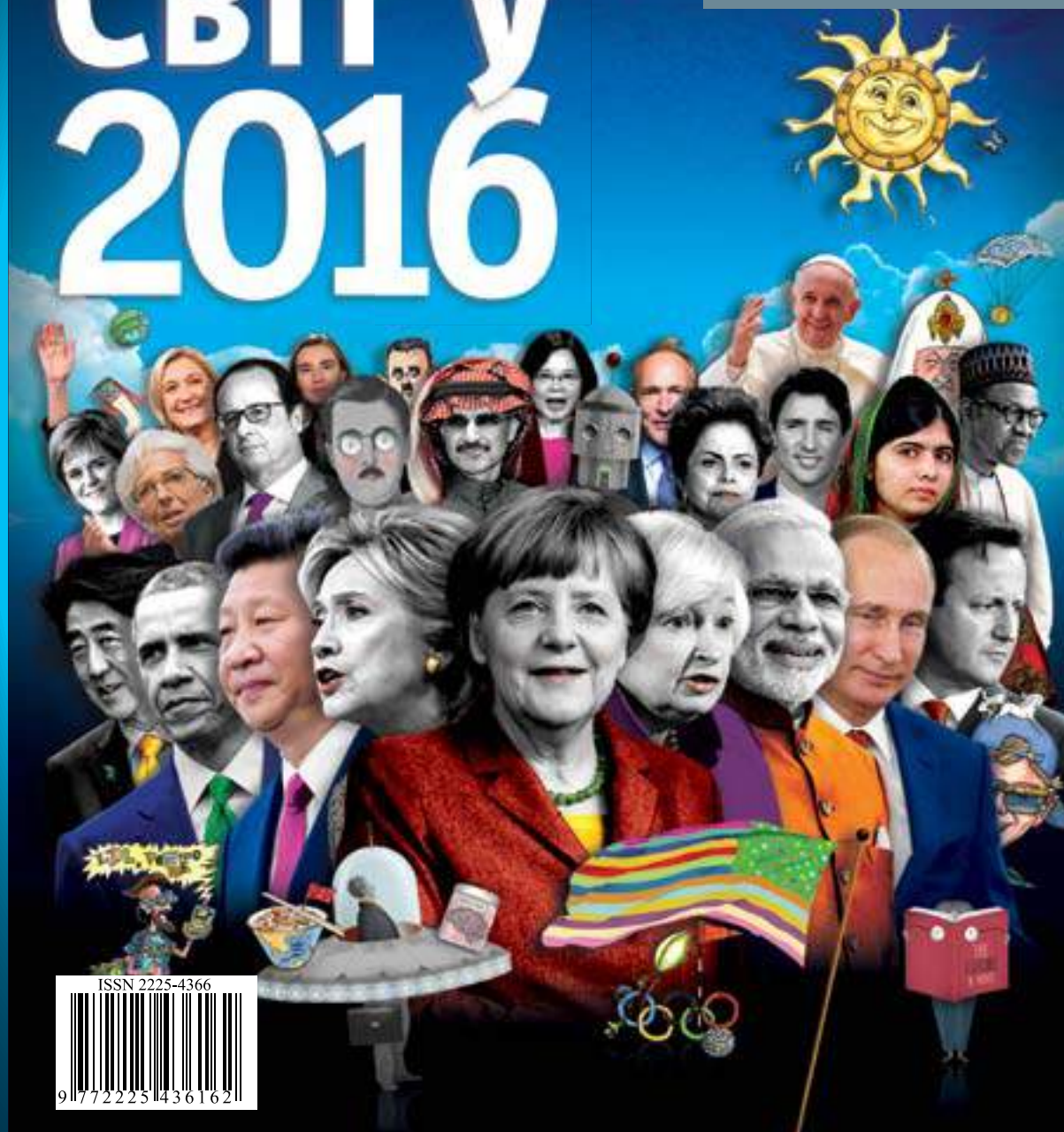
Ювілейне, 30-те видання зі спецпроектом і думками
Крістін Лагард ■ Марґарет Етвуд ■ Мугаммаду
Бугарі ■ Ніколи Старджон ■ Нарендри Моді ■
Малали Юсуфзай ■ Володимира Василенка

За ексклюзивною ліцензією

Тиждень

Світ у 2016

Український випуск

Вже у продажу

Заради чого все це було?

Лесь Терен

Ось і вечір. Умикаю світло. Ще минулого тижня це була неабияка розкіш: струм подавали на 2 год протягом доби. Але потім світла потроху прибувало, і ось недавно вже настало «рівнодення»: по 4 год горіло, по 4 год гасло. Від сьогодні якийсь новий розклад, але сяє вже по 5 год. Устояли-таки проти енергетичної блокади, майже не похитнулися.

Для мене це лише констатація. А для сусідів свято. Путін обіцяв їм світло, тож приїхав і забезпечив. Аж заздрісно дивитися на них: ось би моя держава дала мені привід так із чогось радіти! Не втрачаю надії, що колись так і буде. Та не сьогодні, бо нині день, коли без найменшої потреби Україна програла важливий пропагандистський бій.

Щось там, певно, трапилося днями в кулуарах Києва. Чи то європейські партнери висловили гуманітарну стурбованість, чи то росіяни пригрозили якоюсь «симетричною відповіддю», чи, може, секретна соціологія із Криму нарешті потрапила на президентський стіл — усі зібралися, поглянули й ахнули... Але енергетичну блокаду вирішено зторгати. І бажано з хорошою міною.

Із цим останнім непросто. Бо вже пізно, як зробив прем'єр Яценюк, сором'язливо звалювати підлив електроопору на «російських диверсантів». Адже, по-перше, «іноземний» варіант уже відпрацьований Москвою: там диверсію на Херсонщині проголосили справою рук ворожих турецьких спецслужб. А по-друге, очільника Кабміну підвела хлестаковська звичка Іслямова ляпати язиком де не треба. На просторах інтернету широко гуляють свіжі записи розмов московських телефонних хуліганів-пранкерів (звісно ж, ефесбешників), котрим, видаючи себе за Авакова та Геращенка, вдалося кілька днів морочити голови Джемілеву та Іслямову й викликати їх на відверті розмови про чонгарські справи. І якщо небагатослівний Джемілев мав пристойний вигляд (хіба що стримано скаржився «офіційним особам» на самоуправство «Правого сектору» на «кордоні»), то Іслямов ейфорійно здав росіянам усі «явки та паролі»: ім'я мінувальника опору, що привіз протитанкові міни, наявність зброї у свого загону (і попросив іще), власний незареєстрований пістолет, плани бойового походу «на Джанкой», назву «ударного батальйону», котрий він формує... «Герой Чонгару» все ще вихвалявся у ЗМІ «армагеддоном», котрий улаштував колишнім землякам, планами морської, мережевої, банківської блокади Криму власними силами, «війною», котру він уже нібито веде проти Росії в союзі з дружньою Туреччиною.

Але тут, нарешті, від летаргічного сну прокинулася Українська держава й в особі президента втрутилася у справу, що почала набирати небезпечного міжнародного виміру. Петро Олексійович заявив, що електропостачання частково відновлюється. Джемілев та Чубаров із видимим полегшенням підтримали рішення глави держави й стали об-

говорювати деталі законодавчих актів, які слід прийняти якнайшвидше, щоб офіційно установити всі обмеження в економічних відносинах з окупованою територією (що, власне, їм і варто було зробити від самого початку замість голосувати торік за лукавий закон про вільну економічну зону «Крим»).

Чи не є приводом для радощів те, що за справу півострова замість московського ділка нарешті взялася держава? Якщо і є, то не надто великим, адже чонгарська епопея ще далека від завершення: почувши про «зраду» Меджлісу, «Правий сектор» засвітив та пообіцяв, що далі діятиме самостійно. Тож неконтрольоване «гуляйполе» на Чонгарі нікуди не поділося.

Скоро, кажуть, Україна пустить струм до Криму (якщо їй, звісно, дасть на це дозвіл «Правий сектор»). Можливо, у мене з'явиться ще кілька годин світла (вони, втім, уже з'явилися й без України). А що понад те?

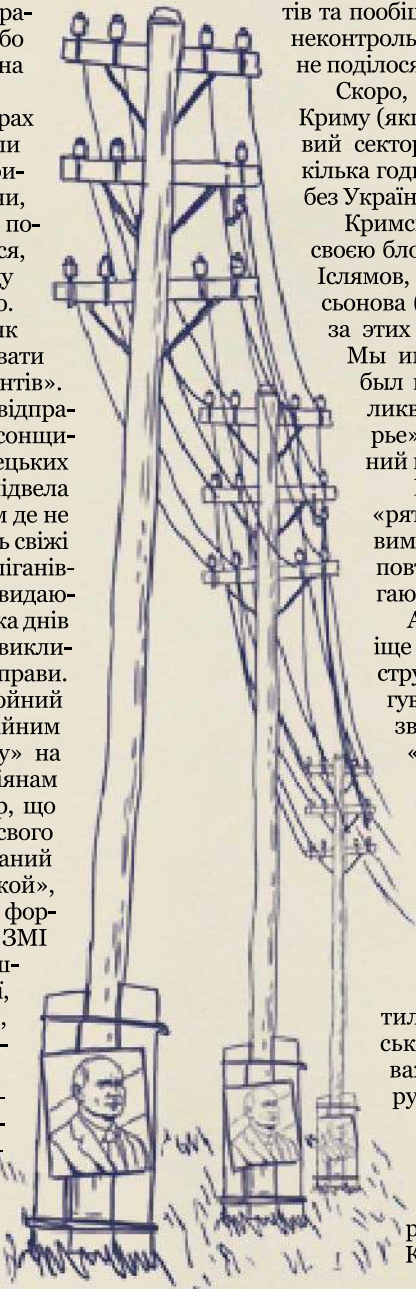
Кримські політв'язні, виторгувати котрих своєю блокадою з полону нібито розраховував Іслямов, не звільнені. Навпаки, ричання Аксьонова («я думаю, что суд учтет, что именно за этих товарищей просили эти «коллеги». Мы им это все добавим, ущерб, который был нанесен Крыму, эти товарищи будут ликвидировать тупой пилой в Заполярье») в російських умовах лунає як смертний вирок...

Про захмарний стрибок авторитету «рятівниці» Росії (під гаслом «Не оставим Крым в беде!») я вже писав. Боляче повторювати, тож не стану. Але спостерігаю навколо саме це.

А не виключено ж, що окупантів іще доведеться вмовляти прийняти той струм! Бо обнадійений швидким реагуванням Москви Аксьонов радіє визволенню із залежності від Києва: «Электроэнергия была последняя нитка, которая связывала нас с Украиной. Вот сегодня мы отрезаны уже полностью и не имеем намерений вновь поддерживать эти отношения... Даже если Украина и захочет подавать электроэнергию, брать ее нам не надо ни за какие деньги: ни за большие, ни за маленькие».

Отак Україна ні сіло ні впало втратила (точнісінько як колись свої військові частини в Криму) найцінніший важіль електрорубильника, котрий у руках державних діячів, а не хуліганів міг би стати потужним знаряддям управління ситуацією на кримському фронті. Та хоч би й умілого шантажу! Але не став. І після оперативної російської реелектрифікації Криму вже не стане.

Тож заради чого все це було?.. ■

Кілька казок про країну «ДНР»

Станіслав Васін

Якщо говорити про стереотипи стосовно «ДНР» у мисленні моїх співгромадян, то мова буде передусім про людей, які дістають інформацію про окуповані землі з кривого дзеркала ЗМІ й ніколи не були ані в Донецьку, ані в інших нині «республіканських» містах після їх загарбання. Хоча деякі моменти стосуються й тих, хто встиг пізнати трохи специфіки «новоросійського» способу життя й досі переконаний, що від літа 2014-го так нічого й не змінилося.

Перший міф умовно назвемо «вони». Його носії зазвичай апелюють до думки, що є певний загальний масив людей, об'єднаних прагненням розвалити Україну, і що він зосереджений у самій «ДНР». Так от, жодних «вони» не існує. Насправді є:

1. Люди, які стоять на сепаратистських постанях, бо їм видають зарплату, вони не ризикують життям й отримують бонус від величезного потоку машин.

2. Ті, хто втекли або звільнилися із лав «ополчення» і повернулися на звичне маргінальне місце, захопивсь алкоголем і наркотиками.

3. Украй малий прошарок «ідейних», які починали ще зі Стрелковим у Слов'янську й досі вірять у «країну від Одеси до Харкова». Іще одна їхня важлива риса — нездатність займатися нічим, окрім війни. Це і тримає їх досі в казармах за цілковитого невдоволення тим, що діється нині.

4. І, нарешті, абсолютно цинічне й прагматичне керівництво, якому чхати на всіх перелічених вище і яке «віджало» все, що тільки можна, підігнало під себе всі бізнес-потоки і стовідсотково виконує вказівки Москви. Йдеться не тільки про Захарченка та його найближче оточення. Говорити слід радше про такий собі середній прошарок, зацікавлений у війні не більше, ніж звичайний житель Бердичева, бо ж основні преференції у вигляді вкрадених віл та чужих іномарок вона їм уже принесла. І її глобальне продовження тільки зайвий раз піддало б цих осіб невиправданим ризикам.

Звісно, я не сказав про загальну масу «ополчення» — переважно традиційних найманих робітників, що виявляють ініціативи не більше, ніж будівельники під час спорудження житла. Аби як перебиваючись від зарплати до зарплати, ці люди пішли на контрактну службу. Більшість із них кажуть відверто, що їм начхати на Одесу та Харків, а мислення багатьох не сягає і берегів Маріуполя.

Другий стереотип щодо «республіканських» земель: «там нікого вже не залишилося». Тобто людей із українськими патріотичними поглядами, які нібито стовідсотково покинули свої міста. Таке чути особливо прикро й боляче з двох причин: по-перше, бо це не так, а по-друге — бо часом цю думку озвучують журналісти, які справді виїхали колись із Донецька. У відсотковому вираженні, думаю, можна говорити як мінімум про лояльну

до української влади чверть «залишенців». А через останні «проколи республіки» з виборами й газом незадоволених саме «ДНР» помітно додалося навіть порівняно з літом цього року.

Часто цей стереотип переходить тут-таки в наступний: якщо вже «нікого не залишилися», то варто обірвати геть усі зв'язки з «республікою», а відтак продовольчий, енергетичний і транспортний колапс нібито забезпечить перемогу у війні й «вони самі попросяться назад». Не попросяться. «ДНР» на 99% перейшла на ринок Росії, звідки в Донецьк завозяться не тільки необхідні товари, а й лосось, кальмари, креветки, ікра, дороге шампанське, вина. Те саме з непродовольчою сферою, хоча ціни справді дуже б'ють по гаманцю. Приблизно ті самі процеси переорієнтації на постачальника з РФ відбуваються нині й у паливному секторі, а кожен охочий може без проблем потрапити в Україну через Росію.

Ще одне питання — безпека. Багато хто на «великій землі» вважає, що в Донецьку настали 1930-ті роки й людей мало не хапають просто на вулицях, щоб запроторити в каземати. Частка правди в цьому є, але тільки в тому сенсі, що в «ДНР» де-факто відсутня будь-яка юридична система й рівень вашої правоти у спірних питаннях вимірюється наявністю чи відсутністю на грудях автомата. Вас можуть затримати за підозрілий погляд у бік «комендантів», замкнути в підвалі через підозру в шпигунстві, а явні прояви українського (прапор, кольори національної символіки тощо) тут-таки зазнають переслідування. Але всім донецчанам про це чудово відомо, тож синьо-жовтих знамен ви тут не знайдете, біля будівель «МГБ» й «комендатури» побачите хіба що поодиноких перехожих, а в спілкуванні (навіть із друзями) відчуєте незвичну стриманість і прохолоду, зумовлені взаємною недовірою і страхом, що здадуть.

Нарешті, кілька слів про сам Донецьк: якщо з'єднати прямою лінією «Південний», залізничний вокзал і «Мотель», отримаємо вичищений і виметений до блиску трикутник із діючими кафе, театрами, торговими мережами й кількома ресторанами та нічними клубами. Далі звичайне місто, яким Донецьк був і до цієї війни. Що ближче до околиць, то частіше трапляються розбиті траси й понівечені обстрілами будинки. І лише вкраплення на кшталт Жовтневого, де життя практично немає.

У «республіканському» Донецьку в рази поменшало людей. Тут почуваєшся в постійному напруженні через кулеметну стрілянину, подеколи лунають вибухи. Правової системи та гарантій безпеки — жодних. Але стверджувати, що місто перетворилося на Сталінград чи сумновідому для нас Прип'ять, — означає Донецька просто не знати. ■

З висоти досвіду

Юрій Макаров

Це сталося зненацька: я з'ясував, що мені вже не так мало років. Коли в аптеці в мене вперше запитали пенсійне посвідчення, я сприйняв це як тролінг симпатичної провизорки. Вдруге — замислився. Тепер уже звик. Поступово усвідомив, що певний брак гнучкості в суглобах компенсується особистим досвідом, зокрема й тим, який традиційно вважається від'ємним.

Я бачив портрет Сталіна, він висів на пошті на розі вулиці Леніна й провулка Костіна в моєму майже рідному Луганську. Їздив поїздом із паротягом, і якщо висунути голову у вікно (а як утриматися?!), вугільний пил осідав на обличчі. Моя перша шкільна форма була пошита із синього цупкого сукна з алюмінієвими гудзиками, до неї додавалися широкий ремінь із пряжкою і кашкет військового зразка, нині це звучить як прикол. І значно важливіший спогад дитинства: до нас приїздив у гості дідів брат із Мордовії, де він застряг із фанерною валізкою — першою ознакою вчорашнього зека.

Потім, уже в дорослому віці, я висмикував телефон із розетки, коли збирався поспілкуватися відверто, бо вважалося, що через апарат може підслуховувати КГБ. Ми стояли в чергах щодня по півгодини-годині, щоб забезпечити харчовий мінімум: батон, яйця, цукор, масло, а мешканці провінції нам заздрили, що все це майже завжди є в магазині. А ще мати моєї подруги, коли приїздила до неї в столицю з рідної Полтавщини, просила дочку піти з нею в гастроном, бо російською розмовляла не дуже, а за звертання українською можна було нарватися на агресію. Ну й ще згадую личка тодішньої еліти: партійної номенклатури й поруч директорів продовольчих баз, комісійних магазинів, ресторанів, які збиралися на закриті перегляди заборонених іноземних фільмів у Будинку кіно (мене туди запрошували переважно на вхід): і ті, і ті були однаково несимпатичними.

Я не пам'ятаю жодного, буквально жодного моменту в тому, попередньому відрізку моєї біографії, за яким я сумував би, навіть як зрозуміла ностальгія за молодістю. Тому в нинішньому буремному житті мало що мене може вкинути у відчай, зокрема й, на перший погляд, геть небезпідставні констатації #всепропало та #назарвали. Бо все пізнається в порівнянні. У часи моєї молодості ми твердо знали: це назавжди. У будь-якому разі за нашого життя нічого не зміниться. Як потім, за Януковича, розуміли, що цей фрукт надовго, у 2015-му переобереться й крастиме далі. І філософське спостереження: «такий вже ми народ, із цими людьми нічого путнього не зробиш».

Перевага віку — розуміти, що ти не унікальний і твій час не такий вже унікальний. Тому, коли буквально ті самі обивателі, які два з половиною роки тому кляли українців за вайлуватість, нині щось кажуть про виняткові чесноти нашого народу, дозволяю собі взяти паузу. Спілкуючись із дуже різними людьми, я завжди знав, що серед нас величезна кількість не просто приємних, а дуже, дуже розумних і самовідданих людей. Тільки не сподівався, що вони зможуть між собою домовитися. Помилявся, як і багато хто з нас. Так само тепер не чекаю, що всі співвітчизники стануть святими, відмовляться від своїх вад і всі як один будуватимуть у злагоді європейську Україну. Вчорашніх неситого магната, пузатого мента, нахабного столоначальника, ватного сепара нам що, на парашуті спустили? А тепер вони мали кудись випаруватися? Як писав наш великий земляк єврей Жаботинський: «Ми вимагаємо визнати за нами право мати власних мерзотників».

**КРАЩЕ ЗБЕРІГАТИ МАЙДАН У СОБІ
Й РЕАЛІЗОВУВАТИ В МІРУ ПОТРЕБИ:
НА ФРОНТІ, У КРИВОМУ РОЗІ,
У МІНІСТЕРСТВІ**

Якщо серед нас знайшлося стільки героїв, чи можу я ігнорувати апіорну наявність певного відсотка негідників або просто спритних хлопців, які продовжать боротися за посади та позиції на потоках? Питання в тому, наскільки нормальні, чесні люди здатні кооперуватися так само вправно, як комунікують між собою шахраї. Це теж вимагає певних навичок, технологій та елементарної віри.

Коли кажуть, що ми приречені знову пережити розчарування 2005 року, я дозволю собі посперечатися. Нинішня влада навчена крахом попередньої. Можливо, не вся, але значна її частина. У ній принципово, на порядки більше представників громадянського суспільства, і вони не склали руки. Влада намагається уникати гучних скандалів, тому кожне резонансне розслідування в ідеалі може привести до змін — хай локальних, але суттєвих. Інколи це відбувається блискавично. Влада, на відміну від попередньої, озиралася на уряди й громадську думку Заходу. На нинішньому етапі це величезний плюс. Тому забудьмо про «третій Майдан»: зараз він вигідний тільки Путіну. Краще все-таки зберігати Майдан у собі й реалізовувати за потреби: на фронті під Маріуполем, у Кривому Розі, у міністерстві. Це те, чого раніше ніколи не було. Я знаю, я пам'ятаю. ■

Генеральний спонсор:

КОМІНВЕНТ

Вже 15 років з Вами

Виробник димохідних систем та систем вентиляції

Проект здійснено за меценатської підтримки Sibylle та Hans Strack-Zimmermann
This project was implemented under the patronage of Sibylle and Hans Strack-Zimmermann

ЖИВИЙ ЗВУК

Промо-тур містами України
гурт "Гуляйгород" з етно-електро проектом "GG"

**ГУЛЯЙ
ГОРОД**

GG

15.12 - Київ

в підтримку
нового альбому

www.gg-project.in.ua

Квитки:

ГОЛОВНА
КАСОВА
kasa.in.ua номер на дзвінок: 097 0000 754

та в місцях проведення концертів

Генеральний інформаційний
спонсор:

Тиждень

Інформаційний партнер:

INSIDER

Інформаційний
радіопартнер:

**ера
fm**
www.erafm.com.ua

Партнери:

АЛЕКС
www.AlexBERKUN.com

АРТ ВЕЛЕС
МАСТЕРС ДИСТРО

кофеїн

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)™

САЙТ МЕРСІ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3, тел.: (044) 235-88-54

вул. Спаська, 5, тел.: (044) 351-13-38

просп. Повітрофлотський, 33/2, тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1, тел.: (044) 383-61-49

вул. Велика Васильківська, 63, тел.: (044) 287-50-88

М. ЛЬВІВ

просп. Свободи, 7, тел.: (032) 235-73-68

вул. Галицька, 9, тел.: (032) 235-70-06

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3, тел.: (057) 731-59-49

М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК

вул. Глінки, 15, тел.: (056) 732-13-92

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31, тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89, тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7–9, тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6, тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2, тел.: (0362) 22-34-41

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30, тел.: (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP